

Σχολή Κοινωνικών Επιστημών
Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών
Εγκληματολογικές και Ποινικές προσεγγίσεις της
διαφθοράς, του οικονομικού και του οργανωμένου
εγκλήματος

Διπλωματική Εργασία
«Κοινωνική μεταβολή και κρατικό-εταιρικό έγκλημα: θεωρητική
πλαisiώση και ανάλυση παραδειγμάτων από την ελληνική
πραγματικότητα»

Γιάννης Μποστανίδης

Επιβλέπων καθηγητής: Δημήτριος Παρασκευόπουλος

Μαρούσι, Ιανουάριος 2024

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία του φοιτητή («συγγραφέας/δημιουργός») που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης ο συγγραφέας/δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας του συγγραφέα/δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση του συγγραφέα/δημιουργού. Ο συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών του δικαιωμάτων.

«Κοινωνική μεταβολή και κρατικό-εταιρικό έγκλημα:
θεωρητική πλαισίωση και ανάλυση παραδειγμάτων από
την ελληνική πραγματικότητα»

Γιάννης Μποστανίδης

Επιτροπή Επίβλεψης Διπλωματικής Εργασίας

Επιβλέπων Καθηγητής
Δημήτριος Παρασκευόπουλος
Μέλος ΣΕΠ ΕΑΠ

Συν-Επιβλέπων Καθηγητής
Γεώργιος Χλούπης
Μέλος ΣΕΠ ΕΑΠ

Μαρούσι, Ιανουάριος 2024

*Αφιερωμένη στην οικογένειά μου
που με στηρίζει!*

Περίληψη

Η μελέτη του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος ξεκίνησε μέσα από τα εγκλήματα του λευκού περιλαιμίου, τα οποία έδωσαν νέες διαστάσεις στην εγκληματολογική σκέψη καθώς μελετήθηκαν ο διαταξικός χαρακτήρας του εγκλήματος, τα άτομα με υψηλό κύρος και η οργάνωση-εταιρεία ως μονάδα ανάλυσης. Οι συμπαιγνίες του κράτους και των εταιρειών που έρχονταν ανά διαστήματα στο «φως» αξιολογήθηκαν υπό το πρίσμα της Κριτικής εγκληματολογίας. Η εγκληματολογική σκέψη εξελίχθηκε μελετώντας τις παρεκκλίσεις των ελίτ, τα εγκλήματα σουίτας, τα οργανωσιακά, τα κρατικά και τα εταιρικά εγκλήματα. Οι συμπράξεις κρατών και εταιρειών ως ανάγκη προσαρμογής στις σύγχρονες κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες (όπως για παράδειγμα η ανάθεση δημοσίων έργων σε ιδιωτικές εταιρείες) και οι θεωρήσεις για το κρατικό-εταιρικό έγκλημα ανέδειξαν τα ρευστά όρια της νομιμότητας και της παρανομίας. Υπό το πρίσμα των κοινωνικών μεταβολών (παγκοσμιοποίηση, φιλελεύθερος καπιταλισμός, παραβιάσεις ανθρώπινων δικαιωμάτων), το κρατικό-εταιρικό έγκλημα συνδέθηκε με άλλα εγκλήματα. Έτσι, μέσα από τη διαρκή εξέλιξη των πεδίων έρευνας της εγκληματολογίας το κρατικό-εταιρικό έγκλημα σταδιακά αποτέλεσε αυτοτελές αντικείμενο μελέτης της εγκληματολογικής επιστήμης. Η μελέτη, όμως του σύνθετου αυτού φαινομένου έθεσε ζητήματα αντεγκληματικής πολιτικής και ποινικής ευθύνης νομικών προσώπων. Μολονότι δεν υπάρχει αυτολεξεί αναφορά στα κρατικά-εταιρικά εγκλήματα στις διατάξεις του ποινικού δικαίου και στα μέτρα αντεγκληματικής πολιτικής, αυτά αντιμετωπίζονται υπό το πρίσμα της διαφθοράς. Η συμβολή της θεωρητικής μελέτης του φαινομένου και η επίδραση των κοινωνικών μεταβολών ήταν καθοριστικές, διότι μέσα από την ανάλυση ορισμένων παραδειγμάτων που απασχόλησαν την ελληνική πραγματικότητα (και όχι μόνο) έγινε δυνατή η αντιπαραβολή της θεωρίας με την πραγματικότητα και η εξαγωγή ορισμένων συμπερασμάτων. Αυτό συμβαίνει, γιατί οι υποθέσεις (Siemens και Σκουριές) που μελετήθηκαν στην παρούσα εργασία επιβεβαίωσαν την τυπολογία και την εγκληματολογική θεωρία του υπό μελέτη φαινομένου και ανέδειξαν την αδράνεια των μηχανισμών του επίσημου κοινωνικού ελέγχου, τις παραδοσιακές σχέσεις εξάρτησης πολιτικών κομμάτων και εταιρειών, τη συμβολή των off-shore εταιρειών και των φορολογικών παραδείσων, τα ρευστά όρια της νομιμότητας και της παρανομίας, την επιρροή των οικονομικών και κοινωνικών μεταβολών (οικονομική κρίση, ανάγκη για επενδύσεις και ιδιωτικοποιήσεις, κοινωνική εξαθλίωση). Ειδικότερα, η οικονομική κρίση στην Ελλάδα κατά τη διάρκεια της οποίας η χώρα επιδίωκε τη δημιουργία εύφορου πεδίου επενδυτικής πολιτικής μέσα από τη θέσπιση ευνοϊκότερων προς αυτές νόμων, αποκάλυψε τις σχέσεις ανάμεσα στις κυβερνήσεις και στις εταιρείες.

Λέξεις Κλειδιά

Εγκλήματα του λευκού περιλαιμίου, κρατικό-εταιρικό έγκλημα, πολιτική διαφθορά, εγκλήματα παγκοσμιοποίησης, αντεγκληματική πολιτική, συμβίωση νομιμότητας και παρανομίας

«Social change and state-corporate crime: theoretical framing and analysis of examples from Greek reality»

Giannis Bostanidis

Abstract

The study of state-corporate crime began through white-collar crimes, which gave new dimensions to criminological thinking as the cross-class nature of crime, high-status individuals and the corporate organization as a unit of analysis were studied. The collusions of the state and companies that came to light from time to time were evaluated in the light of Critical criminology. Criminological thought evolved by studying elite deviance, suite crimes, organizational, state and corporate crimes. The partnerships between states and companies as a need to adapt to modern social and economic conditions (as for example the awarding of public works to private companies) and considerations of state-corporate crime highlighted the fluid boundaries of legality and illegality. In the light of social changes (globalization, liberal capitalism, human rights violations), state-corporate crime became linked to other crimes. Thus, through the continuous evolution of the research fields of criminology, state-corporate crime gradually became an independent study object of criminology. However, the study of this complex phenomenon raised issues of anti-criminal policy and criminal liability of legal entities. Although there is no literal reference to state-corporate crimes in criminal law provisions and anti-crime policy measures, they are treated in the light of corruption. The contribution of the theoretical study of the phenomenon and the effect of social changes were decisive, because through the analysis of some examples that concerned the Greek reality (not only) it became possible to compare the theory with the reality and draw some conclusions. This happens because the cases (Siemens and Skouries) studied in this work confirmed the typology and the criminological theory of the phenomenon under study and highlighted the inactivity of the mechanisms of official social control, the traditional dependency relationships of political parties and companies, the contribution of off-shore companies and tax havens, the fluid boundaries of legality and illegality, the influence of economic and social changes (financial crisis, need for investment and privatization, social impoverishment). In particular, the economic crisis in Greece, during which the country sought to create a fertile field for investment policy through the adoption of more favorable laws, revealed the relations between governments and companies.

Keywords

White-collar crime, state-corporate crime, political corruption, globalization crimes, anti-crime policy, symbiosis of legality and illegality

Περιεχόμενα

Περίληψη	iv
Abstract	v
Περιεχόμενα	vi
Συνοπτομογραφίες & Ακρώνυμα	viii
Εισαγωγή	ix
1. Θεωρητική εξέλιξη της εγκληματολογικής μελέτης	1
1.1. Εγκλήματα Λευκού κολάρου	1
1.2. Εγκλήματα των ισχυρών	4
1.3. Θεωρητική πορεία προς τον όρο του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος	5
1.4. Ανασταλτικοί παράγοντες μελέτης	8
2. Κρατικό-εταιρικό έγκλημα	10
2.1. Έννοια του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος	10
2.2. Μελέτη του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος	11
2.3. Σύγχρονες διαστάσεις μελέτης του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος	15
2.3.1. Διαφθορά	15
2.3.2. Πολιτική Διαφθορά	18
2.3.3. Οικονομικά εγκλήματα	24
2.3.4. Εγκλήματα παγκοσμιοποίησης, ανθρώπινα δικαιώματα και Οργανωμένο Έγκλημα	25
3. Ελλάδα και κρατικό-εταιρικό έγκλημα	30
3.1. Μελέτη της ελληνικής περίπτωσης	30
3.2. Ποινικό Δίκαιο & Αντεγκληματική Πολιτική: αιτήματα εκσυγχρονισμού	34
3.2.1. Καινοτομίες του ποινικού δικαίου	34
3.2.2 Η αντεγκληματική πολιτική	36
3.3. Μεταρρυθμίσεις στην εγχώρια νομοθεσία	38
3.3.1. Μεταρρυθμίσεις στο ποινικό και δικονομικό ποινικό δίκαιο	38
3.3.2. Ποινική ευθύνη Υπουργών	40
3.3.3. Χρηματοδότηση πολιτικών κομμάτων	41
3.3.4. Τα νομικά πρόσωπα ως φορείς ανάληψης δημοσίων συμβάσεων	42
3.4. Κριτική αξιολόγηση	43
4. Παραδείγματα στην Ελλάδα	46
4.1. Ευάλωτοι τομείς κρατικού-εταιρικού εγκλήματος	46

4.2. Υπόθεση Siemens	46
4.3. Εξόρυξη μετάλλων.....	52
4.4. Συμπεράσματα	57
Επίλογος.....	64
Βιβλιογραφία	

Συντομογραφίες & Ακρώνυμα

άρθ.	άρθρο
βλ.	βλέπε
Δ.Ν.Τ.	Διεθνές Νομισματικό Ταμείο
εκ.	εκατομμύρια ή εκατομμυρίων
Ε.Ε.	Ευρωπαϊκή Ένωση
Η.Π.Α.	Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής
Κ.Π.Δ.	Κώδικας Ποινικής Δικονομίας
Μ.Κ.Ο.	Μη Κυβερνητικός Οργανισμός
Μ.Μ.Ε.	Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης
Ο.Η.Ε	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
παρ.	παράγραφος
περ.	περίπτωση
Π.Κ.	Ποινικός Κώδικας
Σ.	Σύνταγμα
GRECO	Group of States against Corruption
Ε.Υ.	European Union
Α.Ε.	Ανώνυμη Εταιρεία

Εισαγωγή

Το σύνθετο φαινόμενο του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος αναλύεται μέσα από την σχέση αλληλεπίδρασης των δύο μερών που το αποτελούν, δηλαδή του κράτους και των εταιρειών. Η μελέτη της σχέσης αυτής αναδεικνύει τις «γκρίζες ζώνες» και τη συμβίωση της νομιμότητας και της παρανομίας. Το κρατικό-εταιρικό έγκλημα διαρκώς προσαρμόζεται στις μεταβαλλόμενες κοινωνικές συνθήκες και παίρνει τη μορφή του εγκλήματος της παγκοσμιοποίησης, του οργανωμένου εγκλήματος, του οικονομικού εγκλήματος και της διαφθοράς. Παρά τη διαχρονικότητα του, δεν έχει κατορθωθεί ακόμα η αντιμετώπισή του ως αυτοτελούς φαινομένου, αλλά πάντοτε υπό το πρίσμα της διαφθοράς είτε της κρατικής είτε της εταιρικής-επιχειρηματικής.

Στην εργασία αυτή αρχικά θα παρατεθούν οι θεωρητικές αφετηρίες που οδήγησαν στην καθιέρωση της έννοιας του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος μέσα από τη μελέτη της σχέσης δημόσιου και ιδιωτικού τομέα. Στη συνέχεια, θα γίνει μια προσπάθεια ανάδειξης της εξέλιξης της εγκληματολογικής μελέτης του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος υπό το πρίσμα των κοινωνικών μεταβολών που συνέβαλαν στη μετεξέλιξη του φαινομένου. Ακολούθως, από την οπτική της διαφθοράς θα οριστούν τα μέτρα αντεγκληματικής πολιτικής που ελήφθησαν τόσο από την εθνική έννομη τάξη όσο και από τη διεθνή κοινότητα. Τέλος, μέσω κάποιων εγχώριων παραδειγμάτων κρατικού-εταιρικού εγκλήματος θα προβάλλουμε τις διαστάσεις, τις μεταβολές και τα κοινά μοτίβα. Για τον σκοπό αυτό και την εξαγωγή ασφαλών συμπερασμάτων μελετήθηκαν και επισυνάφθηκαν σχετικά με το αντικείμενο μελέτης ελληνική και ξενόγλωσση βιβλιογραφία, επίσημες εκθέσεις φορέων και διεθνών οργανισμών, επιστημονικά άρθρα και δημοσιεύσεις σε διαδικτυακά άρθρα και πηγές.

1. Θεωρητική εξέλιξη της εγκληματολογικής μελέτης

1.1. Εγκλήματα Λευκού κολάρου

Η έννοια εισήχθη το 1940 από τον Edwin Sutherland και είχε στο επίκεντρο τα ζητήματα επιλεκτικότητας και τα άτομα με υψηλό κύρος και θέση, τα οποία δραστηριοποιούνται στο πλαίσιο νόμιμης επιχειρηματικής ή επαγγελματικής δομής (Βασιλαντωνοπούλου, 2016: 977). Μετά από έρευνες που πραγματοποίησε σε δικαστικές αποφάσεις των Η.Π.Α. και ενόψει της εκβιομηχάνισης και της έντονης αστικοποίησης κατέληξε σε μεταγενέστερο ορισμό ορίζοντας ότι το έγκλημα του λευκού κολάρου στις διάφορες μορφές του είναι έγκλημα που τελείται από εταιρείες ή επιχειρήσεις ως μια μορφή οργανωμένου εγκλήματος (Βασιλαντωνοπούλου, 2016: 977; Βιδάλη, 2017: 132; Γεωργούλας, 2019: 41). Η θεωρητική του πλαισίωση βασίζεται στη διαφορετική εγκληματική συμπεριφορά που εμφανίζουν τα άτομα υψηλών κοινωνικών θέσεων από τα άτομα χαμηλότερων κοινωνικών τάξεων καθώς και στις διαφοροποιημένες διαδικασίες που ακολουθεί για τους πρώτους η δικαιοσύνη (Βιδάλη, 2014: 49). Η θεωρία του Sutherland αν και καινοτόμα για την εποχή του δέχθηκε αρκετές επικρίσεις. Οι επικρίσεις βασίζονταν στο γεγονός ότι το έγκλημα λευκού κολάρου κινείται στα πλαίσια της συνήθους επιχειρηματικής πρακτικής ή ότι όπως και στα συμβατικά εγκλήματα, οι δράστες αυτών των εγκλημάτων επιδιώκουν ατομικά οφέλη και τα αίτια πρέπει να αναζητηθούν περισσότερο στην ανάγκη για πλούτο και εξουσία (Γεωργούλας, 2019: 42).

Το έγκλημα λευκού κολάρου ανάγει ως μονάδα ανάλυσης το κοινωνικό status του δράστη λόγω των κινήτρων και των επιδιώξεων που συνδέονται με αυτόν (Βασιλαντωνοπούλου, 2014: 121). Το εύθραυστο και απρόβλεπτο περιβάλλον εντός του οποίου δραστηριοποιείται ένας οργανισμός καθώς και η γραφειοκρατία επηρεάζουν ανάλογα το έγκλημα λευκού κολάρου, μιας και η ένταση του συμπίπτει με χρονικά διαστήματα έντονης κοινωνικής σύγχυσης και αβεβαιότητας (Βασιλαντωνοπούλου, 2014: 67). Τα θύματα του εγκλήματος του λευκού κολάρου, με εξαίρεση κάποια μεμονωμένα φυσικά πρόσωπα, αποτελούν το σύνολο της κοινωνίας, οι θύτες του είναι άτομα με υψηλή μόρφωση που ανήκουν στις υψηλότερες βαθμίδες της ιεραρχίας και, επιπλέον, στα ατομικά κίνητρα για την τέλεση τους συγκαταλέγονται η απληστία, η εξουσία, η ταύτιση με τους στόχους του οργανισμού και η επιθυμία

εξασφάλισης επαγγελματικής καριέρας χωρίς περιορισμούς (Γεωργούλας, 2019: 43-44). Μολονότι η κοινωνική βλάβη που επιφέρει η τέλεσή τους (οικονομικές απώλειες, κατάχρηση εξουσίας, ηθική αδικία και εξαπάτηση, πλήγμα στην εμπιστοσύνη, μείωση κοινωνικής ηθικής και κοινωνική αποδιοργάνωση), το έγκλημα αυτού του είδους είναι κοινωνικά αόρατο, παρά το γεγονός ότι απολαμβάνει έντονες κοινωνικές επικρίσεις και ευαισθητοποιήσεις (Green & Ward, 2004: 133; Βασιλαντωνοπούλου, 2014: 52; Γεωργούλας, 2019: 45). Η άκρατη απελευθέρωση των αγορών, η κινητικότητα του κεφαλαίου και ο άυλος χαρακτήρας των σύγχρονων οικονομικών συναλλαγών καθιστά τα θύματα του εγκλήματος του λευκού περιλαιμίου και την εγκληματικότητα αυτού του είδους αφανή (Βασιλαντωνοπούλου, 2014: 344). Η συμβολή των Μ.Μ.Ε. σε αυτό διαδραματίζει καταλυτικό ρόλο καθώς αποκρύπτουν και συγκαλύπτουν τον συστηματικό χαρακτήρα των εγκλημάτων του λευκού κολάρου και προβάλλουν είτε τα συμβατικά εγκλήματα που τελούνται από κοινωνικά και οικονομικά ανίσχυρους είτε συναφή εγκλήματα.

Η αιτιολόγηση του εγκλήματος μέσω της θεωρίας της διαφορικής συναναστροφής διατυπώθηκε από τον Edwin Sutherland. Η θεωρία των διαφορικών συναναστροφών επεξηγεί τις αιτίες των εγκλημάτων που μας απασχολούν και εντοπίζει τις δομικές ευκαιρίες που προσφέρονται για την τέλεση των κρατικών-εταιρικών εγκλημάτων (Βιδάλη, 2017: 144). Σύμφωνα με αυτήν, η εγκληματική συμπεριφορά μαθαίνεται στη συναναστροφή με άλλα πρόσωπα που ήδη εκδηλώνουν εγκληματική συμπεριφορά μέσω μιας διαδικασίας διαπροσωπικών επαφών. Η διαδικασία της εκμάθησης λαμβάνει χώρα εντός κλειστών-στενά συνδεδεμένων-ομάδων με χρήση διάφορων τεχνικών. Το άτομο διαπράττει εγκλήματα, γιατί κοινωνικοποιείται με τρόπο ώστε να τελεί εγκληματικές πράξεις που θεωρεί φυσιολογικές και οι αντιλήψεις του για μη συμμόρφωση στο νόμο υπερισχύουν έναντι του σεβασμού προς αυτό (Αλεξιάδης, 2011: 67-68; Συλίκος, 2021: 4). Η θεωρία αυτή εξήγησε το έγκλημα ως διαταξικό φαινόμενο, αποσαφήνισε την καταλυτική επίδραση του κοινωνικού περιβάλλοντος και του αξιακού συστήματος των κοινωνικών ομάδων και αποκάλυψε ότι κάθε κοινωνική τάξη μπορεί να προβαίνει στην τέλεση εκείνων των εγκλημάτων που συνάδουν με τους υλικούς όρους της ζωής, την ιδιαίτερη κουλτούρα, τα κίνητρα και τις ευκαιρίες των μελών (Βιδάλη, 2013: 120; Αλοσκόφης, 2019: 87).

Όχι μόνο από πλευράς κοινωνικής αποδοκimasίας, αλλά και από πλευράς ποινικής τυποποίησης, τα εγκλήματα αυτά επιδέχονται διαφορετική αντιμετώπιση (Βιδάλη, 2017: 130). Η εγκληματική συμπεριφορά των εκπροσώπων των ανώτερων κοινωνικών τάξεων αντιμετωπίζεται διαφορετικά σε σχέση με αυτή των κατώτερων κοινωνικών τάξεων λόγω των διαφοροποιημένων διαδικασιών που επιφυλάσσει για τους πρώτους η δικαιοσύνη (Βασιλαντωνοπούλου, 2012: 49). Ως διαφοροποιημένη διαδικασία αναφέρεται η τάση επιβολής κυρώσεων στους δράστες περισσότερο εξω-ποινικών και λιγότερο συμβατικών ποινικών. Τέλος, η παραπάνω διαφορετική αντιμετώπιση διευκολύνεται, όταν η ευαισθητοποίηση του κοινού στα εγκλήματα αυτά δεν προκαλεί την ίδια ένταση αντίδρασης σε σχέση με αυτή της συμβατικής εγκληματικότητας (Sutherland, 1944: 137-139; Παπαχαράλαμπος, 2019: 140).

Η δράση των πολυεθνικών εταιρειών και των επιχειρήσεων στο κοινωνικό-οικονομικό γίγνεσθαι έφεραν στο προσκήνιο νέες διαστάσεις στα εγκλήματα λευκού περιλαιμίου, οι οποίες περιλαμβάνουν παράνομες και ζημιογόνες δραστηριότητες νομικών ή φυσικών προσώπων που παραβιάζουν τη δημόσια ή ιδιωτική εμπιστοσύνη με σκοπό το οικονομικό κέρδος και την επέκταση της εξουσίας ή των συμφερόντων τους (Βιδάλη, 2017: 134). Η κατάρρευση της οικονομίας με τη σύγχρονη οικονομική κρίση επηρέασε κάποια χαρακτηριστικά των εγκλημάτων του λευκού κολάρου, τα οποία συνέβαλαν στην ποιοτική μετάλλαξη τους (Βασιλαντωνοπούλου, 2016: 982). Απομακρύνθηκαν, δηλαδή τα εγκλήματα του λευκού κολάρου, από την παραδοσιακή θεώρησή τους ως αθέατα και συγκαλυμμένα εγκλήματα και υπογράμμισαν τη συμβιωτική σχέση και τη συγχώνευσή τους με το φιλελεύθερο καπιταλιστικό σύστημα (Βασιλαντωνοπούλου, 2016: 982). Παράλληλα, η ανατροπή της σχέσης ανάμεσα στην πολιτική και στην οικονομία δεν λειτουργεί υπέρ της δημόσιας και πολιτικής διακυβέρνησης, αλλά δημιουργεί συνθήκες υποχώρησης του εθνικού κράτους υπέρ της επικράτησης των επιχειρηματικών και χρηματοπιστωτικών οντοτήτων και της αυτόνομης δυναμικής του κεφαλαίου (Βασιλαντωνοπούλου, 2016: 992). Σε ένα τέτοιο περιβάλλον «επικίνδυνης» επιχειρηματικής πολιτικής, το έγκλημα του λευκού κολάρου αποτελεί μηχανισμός αναπαραγωγής των κοινωνικο-οικονομικών συνθηκών και όχι μηχανισμός που διασπάει την κοινωνία (Βασιλαντωνοπούλου, 2016: 993). Στην υποχώρηση της πολιτικής υπέρ της οικονομίας συνέβαλε καταλυτικά και η υπέρμετρη ποινική καταστολή των κοινών εγκλημάτων σε σχέση με τα εγκλήματα του λευκού

κολάρου με αποτέλεσμα την απελευθέρωση των οικονομικών και επιχειρηματικών αγορών (Βασιλαντωνοπούλου, 2016: 983-984).

1.2. Εγκλήματα των ισχυρών

Η εξουσία και η διαφορετική ποινική αντιμετώπιση της εγκληματικότητας του λευκού κολάρου σε σχέση με την κοινή εγκληματικότητα μετέφερε το ενδιαφέρον των θεωρητικών από το άτομο και τις διαπροσωπικές του σχέσεις, στη μελέτη των νομικών προσώπων ή οντοτήτων ως αυτοτελών υποκειμένων και εν τέλει στους ρόλους και στις λειτουργίες του κράτους (Χουλιάρας, 2019: 63-64; Βιδάλη, 2019: 309). Η συμβολή του E. Sutherland για τα εγκλήματα του λευκού περιλαιμίου και για τη θεωρία των διαφορικών συναναστροφών έθεσε στο επίκεντρο την επιχειρηματική οργάνωση και την πίεση για αποτελέσματα (Γεωργούλας, 2019: 43). Η κριτική σκέψη προκάλεσε το ενδιαφέρον στη εγκληματολογική μελέτη των ισχυρών (Βασιλαντωνοπούλου, 2014: 118). Από τη μια πλευρά στράφηκε στη σχέση που υπάρχει στους ορισμούς περί εγκλήματος και παρέκκλισης και στα συμφέροντα των ισχυρών ελίτ ή τάξεων (Βασιλαντωνοπούλου, 2019: 118). Από την άλλη πλευρά επισήμανε ότι κυβερνήσεις, επιχειρήσεις και μεμονωμένα πρόσωπα με κύρος εμπλέκονται σε επιβλαβείς εγκληματικές δραστηριότητες (Βασιλαντωνοπούλου, 2014: 118). Η βλάβη που προκαλείται στην κοινωνία, στα δικαιώματα των πολιτών και η ατιμωρησία των δραστών είναι αποτέλεσμα της αιτιακής σχέσης που διακρίνει την εξουσία, τη θεσμική ή πολιτική θέση και τις ευκαιρίες που διαθέτουν οι ισχυροί στην σύγχρονη κοινωνική πραγματικότητα (Χουλιάρας, 2019: 72-73; Βιδάλη, 2019: 307). Αναλυτικότερα, οι «ισχυροί» εγκληματίες με την πολιτική ισχύ που διαθέτουν εξασφαλίζουν τη μη ποινικοποίηση ορισμένων παρεκκλίσεων ή επιτρέπουν τη «συμβολική» ποινικοποίησή τους (Αλοσκόφης, 2019: 89). Άλλωστε, η εγκληματικότητα αυτής της μορφής παραμένει αφανή, διότι τελείται υπό καθεστώς μυστικότητας και εχεμύθειας σε τραπεζικά, υπουργικά και επιχειρηματικά γραφεία (εγκληματικότητα της σουίτας) (Αλοσκόφης, 2019: 89). Τα θύματα τους (οι εργαζόμενοι και οι πολίτες) έρχονται αντιμέτωποι με μια σειρά προκλήσεων και αγνοούν τις αιτίες, ενώ οι δράστες τους παραμένουν άγνωστοι ή ατιμώρητοι ή δεν τιμωρούνται με τι ανάλογες ευθύνες (Αλοσκόφης, 2019: 89). Τα εγκλήματα των ισχυρών περιλαμβάνουν τα εγκλήματα του λευκού κολάρου, τα κρατικά εγκλήματα, τα κρατικά εταιρικά εγκλήματα, το οργανωμένο έγκλημα και (σε σχέση με τα εγκλήματα του λευκού κολάρου) μεταθέτουν

το ενδιαφέρον από τον άξονα της κατάχρησης εμπιστοσύνης στον άξονα της εξουσίας και της κατάχρησής αυτής (Παπαχαράλαμπος, 2019: 139). Η κατανόηση της έννοιας των εγκλημάτων των ισχυρών φανερώνει τις βίαιες κοινωνικές αναδιατάξεις που συνδέονται με το δημόσιο φόβο και τις ανασφάλειες καθώς και την αλληλεξάρτηση της οικονομίας και της πολιτικής, όπου οικονομικοί και πολιτικοί παράγοντες προέρχονται από την ίδια κοινωνικοοικονομική βάση και λειτουργούν για την επίτευξη ενός κοινού οράματος (Michalowski & Kramer: 2007: 201, 202; Βιδάλη: 2014: 108). Στην απουσία της εγκληματολογικής έρευνας συνηγορούν οι πρακτικές δυσκολίες, το δαιδαλώδες αντικείμενο μελέτης των εγκλημάτων αυτού του είδους, οι ασάφειες ως προς τον ορισμό και η αοριστία της έννοιας (Βασιλαντωνοπούλου, 2016: 279; Αλοσκόφης, 2019: 93, 95). Η έννοια αμφισβητείται καθώς τα εγκλήματα των ισχυρών δεν καθίστανται εγκλήματα, οπότε ο όρος αυτοαναιρείται όταν αυτά δύνανται να διωχθούν μέσω διοικητικών διαδικασιών ή εξω-ποινικών ρυθμίσεων ή όταν δεν προκαλούν την ηθική αποδοκιμασία του κοινού ή όταν οι δράστες θεωρούν τους εαυτούς τους μη εγκληματίες ή όταν είναι δυσδιάκριτα τα όρια της ατομικής εμπλοκής ή όταν ο χαρακτηρισμός των δραστών ως εγκληματιών δεν συμβαδίζει με την ιδιότητα του επιχειρηματία και του δημοκρατικά εκλεγμένου πολιτικού ή όταν οι καταδίκες είναι ελάχιστες και δεν στιγματίζουν τους δράστες ή και όταν τα εγκλήματα αυτά χαρακτηρίζονται τεχνικά και όχι συμβατικά (Αλοσκόφης, 2019: 94).

1.3. Θεωρητική πορεία προς τον όρο του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος

Μερίδα θεωρητικών προσπαθεί να αποφύγει την έννοια των εγκλημάτων των ισχυρών λόγω του πρώτου συνθετικού αυτών («έγκλημα») και αντ' αυτού χρησιμοποιούν τον όρο «παρέκκλιση των ελίτ» (Χουλιάρας, 2019: 68). Ο όρος αυτός αναφέρεται σε πράξεις, οι οποίες τελούνται από μέλη των μεγαλοαστικών και αστικών τάξεων, αποσκοπούν σε προσωπικό όφελος, σε οικονομικό κέρδος, σε ενίσχυση εξουσίας και προκαλούν κοινωνική βλάβη (στην οικονομία, στις ανθρώπινες ζωές) πολύ μεγαλύτερη από την βλάβη που προκαλούν τα συμβατικά ή κοινά εγκλήματα (Χουλιάρας, 2016: 1157). Οι πράξεις αυτές είτε προσβάλλουν τις διατάξεις του ποινικού κώδικα είτε επισύρουν διοικητικές ή αστικές κυρώσεις και σε συνδυασμό με το γεγονός ότι είναι δύσκολο να εντοπιστούν και να αποκαλυφθούν, ενέχουν μικρό ρίσκο (Χουλιάρας,

2019: 69). Η απουσία του επίσημου κοινωνικού ελέγχου στα εγκλήματα των ισχυρών προκαλεί ερωτήματα στη στάση που λαμβάνει το κράτος απέναντι στα εγκλήματα αυτά, και συγκεκριμένα λαμβάνει αντίστροφους ρόλους καθώς από ρυθμιστής του εγκλήματος γίνεται παράγοντας εγκληματογένεσης (Χουλιάρας, 2019: 65).

Η αποκάλυψη της έντονης συμμετοχής των πολυεθνικών εταιρειών σε παράνομες δράσεις οδήγησε στη διαπίστωση εμπλοκής και του οργανωσιακού εγκλήματος (Βιδάλη, 2017: 134). Με γνώμονα τα κριτήρια ορισμού του εγκλήματος λευκού κολάρου (το πλαίσιο, όπου λαμβάνει χώρα η έκνομη δραστηριότητα, την κοινωνική ή πολιτική θέση του δράστη, τα θύματα, το είδος της προσβολής και τη νομική τυποποίηση), τα εγκλήματα του λευκού περιλαιμίου μεταβάλλονται και αλλάζουν, όταν αλλάζουν τα πρόσωπα, τα πλαίσια, οι μορφές και περιλαμβάνουν τα εγκλήματα των ελίτ, τα εταιρικά εγκλήματα, τα επαγγελματικά εγκλήματα, τα κυβερνητικά εγκλήματα, τα κρατικά εταιρικά εγκλήματα, κρατικά εγκλήματα και τα επιχειρηματικά εγκλήματα (Βασιλαντωνοπούλου, 2014: 178; Βιδάλη, 2014: 118; Βασιλαντωνοπούλου, 2016: 981).

Ο όρος του εγκλήματος του λευκού περιλαιμίου μετέθεσε το ενδιαφέρον της εγκληματολογικής σκέψης στο συσχετισμό ανάμεσα στο έγκλημα και στην επιδίωξη νόμιμων επαγγελματικών στόχων (Βασιλαντωνοπούλου, 2014: 180). Η θεωρία της οργανωσιακής παρέκκλισης αντιμετωπίζει τις οργανώσεις ως ανεξάρτητους φορείς δράσης, οι οποίες στα πλαίσια των οργανωσιακών τους στόχων λαμβάνουν αποφάσεις και προβαίνουν σε πρακτικές με κοινωνική βλαπτικότητα (Green & Ward, 2004: 5). Η οργανωτική θεωρία επισήμανε ότι οι οργανισμοί μπορεί να γίνουν εξίσου εγκληματογόνες (όπως και τα φυσικά πρόσωπα) είτε λόγω της προσκόλλησης σε στόχους είτε λόγω των ελλειμματικών τυπικών διαδικασιών λειτουργίας (Michalowski & Kramer, 2007: 210). Η θεωρία της οργανωσιακής παρέκκλισης αποτελεί σημαντικό εννοιολογικό πλαίσιο για τη συστηματοποίηση της εγκληματικότητας των ισχυρών (Χουλιάρας, 2019: 74). Η εξέλιξη αυτή της εγκληματολογικής σκέψης του εγκλήματος του λευκού περιλαιμίου στις παραβιάσεις που διαπράττονται στους επαγγελματικούς τομείς αποτέλεσε το πρώτο βήμα για την μελέτη του επαγγελματικού και του εταιρικού εγκλήματος (Βασιλαντωνοπούλου, 2014: 181). Το επαγγελματικό έγκλημα ως συστατικό στοιχείο της έννοιας του εγκλήματος του λευκού περιλαιμίου ορίζεται ως η παράβαση του ποινικού νόμου στα πλαίσια νόμιμης επαγγελματικής δραστηριότητας

προς ατομικό όφελος καθώς και ως προσβολές των υπαλλήλων ενάντια στους εργοδότες τους (Βασιλαντωνοπούλου, 2014: 143, 181, 182). Το εταιρικό έγκλημα (ή οργανωσιακό έγκλημα) αποτελεί κατηγορία οργανωσιακής απόκλισης και περιλαμβάνει κάθε πράξη ή παράλειψη, η οποία είναι αποτέλεσμα διαδικασίας λήψης αποφάσεων ή συνειδητής αμέλειας από στελέχη τυπικής νόμιμης οργάνωσης, επισύρει (ποινική, αστική και διοικητική) κύρωση και επιφέρει επιπτώσεις σε εργαζομένους, καταναλωτές ή στο ευρύ κοινό. Το έγκλημα αυτής της κατηγορίας υποδηλώνει την οργανωσιακή κουλτούρα που έχει αναπτυχθεί στην νομική οντότητα υπό το πρίσμα αντικρουόμενων στόχων (λανθάνοντων και οργανωτικών) των εταιρειών (Green & Ward, 2004: 5; Βασιλαντωνοπούλου, 2014: 185, 198; Βιδάλη, 2014: 120; Stamouli et.al, 2023: 283). Μεταξύ των στοιχειωδών χαρακτηριστικών τους περιλαμβάνονται η από πρόθεση αντίθεση με εξωτερικούς κανόνες, η ανταπόκριση στους κανόνες που υπάρχουν εντός της οργάνωσης, η μύηση των νέων μελών στον τρόπο δράσης της οργάνωσης και η αποδοχή των εκλογικεύσεων στις παρεκκλίνουσες δράσεις της οργάνωσης (Χουλιάρας, 2019: 74-75). Το εταιρικό όφελος είναι αυτό που διακρίνει το εταιρικό έγκλημα από το επαγγελματικό καθώς το τελευταίο άπτεται της εταιρικής θέσης κάποιου ατόμου, ο οποίος καταχράται την θέση του προς εξυπηρέτηση προσωπικών συμφερόντων και σε βάρος της εταιρείας (Πιτσελά, 2010: 95; Χουλιάρας, 2019: 76).

Το κρατικό έγκλημα περιλαμβάνει μια σειρά εγκλημάτων και διακρίνεται σε πολιτική εγκληματικότητα (διαφθορά, επιρροή στις εκλογικές διαδικασίες), σε εγκληματικότητα που συνδέεται με την ασφάλεια του κράτους, σε εγκληματικότητα που σχετίζεται με τις οικονομικές δραστηριότητες, τις πολυεθνικές εταιρείες και σε εγκληματικότητα που επικρατεί στο κοινωνικό επίπεδο και εκδηλώνεται ως εξαθλίωση κάποιων μερών της κοινωνίας (Χουλιάρας, 2019: 77). Αυτή η κατηγορία εγκλημάτων τελείται από άτομα που ενεργούν στο πλαίσιο της επίτευξης των οργανωσιακών επιδιώξεων του κράτους με σκοπό την προώθηση πολιτικών και οικονομικών στόχων, συναρτάται με την κοινωνική και λειτουργική του διάρθρωση και προκαλεί κοινωνική βλάβη στην κοινωνία ή προσωπική βλάβη σε φυσικά πρόσωπα, υπαγορεύοντας τελικά την πολιτική φύση και την οργανωσιακή διάσταση του εγκλήματος αυτού (Friedrichs & Rothe, 2014: 150; Βιδάλη, 2015: 3; Χουλιάρας, 2019: 78).

1.4. Ανασταλτικοί παράγοντες μελέτης

Η μελέτη των παραπάνω εγκλημάτων απουσίαζε για μεγάλο διάστημα από τον εγκληματικό λόγο και οι πρώτες αναλύσεις έγιναν τη δεκαετία του '70. Παρά το γεγονός ότι τα εγκλήματα αυτού του είδους προκαλούν πιο έντονες κοινωνικές και οικονομικές επιδράσεις σε σχέση με την κοινή εγκληματικότητα, παρέμειναν για αρκετό καιρό στο περιθώριο της ακαδημαϊκής εγκληματολογίας (Tombs & Whyte, 2007: 125). Η εγκληματολογία έχει επικριθεί για την σύνδεσή της με το πολιτικό κράτος, το αντικείμενο της οποίας επηρεάζεται από πολιτικές και ιδεολογικές δυνάμεις (Michalowski & Kramer, 2007: 204). Στον βαθμό που το αντικείμενο της εγκληματολογίας καθορίζεται από το ποιες κυβερνήσεις επιλέγουν να ποινικοποιήσουν, η εγκληματολογία θα υποστηρίζει και δεν θα μελετάει την κυρίαρχη τάξη (Michalowski & Kramer, 2007: 204). Η εγκληματολογία επηρεάζεται από τα επίκαιρα κοινωνικά προβλήματα, όταν αυτά προκαλούν κοινωνικές βλάβες και ανάγονται σε εγκλήματα με απώτερο σκοπό την ικανοποίηση των απαιτήσεων του κοινού (Michalowski & Kramer, 2007: 204). Η διάδοση του δημόσιου φόβου και του πανικού που προκαλεί το συμβατικό έγκλημα στρέφει το ενδιαφέρον του κοινού και των εγκληματολόγων στους παράγοντες που οδηγούν το άτομο στην εγκληματικότητα και όχι στα πλαίσια που συμβάλλουν στα κρατικά και εταιρικά εγκλήματα (Michalowski & Kramer, 2007: 205).

Όσο οι εγκληματολόγοι πειθαρχούν στις οργανωτικές απαιτήσεις της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και η χρηματοδότηση των κυβερνήσεων παραμένει ελάχιστη ως προς τα εγκλήματα που επιφέρουν κοινωνικές αδικίες ή τελούνται από τους πολιτικούς τόσο η εγκληματολογία παραμένει υπάκουη στους όρους της ακαδημαϊκής πειθαρχίας (Michalowski & Kramer, 2007: 207). Η ελλιπή εξωτερική χρηματοδότηση της έρευνας ως προς τα εγκλήματα αυτά επηρεάζει το αντικείμενο μελέτης καθώς οι ακαδημαϊκοί ανταγωνίζονται για τις ερευνητικές υποτροφίες που παρέχονται από τις κρατικές δαπάνες δημιουργώντας έμμεσα προκαθορισμένες μελέτες έρευνας. Έτσι, δεν μελετάται το έγκλημα αυτής της μορφής, ενώ για τα συμβατικά εγκλήματα υπάρχουν εκτενείς μελέτες και έρευνες (Tombs & Whyte, 2007: 132). Τα πανεπιστήμια υποβάλλονται σε διαδικασίες εμπορευματοποίησης και στην ανάγκη για κρατικές χορηγήσεις και υποτροφίες θέτουν στο περιθώριο την έρευνα ως προς τα θέματα που

μπορούν να βλάψουν την αξιοπιστία και την εμπιστοσύνη του κοινού προς το κράτος και τις επιχειρήσεις. Τα δημοφιλή ιδιωτικά και δημόσια πανεπιστήμια συνδέονται με κυβερνητικά και επιχειρηματικά συμφέροντα και ως εκ τούτου στο βωμό των κρατικών ή ιδιωτικών χρηματοδοτήσεων δεν ασκούν κριτική έρευνα στα κράτη ή στις εταιρείες (Tombs & Whyte, 2007: 135, Michalowski & Kramer, 2007: 207).

Εξίσου σημαντικοί ανασχετικοί παράγοντες μελέτης των φαινομένων αυτών αποτελούν η περιορισμένη διάδοση γνώσης στο ευρύ κοινό και το περιορισμένο ενδιαφέρον του κοινού προς τα εγκλήματα αυτά (Tombs & Whyte, 2007: 138, Αλοσκόφης, 2019: 105). Ακολούθως, η ποσοτικοποίηση των εγκλημάτων αυτής της μορφής καθίσταται ανεπαρκής, γιατί οι επίσημες στατιστικές δεν είναι αξιόπιστες (εξαφάνιση των θυμάτων, απουσία επίσημης καταγραφής, σκοτεινός αριθμός και αφανή εγκληματικότητα) και εξαρτώνται από την κατανομή των πόρων που διατίθενται για τη διερεύνηση των εγκλημάτων αυτών (Della Porta & Vannucci, 2012: 8; Αλοσκόφης, 2019: 96). Τέλος, η αδυναμία πρόσβασης σε σχετικά δεδομένα, στα επίσημα αρχεία και στις συνεδριάσεις των οργανώσεων (ή και του κράτους), η δυσκολία διείσδυσης στον κλειστό κύκλο ατόμων από τους ερευνητές είναι συχνά προβλήματα για την εγκληματολογική έρευνα (Tombs & Whyte, 2007: 135; Γεωργούλας, 2019: 56). Ενδεικτικά, γίνεται μνεία ότι φορολογικοί παράδεισοι και τα ειδικά καθεστώτα εξασφαλίζουν απόρρητα δεδομένα οικονομικών και τραπεζικών δεδομένων καθιστώντας δυσχερή την έρευνα τόσο από τις επίσημες αρχές όσο και από ερευνητές της εγκληματολογικής επιστήμης (Μιχαλοπούλου, 2019: 337).

2. Κρατικό-εταιρικό έγκλημα

2.1. Έννοια του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος

Η μελέτη της αλληλεξάρτησης του κράτους και των επιχειρήσεων έφερε στην επιφάνεια παράνομες πρακτικές με κοινωνική βλαπτικότητα και ανέδειξε την ανάγκη της μη διάκρισης του κρατικού και του εταιρικού εγκλήματος (Γεωργούλας, 2019: 47; Χουλιάρης, 2019: 78). Οι νέες αγορές που δημιουργήθηκαν ως απόρροια νεοφιλελεύθερων ιδεών, του ιδιωτικού κεφαλαίου και των ιδιωτικοποιήσεων έδωσαν περισσότερη ελευθερία δράσεων στις εταιρείες καθώς τα κράτη αποσύρθηκαν από την παροχή αγαθών και υπηρεσιών και το κοινό έγινε περισσότερο εξαρτημένο από τον ιδιωτικό τομέα (Tombs, 2014: 181).

Η έντονη αμφιβολία που υπήρχε γύρω από την απόφαση της εκτόξευσης του πυραύλου Challenger έδωσε το έναυσμα για την αναζήτηση των αποκλίσεων μεταξύ των οργανωτικών στόχων των επιχειρήσεων και των κυβερνήσεων (Michalowski & Kramer, 2007: 208). Κάθε περίπτωση εταιρικού εγκλήματος φανερώνει κάποιο στοιχείο κρατικής κατεύθυνσης σιωπηρής έγκρισης ή αποτυχίας (Whyte, 2014: 239). Η μελέτη τέτοιων παραδειγμάτων διαπλοκής όρισε τα κρατικά-εταιρικά εγκλήματα ως τις παράνομες ή κοινωνικά επιβλαβείς πρακτικές που προκύπτουν στο πλαίσιο αμοιβαίας συνεργασίας μεταξύ φορέων πολιτικής διακυβέρνησης και θεσμών οικονομικής παραγωγής και διαμονής (Michalowski & Kramer, 2007: 208; Γεωργούλας, 2019: 49). Μέρη αυτής της κατηγορίας των εγκλημάτων είναι δύο ή περισσότερες οργανώσεις, όπου η μία τουλάχιστον είναι ιδιωτική και η άλλη δημόσια ή κρατική (Αγγελή, 2018: 132).

Το ξέσπασμα μεγάλης φωτιάς σε εργοστάσιο επεξεργασίας κοτόπουλου στην Βόρεια Καρολίνα των Η.Π.Α. αποκάλυψε τις συνθήκες εργασίας στο εν λόγω εργοστάσιο καθιστώντας την υπόθεση υπό κρατική-εταιρική έρευνα (Michalowski & Kramer, 2007: 208). Μεταγενέστερα και υπό το πρίσμα της μελέτης των νέων ερευνών ως κρατικά-εταιρικά εγκλήματα ορίστηκαν οι παράνομες ή κοινωνικά επιβλαβείς πράξεις που ανακύπτουν από μία αμοιβαία αλληλεπίδραση μεταξύ των πολιτικών ή και πρακτικών που ακολουθούνται για την επίτευξη των στόχων ενός ή περισσότερων

φορέων οικονομικής παραγωγής ή διανομής (Michalowski & Kramer, 2007: 209; Βιδάλη, 2014: 121; Βασιλαντωνοπούλου, 2014: 254).

Θεωρητικά οι όψεις μελέτης της αλληλεπίδρασης του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος περιλαμβάνουν το κράτος που υποκινεί αυτή τη συμπεριφορά και το κράτος που τη διευκολύνει. Η πρώτη αναδεικνύει το κράτος να έχει ενεργητικό ρόλο και λαμβάνει τη μορφή του κρατικά υποκινούμενου εταιρικού εγκλήματος, όπου εταιρείες υποκινούμενες από τις κυβερνήσεις αναπτύσσουν παρεκκλίνουσα δραστηριότητα με την καθοδήγηση ή την υποβοήθηση των κυβερνήσεων. Η δεύτερη περίπτωση υπαινίσσεται τον παθητικό ρόλο του κράτους που δεν επιθυμεί ή αποτυγχάνει να θέσει σε λειτουργία μηχανισμούς που ελέγχουν μια εγκληματική συμπεριφορά της εταιρείας με την οποία συνεργάζεται. Λαμβάνει, δηλαδή, τη μορφή του κρατικά υποβοηθούμενου εταιρικού εγκλήματος, όπου μηχανισμοί ελέγχου του κράτους αποτυγχάνουν ή παραλείπουν να διαμορφώσουν ένα πλαίσιο αποτελεσματικής προληπτικής και κατασταλτικής δράσης στις παρεκκλίνουσες οικονομικές συμπεριφορές είτε λόγω της συμπαιγνίας κράτους και επιχειρήσεων είτε λόγω της αμφίδρομης επίτευξης στόχων (Michalowski & Kramer, 2007: 209; Βιδάλη, 2017: 137; Γεωργούλας, 2019: 48; Χουλιάρας, 2019: 78-79).

2.2. Μελέτη του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος

Η μελέτη του φαινομένου αυτού ως απάντηση στην κατάσταση ανάγκης που προέκυψε υπό τον κίνδυνο των τρομοκρατικών απειλών και της κατάρρευσης του οικονομικού και του χρηματοπιστωτικού συστήματος έφερε στο προσκήνιο τη μελέτη της πολιτικής οικονομίας, τα ρευστά όρια ανάμεσα στη νόμιμη και στην παράνομη οικονομία και την οικονομική εγκληματικότητα που ανακύπτει από τη σχέση δημόσιου και ιδιωτικού τομέα ως αποτέλεσμα της οικονομίας της ελεύθερης αγοράς στον νεοφιλελεύθερο καπιταλισμό (Κουρούτζας, 2019: 123; Βασιλαντωνοπούλου, 2014: 41; Βασιλαντωνοπούλου, 2018: 177; Bernat & Whyte, 2020: 130). Με την τεχνολογική εξέλιξη και την οικονομία της ελεύθερης αγοράς απελευθερώθηκαν οι οικονομικές σχέσεις και οι κινήσεις των κεφαλαίων διέφυγαν τον έλεγχο του κράτους (Βιδάλη, 2014: 137-138). Παρόλα αυτά στην παγκόσμια οικονομία της αγοράς τα κράτη λειτουργούν σε επίπεδο συνεργασίας και αλληλεπίδρασης με τις επιχειρήσεις και τις εταιρείες (Γεωργούλας, 2019: 47). Αυτό συμβαίνει, γιατί οι επιχειρήσεις δεν μπορούν

να αναπτύξουν τις δραστηριότητές τους χωρίς τη συμβολή των κυβερνήσεων ή των κρατών και αντίστροφα, τα κράτη αναμένουν από τις επιχειρήσεις αγαθά, υπηρεσίες, φορολόγηση και απασχόληση ανθρώπινου δυναμικού (Tombs, 2012: 180; Γεωργούλας, 2019: 48). Η σύλληψη της ιδέας για την καθιέρωση της έννοιας αυτής επιχειρεί να σπάσει το εννοιολογικό τοίχος των οικονομικών και πολιτικών εγκλημάτων και να αναδείξει τους τρόπους με τους οποίους τα εγκλήματα και οι κοινωνικές βλάβες ανακύπτουν από τις αλληλεπιδράσεις της οικονομικής και πολιτικής εξουσίας (Michalowski & Kramer, 2007: 202). Το κρατικό-εταιρικό έγκλημα αποτελεί εξειδίκευση του εγκλήματος του λευκού περιλαιμίου καθώς αντιστοιχεί σε σχέσεις διαφθοράς-διαπλοκής, αναφέρεται σε πράξεις παραβίασης ανθρωπίνων δικαιωμάτων και κοινωνικής βλάβης και αποκαλύπτει τις αλληλεπιδράσεις του κράτους με διεθνείς οργανισμούς, πολυεθνικές εταιρείες, τα Μ.Μ.Ε. και την παγκοσμιοποίηση (Friedrichs & Rothe, 2014: 149; Γεωργούλας, 2018: 295).

Ο βαθμός της ανεξαρτησίας που απολαμβάνουν οι επιχειρήσεις από το κράτος επηρεάζει το κρατικό-εταιρικό έγκλημα, όταν οι επιχειρήσεις, πλέον, έχουν γίνει τόσο ισχυρές ώστε τα κράτη με τις επιχειρήσεις να μην βρίσκονται απόλυτα σε σχέση σύγκρουσης και αντιπαράθεσης ούτε σε σχέση πλήρης και απόλυτης συνεργασίας, αλλά να χαρακτηρίζονται από ένα πλέγμα περισσότερο περίπλοκων σχέσεων λόγω της στοχοπροσήλωσης τους σε αμοιβαίους στόχους και συμφέροντα (Bernat & Whyte, 2020: 132). Με γνώμονα τα παραπάνω, η μελέτη του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος στρέφει το ενδιαφέρον προς τον τρόπο με τον οποίο αποκλίνοντα οργανωσιακά αποτελέσματα αποτελούν προϊόν των σχέσεων διαφορετικών φορέων, φανερώνει την ισχυρή δυναμική στις οριζόντιες σχέσεις των οικονομικών και πολιτικών φορέων και αναδεικνύει τις κάθετες σχέσεις των διάφορων επιπέδων της οργανωσιακής δραστηριότητας (Βιδάλη, 2017: 137). Η συμβίωση της νομιμότητας και της παρανομίας φανερώνει το δίκτυο σχέσεων και γνωριμιών που υποβόσκει ανάμεσα στις επιχειρήσεις, στους κρατικούς λειτουργούς και στους πολιτικούς αξιωματούχους, τη συμβολή του κράτους, την οικονομική ευχέρεια των εμπλεκόμενων μερών, την απόκτηση κέρδους χωρίς περιορισμούς και την κοινωνική θέση των εμπλεκόμενων υπό άκρα μυστικότητα, στοιχείο απαραίτητο για την επιβίωση και την άνθιση των κρατικών-εταιρικών εγκλημάτων (Βασιλαντωνοπούλου, 2014: 128; Stamouli et.al, 2023: 284). Στην έρευνα του ο Chambliss (1988: 243) διαπίστωσε επαναλαμβανόμενα

μοτίβα συμβίωσης μεταξύ εγκληματικών εταιρειών, νόμιμων επιχειρήσεων, φορέων επιβολής του νόμου, των πολιτικών και του οικονομικού συστήματος, τα οποία οδηγούν σε συστηματική παραγωγή της ρουτίνας του εγκλήματος και της βλάβης (Friedrichs & Rothe, 2014: 147). Ρίζα του πραγματικού προβλήματος του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος και πυρήνας του καπιταλιστικού συστήματος αποτελεί η αλληλεξάρτηση και η αλληλεπίδραση του κράτους και των εταιρειών μέσω μετατροπής του δημοσίου χρήματος σε ιδιωτικό (συμβάσεις) ή μέσω διευκολύνσεων και πολιτικών παροχών (νόμων, αποφάσεων) (Γεωργούλας, 2018: 295-296). Οι εταιρείες στην καπιταλιστική κοινωνία δημιουργούνται για την κινητοποίηση και τη συσσώρευση του κεφαλαίου πάνω από κοινωνικές αξίες, διατηρούνται μέσω του προσαρμοσμένου θεσμικού πλαισίου που θεσπίζουν τα κράτη προς αυτές και συνδέονται στενά με τα κράτη ή τις κυβερνήσεις (Tombs & Whyte, 2007: 135; Tombs, 2012: 172; Whyte, 2014: 241-242). Η μελέτη των σχέσεων του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα εντοπίζεται στις παρανομίες του κράτους, στις έκνομες σχέσεις πολιτικής και οικονομικής εξουσίας, στη διαδικασία νομοθέτησης, στην αδράνεια εφαρμογής των νόμων και στη διασπορά της παρανομίας μέσω των ευκαιριών για εξουσία και άνοδο (Βιδάλη, 2017: 135-136).

Στην εποχή του χρηματοπιστωτικού καπιταλισμού, η έννοια της επικινδυνότητας δεν αποτελεί μόνο αφορμή για την κατασταλτική τροπή της δημόσιας ασφάλειας, αλλά μετεξελίσσεται σε αυτοτελές και ανεξάρτητο σύστημα κοινωνικού ελέγχου (Βασιλαντωνοπούλου, 2018: 179). Οι υπερεθνικές και παγκόσμιες διαδρομές των κρατικών-εταιρικών εγκλημάτων φανερώνουν τις ευρύτερες κοινωνικές και οικονομικές σχέσεις που στηρίζουν τους ισχυρούς μέσα από τα ρευστά όρια νομιμότητας και παρανομίας (Κουρούτζας, 2019: 137). Αφενός στοιχεία του καπιταλισμού αποτελούν ο έλεγχος και το πλεόνασμα του κεφαλαίου και οι σχέσεις παραγωγής (αντίθεση των μέσων παραγωγής και του εργατικού δυναμικού), συνισταμένη των οποίων παράγει την κοινωνική σύγκρουση, διότι στην προσπάθεια συσσώρευσης κεφαλαίου οι άνθρωποι που δεν διαθέτουν τα μέσα για την πραγμάτωση του καταφεύγουν στο έγκλημα (Chambliss, 1988: 210). Ως απόρροια, οι καπιταλιστικές κοινωνίες χαρακτηρίζονται από θεμελιώδεις αντιφάσεις και το έγκλημα μεταφράζεται ως τρόπος ελέγχου του κεφαλαίου και ρύθμισης της κοινωνικής σύγκρουσης (Βασιλαντωνοπούλου, 2014: 126). Αφετέρου η διαρκή μετεξέλιξη του

καπιταλισμού επιφέρει περισσότερες κοινωνικές συγκρούσεις και αντιθέσεις με αποτέλεσμα να ανακύπτει η ανάγκη για περισσότερο έλεγχο και αύξηση της εγκληματικότητας (Βασιλαντωνοπούλου, 2014: 126). Η καπιταλιστική οργάνωση της κοινωνίας διαμορφώνει τις κοινωνικές συνθήκες για την τέλεση επιβλαβών πρακτικών, με τις κυβερνήσεις να διευκολύνουν τη δράση των εταιρειών με τη θέσπιση του νομοθετικού πλαισίου ευνοϊκού για αυτές και την παροχή προνομίων και υποδομών (Whyte, 2014: 241; Bernat & Whyte, 2020: 135).

Η τέλεση του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος εξαρτάται καταλυτικά από την προσήλωση του ατόμου στο στόχο του, από την πίεση για την επίτευξη αυτού στα πλαίσια εταιρικής ή κυβερνητικής ή ατομικής δραστηριότητας (κίνητρα, κοινωνικά νοήματα), τα νόμιμα μέσα και τις ευκαιρίες που υπάρχουν για την πραγμάτωση του στόχου αυτού και την ύπαρξη ή μη του κοινωνικού ελέγχου (Βιδάλη, 2017: 137-138; Γεωργούλας, 2019: 49). Ο τελευταίος καταλυτικός παράγοντας είναι εκείνος που περιορίζει την οργανωσιακή παρέκκλιση και στις κοινωνίες, όπου αυτός είναι έντονος, οι εταιρείες αναπτύσσουν εταιρική κουλτούρα και νοοτροπία συμμόρφωσης (Michalowski & Kramer, 2007: 210; Αγγελή, 2018: 138). Οι δράστες των κρατικών-εταιρικών εγκλημάτων ανήκουν σε επαγγελματικές ελίτ, επικεντρώνονται στο στόχο τους και στο πλαίσιο αυτό στράφηκαν σε εγκληματικές επιχειρήσεις μετά από επιτυχημένη καριέρα στο δημόσιο ή ιδιωτικό ή χρηματοπιστωτικό τομέα με αποτέλεσμα να δραστηριοποιούνται σε ένα περιβάλλον εγκληματικών ευκαιριών και να ευνοούνται από τα δίκτυα φιλικών-οικογενειακών σχέσεων εμπιστοσύνης και από τις μετατοπίσεις από την νομιμότητα στην παρανομία (Βιδάλη, 2017: 144). Η θεωρία των διαφορετικών συναναστροφών (Βλ. κεφ. 1.1.) επεξηγεί την κατανόηση αυτής της συμπεριφοράς ώστε να μελετώνται ορισμένες δομικές ευκαιρίες, όπως οι ανάγκες χρηματοδότησης των πολιτικών κομμάτων (Βιδάλη, 2017: 144).

Η αντιμετώπιση των κοινωνικών προβλημάτων ως «τεχνικά προβλήματα» εξασφαλίζει τη διατήρηση του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος σε αφάνεια προκαλώντας κοινωνικές βλάβες με αποτέλεσμα να διευκολύνεται ο αυταρχικός τρόπος λειτουργίας των θεσμών και να συγκαλύπτονται οι πολιτικές ευθύνες για την προώθηση τέτοιων «επιβλαβών» για την κοινωνία πρακτικών (Βιδάλη, 2017: 145). Οι διαστάσεις των εγκλημάτων που μελετώνται ξεπερνούν κατά πολύ μια απλή εγκληματική ή παρεκκλίνουσα συμπεριφορά και λαμβάνουν διαστάσεις με έντονες κοινωνικές

συνέπειες. Παρά την ανάδειξη της κοινωνικής βλαπτικότητας των συμπεριφορών αυτών, οι ρυθμίσεις από πλευράς καταστολής περιλαμβάνουν ρυθμιστικές μόνο παρεμβάσεις και γίνεται αντιληπτή η μονόπλευρη τιμωρία των συμπεριφορών των κατώτερων κοινωνικών στρωμάτων και η παραμέληση των επιβλαβών κοινωνικά συμπεριφορών των ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων (Χουλιάρας, 2019: 66). Σημαντικό ρόλο στις κοινωνικές αναπαραστάσεις στα εγκλήματα αυτού του είδους διαμορφώνουν η άρνηση του εγκληματολογικού λόγου να ερευνήσει την οικονομική κρίση, αλλά και όταν αυτό γίνεται δεν αμφισβητείται η αξιοπιστία των φορέων του κρατικού και επιχειρηματικού εγκλήματος (Γεωργούλας, 2019: 60).

2.3. Σύγχρονες διαστάσεις μελέτης του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος

Η συμβιωτική σχέση νομιμότητας και παρανομίας ανέδειξε την αλληλεξάρτηση και την αλληλεπίδραση μεταξύ της πολιτικής, της διαφθοράς και του οργανωμένου εγκλήματος (Βασιλαντωνοπούλου, 2014: 129; Βιδάλη, 2017: 50).

2.3.1. Διαφθορά

Το κρατικό-εταιρικό έγκλημα αντιμετωπίζεται στα επίσημα κείμενα κατά κανόνα υπό το πλαίσιο της διαφθοράς (Βιδάλη, 2017: 167; Καλλίρης, 2018: 799). Η διαφθορά συνδέεται με το έγκλημα του λευκού περιλαιμίου και τα κρατικά-εταιρικά εγκλήματα (Βιδάλη, 2017: 54). Η διαφθορά ως φαινόμενο είναι ανθεκτική στο χρόνο και ακολουθεί την εξέλιξη των ανθρώπινων κοινωνιών (Πρόντζας, 2018: 388). Εντοπίζεται στις σχέσεις με δημόσιους ή ιδιωτικούς φορείς, στις καθημερινές συναλλαγές, στις πολιτικές διαδικασίες, στις ιδιωτικές, επιχειρηματικές και εμπορικές συναλλαγές (Αλεξιάδης, 2011: 262; Della Porta & Vannucci, 2012: 2). Ανάλογα με τον τύπο και τα είδη των «δώρων» διακρίνεται σε μικρή, μεσαία και μεγάλη (για τις ανάγκες της παρούσας θα γίνει αναφορά στη μεγάλη). Η τελευταία αναφέρεται σε πράξεις πολιτικού προσωπικού ή υψηλόβαθμων στελεχών του δημοσίου στις σχέσεις τους με τις επιχειρήσεις με σκοπό την αποκόμιση κέρδους ή άλλων πλεονεκτημάτων (παραδείγματα αυτής της κατηγορίας αποτελούν οι ιδιωτικοποιήσεις, οι κρατικές προμήθειες) (Ράικος, 2006: 165). Το τρίτο επίπεδο της διαφθοράς (υψηλή ή μεγάλη διαφθορά) αναφέρεται σε σχέσεις επιχειρήσεων και υψηλόβαθμων δημοσίων λειτουργών που δραστηριοποιούνται τους σε σημαντικούς τομείς λήψης αποφάσεων

και εκδηλώνεται με τις μορφές της αιχμαλωσίας της πολιτικής και της νομοθεσίας, της εμπορίας επιρροής και των περιστρεφόμενων θυρών (Stamouli et. al: 2023: 266).

Σε ατομικό επίπεδο μπορούμε να αντιληφθούμε τη διαφθορά ως αποτέλεσμα ορθολογικών επιλογών (θεωρία της ορθολογικής επιλογής των Cornish και Clarke, σύμφωνα με την οποία η εγκληματική πράξη του ατόμου είναι προϊόν της ελεύθερης επιλογής του με όρους ωφελιμιστικούς και το άτομο είναι ορθολογικό, γιατί εκτιμά ότι τα πιθανά οφέλη από την πράξη του είναι μεγαλύτερα) ως αποτέλεσμα στάθμισης κόστους και ωφέλειας, δηλαδή του κινδύνου της καταγγελίας και της αποκάλυψης, της επιβολής των ποινικών ή διοικητικών κυρώσεων και την επίτευξη οικονομικών ωφελειών (Della Porta & Vannucci, 2012: 10). Σε μακρο-επίπεδο μπορούμε να αντιληφθούμε ότι η διαφθορά αποσκοπεί, πέραν των άμεσων οφελών των εμπλεκόμενων μερών, στην αναπαραγωγή και εξέλιξη των κοινωνικών δομών συνοχής καλύπτοντας όλο το φάσμα από τον τοπικό ανταγωνισμό της αγοράς και τις αντιφάσεις που είναι ενεργές σε έναν οργανισμό έως τις πολιτικές και οικονομικές βελτιώσεις σε παγκόσμιο επίπεδο (Ράικος, 2006: 568-569).

Οι αντιλήψεις της διαφθοράς δεν εξαρτώνται από τον βαθμό της δημοκρατίας που υπάρχει στο κράτος, αλλά από τη διάρκεια της δημοκρατίας (Lambropoulou, 2016: 370). Η διαφθορά δεν αποτελεί μια αποκλίνουσα απάντηση σε ένα κανονικό σύστημα, αλλά μια κανονική απάντηση σε ένα σύστημα που αναπαράγει παράνομες πρακτικές, σύμφωνες με την καπιταλιστική ηθική, τις υπάρχουσες σχέσεις εξουσίας, τη μεγιστοποίηση του κέρδους και την κατανομή των οικονομικών πόρων (Stamouli et. al, 2023: 258). Ως φαινόμενο προκαλεί ανισότητες, διαβάλλει την ομαλή ανάπτυξη της οικονομίας δημιουργώντας μια μαύρη-παράνομη αγορά, όπου η κρατική εξουσία τροποποιεί τις υπάρχουσες δομές ιδιοκτησίας, φθείρει τις σχέσεις διάφορων υποσυστημάτων, υποκαθιστά αξίες και θεσμούς, υποβαθμίζει την εμπιστοσύνη των πολιτών, επιλύει τις πολιτικές και κοινωνικές γραφειοκρατικές διαδικασίες, επηρεάζει τις διαδικασίες καθορισμού των οργανωτικών στόχων και προσβάλλει τα ανθρώπινα δικαιώματα (Della Porta & Vannucci, 2012: 2, 5, 7; Τέντες, 2016: 721; Κουτζαμάνη, 2016: 733; Καλλίρης, 2018: 816). Το έγκλημα της διαφθοράς χαρακτηρίζεται, συνεπώς από περιπλοκότητα, διασπορά ευθύνης σε επιμέρους πρόσωπα, μεγάλο αριθμό θυμάτων, συχνά απροσδιόριστων, και αναποτελεσματικότητα στη δίωξη και στην τιμωρία (Παπανδρέου, 2022: 575).

Από την οπτική του ποινικού δικαίου, ως διαφθορά ορίζεται κάθε συμπεριφορά κατά την οποία κάποιο φυσικό πρόσωπο καταχράται ή εκμεταλλεύεται τη θέση του (κατάχρηση δημόσιας εξουσίας) προς εξασφάλιση αθέμιτων πλεονεκτημάτων (ή ωφελημάτων) για τον εαυτό του ή για τρίτο πρόσωπο (Μαντζούφας, 2021: 1). Ο ορισμός αυτός περιλαμβάνει αφενός τη σχέση συναλλαγής μεταξύ δύο τουλάχιστον μερών, όπου το ένα έχει εξουσία να προβεί σε μία πράξη ή να παραλείψει και το άλλο προσφέρει ή υπόσχεται να προσφέρει κάποιο αντάλλαγμα αφετέρου την προσπάθεια απόκρυψης υπό καθεστώς μυστικότητας και απορρήτου της ανωτέρω απόφασης και της κατάχρησης ενός δημόσιου αξιώματος (Καλλίρης, 2018: 814). Η διαφθορά, δηλαδή, είναι μια πράξη ατόμου που έχει την οικονομική ευχέρεια να διαφθείρει κάποιο άλλο άτομο ή τη δύναμη να παρέχει κάποιο «δώρο» για την πράξη διαφθοράς. Επιβεβαιώνεται από τα συστατικά μέρη των ορισμών της διαφθοράς η ένταξη της στην εγκληματικότητα των ισχυρών (Zimring & Johnson, 2007: 459).

Ανάλογα με τις εξουσίες που καταχρώνται ως συνέπεια της διεφθαρμένης πράξης, η διαφθορά μπορεί να διακριθεί σε κατάχρηση δημόσιας ή κυβερνητικής εξουσίας και σε κατάχρηση ιδιωτικής εξουσίας (Zimring & Johnson, 2007: 462). Κύριες μορφές της διαφθοράς, όπως αυτές αποτυπώνονται στις διατάξεις του ποινικού κώδικα αποτελούν η δωροδοκία και η δωροληψία, ενώ δευτερεύουσες και εξίσου καθοριστικές μορφές διαφθοράς αποτελούν η υπεξαίρεση, η εμπορία επιρροής, η οικονομική απάτη, η ευνοιοκρατία, ο νεποτισμός, η οικογενειοκρατία, οι ομάδες πίεσης διαφθοράς, η πολιτική διαφθορά (θα αναλυθεί στην επόμενη ενότητα), ο εκβιασμός και η εξαγορά ψήφων (Della Porta & Vannucci, 2012: 3; Βιδάλη, 2017: 31; Πρόντζας, 2018: 393). Αυτό που διακρίνει τη διαφθορά από τις παραπάνω μορφές της είναι το είδος της παράνομης συναλλαγής που περιλαμβάνει καθώς και ότι οι πρακτικές αυτές στιγματίζονται μόνο κοινωνικά από τους κοινωνικούς μηχανισμούς (Della Porta & Vannucci, 2012: 4; Green & Ward, 2004: 11).

Η αιτιολόγηση του φαινομένου αυτού μελετά, εκτός από τις ατομικές επιλογές, τα κίνητρα, τα ιδιοτελή συμφέροντα, τις εξωτερικές μεταβλητές και την ισχυρή δυναμική των διεφθαρμένων δικτύων (Della Porta & Vannucci, 2012: 11). Στους παράγοντες που ενισχύουν τα φαινόμενα διαφθοράς περιλαμβάνονται η κατάρρευση των ηθικών αξιών στο βωμό της συσσώρευσης του κεφαλαίου και της εξουσίας, η έλλειψη αποτελεσματικού ελέγχου, η διαφορετική κατανόηση της διαφθοράς στη συνείδηση

των πολιτών σε σχέση με τα συμβατικά εγκλήματα, ο μειωμένος κίνδυνος αποκάλυψης τέτοιων πρακτικών και η αναποτελεσματική αντεγκληματική πολιτική (Κουτζαμάνη, 2016: 731; Zimring & Johnson, 2007: 459). Τέλος, η παγκοσμιοποίηση και η φιλελεύθερη οικονομία προκάλεσε την επέκταση της διαφθοράς σε χώρες, όπου δεν είχαν μέχρι πρόσφατα να αντιμετωπίσουν το φαινόμενο αυτό, με αποτέλεσμα να αναδειχθεί ο ανομοιογενής χαρακτήρας του καθότι δεν εκδηλώνεται με την ίδια ένταση και μορφή σε διαφορετικά κοινωνικά και οικονομικά περιβάλλοντα (Πρόντζας, 2018: 384-385).

2.3.2. Πολιτική Διαφθορά

Ιδιαίτερη κατηγορία εγκλημάτων που συμπληρώνει την εγκληματικότητα του λευκού κολάρου και των ισχυρών αποτελούν τα εγκλήματα πολιτικής διαφθοράς ακριβώς λόγω της ιδιαίτερης θέσης και του θεσμού που εκπροσωπούν οι δράστες αυτών (Green & Ward, 2004: 11). Ως τέτοια νοείται η κατάχρηση εξουσίας ή ο παράνομος χρηματισμός των προσώπων με θεσμικό ρόλο στη διαδικασία νομοθέτησης και στην εκτελεστική εξουσία με απώτερο σκοπό την οικονομική ή πολιτική ισχύ τους (Βιδάλη, 2017: 52; Γασπαρινάτου, 2019: 163). Η κατάχρηση της εξουσίας δεν συνίσταται αποκλειστικά σε διεφθαρμένη ή παράνομη πράξη, αλλά μπορεί να περιλαμβάνει μια στρέβλωση του δημοσίου συμφέροντος (σε επίπεδο πολιτικού κόμματος) ή ένα συλλογικό κέρδος στη δημόσια σφαίρα (σε επίπεδο εταιρικών σχημάτων) (Chrysafis, 2017: 356). Η εγκληματικότητα των πολιτικών αποτελεί μία παγκόσμια πραγματικότητα, ένα φαινόμενο που αντανακλά στην ισχυρή καπιταλιστική τάξη και ένα χαρακτηριστικό του πολιτικού και οικονομικού συστήματος (Σπινέλλης, 2013: 7; Μαντζούφας, 2021: 2).

Ειδικότερα η πολιτική διαφθορά

Η τυποποίηση των εγκλημάτων αυτών σε ποινικό νόμο είναι δυσχερής λόγω της ασάφειας ως προς το έννομο αγαθό που προσβάλλουν καθώς ενίοτε αγγίζουν τα όρια της κοινωνικής ηθικής και δικαιοσύνης και ως εκ τούτου δε δύναται να προβλεφθούν σε ποινικό νόμο. Η εγκληματικότητα των πολιτικών διέπει παραβιάσεις διατάξεων του ποινικού νόμου (εσχάτη προδοσία, εξαγορά ψήφων, πολιτική κατασκοπεία, νόθευση εκλογικής διαδικασίας), προσβολές ανθρωπίνων (και πολιτικών) δικαιωμάτων (πολιτικές δολοφονίες, αστυνομική βία) και οικονομικά εγκλήματα (Della Porta &

Vannucci, 2012: 5; Παπαχαραλάμπους, 2019: 142). Οι συνέπειες των πολιτικών εγκλημάτων και η δυσκολία αποκάλυψης τους εντείνουν τους λόγους για ποινικοποίηση τους (Παπαχαραλάμπους, 2019: 143).

Η πολιτική διαφθορά έχει διάρκεια στο χρόνο και δεν είναι ευκαιριακό φαινόμενο καθώς βασίζεται σε ένα είδος δυναμικής αλληλεξάρτησης με κύριο σκοπό την απόκτηση οικονομικής και πολιτικής εξουσίας (Γασπαρινάτου, 2019: 171). Η πολιτική διαφθορά προκαλεί κλονισμό στην εμπιστοσύνη των πολιτών, στη σχέσης κράτους-πολίτη, πολιτική απαξία, κοινωνική αδικία, οικονομική κατάρρευση, αβεβαιότητα, αδιαφάνεια, στρέβλωση του ελεύθερου ανταγωνισμού και των σχέσεων αγοράς και εκφυλισμό του πολιτικού συστήματος (Lambropoulou, et. al, 2008: 6). Αν και υπάρχουν διακριτές διαφορές ανάμεσα στην οργανωμένη οργανωσιακή δράση της πολιτικής διαφθοράς και στην οργανωμένη εγκληματική δράση μιας εγκληματικής οργάνωσης, η πολιτική διαφθορά ως φαινόμενο δεν αποκλείεται να πληροί τους όρους σύστασης της εγκληματικής οργάνωσης (Γασπαρινάτου, 2019: 173). Αυτό συμβαίνει διότι το οργανωσιακό έγκλημα δύναται να επεκταθεί σε ένα πλαίσιο σχέσεων αλληλεπίδρασης ανάμεσα στις επιχειρήσεις και την πολιτική εξουσία (Γασπαρινάτου, 2019: 174). Στις αιτίες της πολιτικής διαφθοράς μπορούν να προστεθούν ο ιδιαίτερα ευαίσθητος τομέας της πολιτικής λόγω των ευκαιριών τέλεσης εγκλημάτων, των προσωπικών σχέσεων (που αναπτύσσονται στα πλαίσια των οποίων άτομα ή ομάδες ατόμων βοηθούν τους πολιτικούς να αποκτήσουν ή να διατηρήσουν την εξουσία), των γκρίζων περιοχών νομιμότητας και παρανομίας και των αντιλήψεων για μη αποκάλυψη και τιμωρία (Antonopoulos & Tagarov, 2012: 139; Σπινέλλης, 2013: 6, 8).

Η κοινωνική θέση των εμπλεκόμενων αδρανοποιεί τις διαδικασίες ποινικοποίησης και την εφαρμογή των ποινικών νόμων με την επιλεκτική λειτουργία των φορέων του ποινικο-κατασταλτικού συστήματος (Γασπαρινάτου, 2019: 175). Όταν βρίσκεται σε εξέλιξη μια υπόθεση πολιτικής διαφθοράς δεν είναι λίγες οι φορές που οι διώξεις ή οι έρευνες χάνουν τον χαρακτήρα τους καθώς τα πολιτικά κόμματα, οι υποστηρικτές του κόμματος, τα Μ.Μ.Ε. και οι συνήγοροι επηρεάζουν την ποινική διαδικασία και καταλήγουν να ποινικοποιούν την πολιτική και να πολιτικοποιούν την ποινική διαδικασία (Σπινέλλης, 2013: 7; Παπαχαραλάμπους, 2019: 143). Όταν αποκαλύπτονται τέτοιου είδους εγκλήματα, οι πολιτικοί χρησιμοποιούν μια σειρά από αιτιολογήσεις για να δικαιολογήσουν τις πράξεις τους. Καταφεύγουν, δηλαδή, σε

τεχνικές εξουδετέρωσης των κατηγοριών ως μορφές αιτιολόγησης της προσωπικής εμπλοκής τους στο άδικο της πράξης, στον βαθμό ενοχής και στην επιμέτρηση της ποινής (Παπαχαράλαμπους, 2019: 144). Σύμφωνα με τη θεωρία της ουδετεροποίησης των Sykes και Matza οι τεχνικές αυτές εξουδετερώνουν την ηθική ευθύνη για την συγκεκριμένη πράξη, την οποία αποδοκιμάζει το σύνολο της κοινωνίας (Αλεξιάδης, 2011: 70). Αναλυτικότερα, οι αιτιολογήσεις περιλαμβάνουν την άρνηση πλήρους επίγνωσης, την άρνηση ή την αποποίηση της ευθύνης, της προκληθείσας ζημιάς ή βλάβης και της ύπαρξης θύματος, την επίκληση πράξεων παρόμοιων των πολιτικών αντιπάλων, την καταδίκη εκείνων που καταδικάζουν τον δράστη, την ιδεολογική ταύτιση του κομματικού συμφέροντος με το κοινωνικό ή το κρατικό συμφέρον, την επίκληση σε ένα υψηλότερο ιδανικό ή θεσμό για τον δράστη (συμφέρον του κόμματος, επιδίωξη κοινού καλού, ηθικές αξίες και ιδανικά) και άλλες αιτιολογήσεις, όπως διοικητική δυσλειτουργία ή οικονομική ανωμαλία (Σπινέλλης, 2013: 9, Σπινέλλης, 2014: 265, Βιδάλη, 2015: 16, Chrysafis, 2017: 366). Η σχέση που αναπτύσσεται ανάμεσα στην μικρομεσαία και τη μεγάλη διαφθορά (πολιτική διαφθορά) «κανονικοποιεί» τη διαφθορά στις αναπαραστάσεις των πολιτών ως αναγκαία προϋπόθεση οικονομικής και πολιτικής δράσης (Γασπαρινάτου, 2019: 182). Η «κανονικοποίηση» αυτή υποδεικνύει τις διαδικασίες εξορθολογισμού και αποδοχής των διεφθαρμένων πρακτικών σε δομές και οργανωτικά πλαίσια με τέτοιο τρόπο ώστε να θεωρείται κοινή και επαναλαμβανόμενη (Stamouli et. al, 2023: 263).

Σε κρίσιμες περιόδους πολιτικών κρίσεων, οι κυβερνήσεις χρησιμοποιούν τη διαφθορά για εμπορικούς και κομματικούς λόγους. Τη χρησιμοποιούν, δηλαδή, εις βάρος του αντίπαλου πολιτικού κόμματος μέσω της σταδιακής αποσταθεροποίησης και της δυσπιστίας της κοινωνίας (Lambropoulou et. al, 2007: 120). Η αποκάλυψη σκανδάλων πολιτικής διαφθοράς δημιουργεί μια αλυσιδωτή αντίδραση, η οποία δεν τελειώνει με κάποιου είδους τιμωρία. Η σκανδαλοθηρία χρησιμοποιείται από τα Μ.Μ.Ε. και το πολιτικό σύστημα με την πεποίθηση ότι το κοινό είναι ανθεκτικό στα σκάνδαλα τα χρησιμοποιούν είτε ως μέσα προσέλκυσης του κοινωνικού ενδιαφέροντος και της αντίληψης του κοινού για αποτελεσματική διακυβέρνηση είτε ως μέσα εις βάρος κάποιων ισχυρών ομάδων, χωρίς ωστόσο να επιφέρουν το προσδοκώμενο αποτέλεσμα, αλλά το αντίστροφο: δυσπιστία και αναξιοπιστία του κοινού στη δημοκρατία (Lambropoulou et. al, 2007: 19).

Ποινική και πολιτική ευθύνη των πολιτικών

Τα εγκλήματα αυτά επισύρουν ποινικές και πολιτικές ευθύνες στους πολιτικούς. Η ποινική ευθύνη έγκειται σε ορισμένες ατομικές πράξεις ή παραλείψεις και επισύρει ποινικές κυρώσεις, ειδικά δικαστήρια και διαδικασίες (Σπινέλλης, 2013: 9). Η πολιτική ευθύνη εξετάζεται από την οπτική της νομιμότητας και της σκοπιμότητας, άπτεται του συνόλου της διακυβέρνησης και της άσκησης εξουσίας και περιλαμβάνει ειδικές διαδικασίες και δικαστήρια (Σπινέλλης, 2013: 10). Όταν αποκαλύπτονται τα εγκλήματα των πολιτικών, αυτοί ενίοτε παραδέχονται την πολιτική τους ευθύνη, ενώ αποποιούνται της ποινικής ευθύνης τους, γιατί η τελευταία προκαλεί μεγαλύτερο κοινωνικό στιγματισμό και πολιτικό κόστος (Σπινέλλης, 2013: 7). Αυτό συμβαίνει γιατί η απόδοση αποκλειστικής πολιτικής ευθύνης εξασφαλίζει την απρόσκοπτη λειτουργία των πολιτικών θεσμών και προστατεύει τον πολιτικό από την κοινωνική του διαπόμπευση και αποδοκιμασία. Όταν πολιτικοί εμπλέκονται σε πολιτικά σκάνδαλα καταλήγουν να μην ζημιώνονται για αυτήν τους την εμπλοκή καθώς επανεκλέγονται ή επαναδιορίζονται σε καίριες θέσεις ή αξιώματα και η εμπιστοσύνη στο πρόσωπό τους ανανεώνεται είτε από το εκλογικό σώμα είτε από το πολιτικό κόμμα (Chrysafis, 2017: 365). Η αδυναμία εξατομικευμένης αντιμετώπισης των δραστών τέτοιων εγκλημάτων συνεπεία πιέσεων εξωτερικών μεταβλητών στην κρίση των δικαστών (κοινή γνώμη, πίεση από πολιτικά κόμματα, Τύπος) μπορεί να οδηγήσει σε απαλλαγή ή σε καταδίκη του πολιτικού (Παπαχαλαράμους, 2019: 151). Η πολιτική και ποινική ευθύνη πρέπει να εξετάζεται από διαφορετικά όργανα και με διαφορετικές διαδικασίες, οι οποίες λαμβάνουν χώρα παράλληλα (Σπινέλλης, 2013: 11). Ακριβώς, επειδή οι ποινικές δίκες σε βάρος των πολιτικών διαταράσσουν την ομαλή λειτουργία της πολιτικής ζωής, επικρατεί η τάση να αποφεύγονται οι ποινικές διαδικασίες για τα εγκλήματα των πολιτικών και να επικρατεί η κοινωνική αντίδραση σε ένα είδος πολιτικής διαδικασίας ως ψήφου δυσπιστίας από το Κοινοβούλιο (Σπινέλλης, 2013: 11). Από την άλλη πλευρά, όμως, αν εκ των προτέρων οι πολιτικοί γνωρίζουν ότι οι αξιόποινες πράξεις τους θα επιφέρουν μόνο πολιτικές επιπτώσεις, τότε τίποτα δεν θα λειτουργεί αποτρεπτικά στην εκδήλωση της εγκληματικότητάς τους καταστρατηγώντας την αρχή της ισότητας (Σπινέλλης, 2013: 12).

Πολιτική διαφθορά σε σχέση με άλλα εγκλήματα

Οι δράστες των πολιτικών εγκλημάτων και των εγκλημάτων του λευκού περιλαιμίου παρουσιάζουν κοινά σημεία και διαφορές. Αρχικά, από κοινού αποτελούν εγκλήματα των ισχυρών και οι δράστες τους κατέχουν υψηλή κοινωνική θέση. Δεύτερον, τελούν τα εγκλήματα κατά την επαγγελματική τους ενασχόληση και, τρίτον, τα εγκλήματα τους είναι δυσαπόδεικτα και διατηρούνται στην αφάνεια (Πιτσελά, 2010: 100). Σε σχέση με τους δράστες του λευκού περιλαιμίου, οι πολιτικοί διαφέρουν αρχικά ως προς τις συνέπειες των πολιτικών τους πρακτικών λόγω της αμεσότητάς αυτών, του χαρακτήρα των εγκλημάτων τους (δεν επιφέρουν μόνο οικονομική εγκληματικότητα), την υποβολή τους σε διαφορετικές διαδικασίες ελέγχου από κρατικούς θεσμούς και την προσβασιμότητα τους στις διαδικασίες ποινικοποίησης (Παπαχαλαράμους, 2019: 140). Τα εγκλήματα των πολιτικών, όταν αποκαλύπτονται λαμβάνουν μεγαλύτερες διαστάσεις, οι οποίες είναι και δυσανάλογες της πραγματικής έκτασης προσβολής που προκαλούν (Σπινέλλης, 2013: 7). Πέραν των ανωτέρω, οι πολιτικοί κατέχουν δημόσια αξιώματα, ενώ οι εγκληματίες του λευκού κολάρου ασκούν επιχειρηματική δραστηριότητα και η δύναμη τους βασίζεται στην οικονομική τους ισχύ και στην επιρροή τους με τα πρόσωπα της εξουσίας (Πιτσελά, 2010: 100).

Η πολιτική διαφθορά συνδέεται άμεσα με το έγκλημα του λευκού περιλαιμίου και τα κρατικά-εταιρικά εγκλήματα στο τομέα των δημοσίων συμβάσεων (Βιδάλη, 2017: 54). Η πολιτική διαφθορά ως φαινόμενο και ως υποκατηγορία του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος περιλαμβάνει αρκετά χαρακτηριστικά του. Ενδεικτικά, έχει διαρκές και συνεχές χαρακτήρα, τελείται στα πλαίσια της ανάγκης επίτευξης οργανωσιακών στόχων και επιδιώξεων (κομματικών ή κυβερνητικών) υποδεικνύοντας την οργανωσιακή διάσταση του φαινομένου (Γασπαρινάτου, 2019: 173). Η κοινωνική θέση των εμπλεκομένων και το προφίλ τους εξασφαλίζει την αφάνεια του εγκλήματος και την ατιμωρησία, όταν τόσο η ποινικοποίηση έκνομων συμπεριφορών όσο και η άνιση εφαρμογή τέτοιων ποινικών προβλέψεων συνηγορούν προς αυτήν την κατεύθυνση (Γασπαρινάτου, 2019: 175). Η άνιση κοινωνική δομή και η δομική ανομία έρχονται σε ισορροπία με την παρέμβαση της εξωθεσμικής λειτουργίας (γνωστής ως πολιτικής μηχανής), η οποία δημιουργεί εκείνους τους όρους οικονομικής και πολιτικής οργάνωσης που είναι απαραίτητοι για την εξισορρόπηση ανάμεσα στους πολιτισμικούς στόχους μιας κοινωνίας και τα διαθέσιμα μέσα για την επίτευξη αυτών (Γασπαρινάτου,

2019: 177-178). Η εξισορρόπηση αυτή πραγματοποιείται με σωρεία διαδικασιών και λειτουργιών (με τα πελατειακά δίκτυα, με τις σχέσεις αλληλεξάρτησης ιδιωτών και κράτους, με τα πολιτικά κόμματα ως μέσα που συνδέουν την κοινωνία και το κράτος και συμβάλλουν στην κοινωνική κινητικότητα των κατώτερων στρωμάτων). Ως απόρροια, η πολιτική διαφθορά να χαρακτηρίζεται ως λανθάνουσα λειτουργία του πολιτικού συστήματος (Βιδάλη, 2017: 52; Γασπαρινάτου, 2019: 178, 182). Με τον τρόπο αυτό η πολιτική διαφθορά διασφαλίζει τις αναγκαίες εξισορροπήσεις, επιλύει τις δομικές αντιφάσεις και συγκρούσεις και λειτουργεί ως εγγυήτρια δύναμη για την διατήρηση της καπιταλιστικής οικονομικής και κοινωνικής δομής (Stamouli et. al, 2023: 286). Η λανθάνουσα λειτουργία του πολιτικού συστήματος είναι διαχρονική, οργανωσιακή και οργανωμένη να βρίσκεται σε συμβιωτική σχέση με το έγκλημα του λευκού περιλαιμίου και του Ο.Ε. (Stamouli et. al, 2023: 287).

Ιδιωτική χρηματοδότηση

Η διατάραξη στις σχέσεις εμπιστοσύνης μεταξύ πολιτών και πολιτικών κομμάτων ως αποτέλεσμα των φαινομένων της πολιτικής διαφθοράς εξώθησε τα κόμματα στην αναζήτηση ιδιωτικών χρηματοδοτήσεων και ενίσχυσε τις σχέσεις διαπλοκής και διαφθοράς ανάμεσα στα πολιτικά κόμματα και τα ιδιωτικά κέντρα εξουσίας, τα οποία παρέχουν υποστήριξη προκειμένου επιτύχουν δικά τους συμφέροντα (πιο έντονα κατά της διάρκεια των εκλογικών περιόδων) (Ράικος, 2006: 580; Lambropoulou et. al, 2008: 20; Lambropoulou, 2016: 338). Καταλήγει, συνεπώς, η πολιτική λειτουργία και η παραγωγή νομοθετικών κειμένων αιχμάλωτες στις σχέσεις αλληλεξάρτησης των εταιρειών και των πολιτικών (Stamouli et. al, 2023: 280). Η δωροδοκία ενός πολιτικού ή κόμματος με σκοπό τη δημιουργία ενός ευνοϊκού κλίματος για μελλοντικούς διαγωνισμούς ή συμβάσεις συχνά εκφεύγει του ποινικού νόμου και αντιμετωπίζεται με διοικητικές διατάξεις (Γασπαρινάτου, 2019: 163). Οι ρυθμίσεις της ιδιωτικής χρηματοδότησης προβλέπουν την απαγόρευση ορισμένων μορφών δωρεών, την οριοθέτηση του ύψους αυτής, την καθιέρωση των μέγιστων επιτρεπόμενων δαπανών για τα κόμματα και τους υποψηφίους, την υποστήριξη από το κράτος με την παροχή των κρατικών χρηματοδοτήσεων, την παροχή εγγυήσεων από τα κόμματα, τον ορισμό ανεξάρτητων οργάνων ελέγχου και την επιβολή κυρώσεων (Γασπαρινάτου, 2019: 166).

2.3.3. Οικονομικά εγκλήματα

Οι νέες τεχνολογίες, η εξέλιξη των πρακτικών που χρησιμοποιούνται στα σύγχρονα οικονομικά συστήματα και η κοινωνικοοικονομική κινητικότητα των πληθυσμών που χαρακτηρίζει τις σύγχρονες κοινωνίες οδήγησαν στη ραγδαία αύξηση των περιπτώσεων οικονομικού εγκλήματος και στη συνεχόμενη βελτίωση των μεθόδων με τις οποίες αυτό τελείται (Μιχαλοπούλου, 2019: 333). Πράγματι, οι τρόποι, τα μέσα και οι τεχνικές τέλεσης το καθιστούν πολυεπίπεδο και σύνθετο φαινόμενο (Συλίκος, 2021: 20). Οι συνέπειες του οικονομικού εγκλήματος δεν μπορούν να προσδιορισθούν με ακριβή ποσά, ενώ το παράνομο κέρδος αποκτάται ώστε να επιτευχθεί η επικράτηση στην οικονομία της αγοράς, η απόκτηση φήμης και η αποκόμιση κέρδους, χωρίς να αποκλείεται η συμβολή έτερων μερών, όπως η πολιτική και το οργανωμένο έγκλημα (Μιχαλοπούλου, 2019: 335). Οι οικονομικοί εγκληματίες τείνουν να έχουν μεγάλο κίνδυνο υποτροπής εξαιτίας της ηθικής κατάπτωσης και της ατιμωρησίας που απολαμβάνουν λόγω της υψηλής κοινωνικής τους θέσης, της επιφυλακτικής στάσης του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης και τις διασυνδέσεις τους με άτομα υψηλών κοινωνικών θέσεων, με επιχειρήσεις και με στελέχη της κυβέρνησης (Βασιλαντωνοπούλου, 2014: 37). Αξίζει να σημειωθεί ότι ο σκοτεινός αριθμός του οικονομικού εγκλήματος, δηλαδή η αριθμητική απόκλιση ανάμεσα στην επίσημη (φανερή) καταγραφή του και στην πραγματική συχνότητα εκδήλωσής του, δίκαια επιτρέπει τον χαρακτηρισμό της οικονομικής εγκληματικότητας ως αφανή (Βασιλαντωνοπούλου, 2014: 92). Πέραν των ανωτέρω, η τέλεση του οικονομικού εγκλήματος απαιτεί συνήθως τη συμμετοχή πολλών ατόμων, διακρίνεται για την πρωτοτυπία του, αποκαλύπτεται συνήθως μετά από αρκετό καιρό και λαμβάνει χώρα στα πλαίσια της οικονομίας της αγοράς (Μιχαλοπούλου, 2019: 336).

Εργαλεία που συνήθως χρησιμοποιούνται στην τέλεση αυτών των εγκλημάτων είναι η μεταφορά του χρήματος εκτός των οργανωμένων αγορών και η δαιδαλώδη διαδρομή χρήματος με τη χρήση των off-shore εταιρειών ή καταπιστευμάτων, των οποίων οι διαχειριστές δεν παρέχουν επαρκή οικονομικά δεδομένα για την αποκάλυψη των ροών του χρήματος (Μιχαλοπούλου, 2019: 336, 339, 342). Ο χρηματοπιστωτικός και ο τραπεζικός τομέας χρησιμοποιούνται ως εργαλεία στην ανάπτυξη και την εξέλιξη της σκιώδους τραπεζικής καθώς οι υπηρεσίες που παρέχονται σε ιδιώτες επιτρέπουν τη μείωση των φόρων και χαρακτηρίζονται από απόλυτη εχεμύθεια (Βιδάλη, 2019: 320).

Οι μέθοδοι που χρησιμοποιούνται για την απόκρυψη της περιουσίας είναι η διαίρεση των στοιχείων της πληροφορίας, η αρχή του πληθωρισμού της πληροφορίας, η αποσπασματική πληροφορία, η παρεμπόδιση των εσωτερικών ελέγχων, η γεωγραφική εξάπλωση της πληροφορίας σε διάφορες χώρες και η μεταφορά των χρημάτων σε διάφορους λογαριασμούς με απόκρυψη των ενδιάμεσων κινήσεων (Βιδάλη, 2019: 323-324). Η απόκρυψη της περιουσίας λαμβάνει διαστάσεις απορρήτου, εξαφανίζει τα ίχνη της και διευκολύνει τη σκιώδη τραπεζική, η οποία αποτελεί περισσότερο στοιχείο της σύγχρονης οικονομικής πρακτικής και λιγότερο μια παρατραπεζική δραστηριότητα (Βιδάλη, 2019: 326).

Το οικονομικό έγκλημα φτάνει να αποτελεί μέρος ενός μεγάλου φάσματος εγκλημάτων, όπως τα εγκλήματα του λευκού κολάρου, τα εγκλήματα των ισχυρών, τα εταιρικά, τα επιχειρηματικά εγκλήματα, τα εγκλήματα εξουσίας, τα εγκλήματα διαφθοράς, τις φορολογικές παραβάσεις, τα εγκλήματα του περιβάλλοντος, τον αθέμιτο ανταγωνισμό και το ξέπλυμα μαύρου χρήματος (Μιχαλοπούλου, 2019: 343-344). Οι κοινωνικές βλάβες που προκαλεί είναι καθοριστικές αν αναλογιστεί κανείς την προσβολή της λειτουργίας της οικονομίας ή άλλων κλάδων (προσβολή συγκεκριμένων έννομων αγαθών) και την παραβίαση κανόνων που αφορούν την οικονομική δραστηριότητα (Πιτσελά, 2010: 76).

2.3.4. Εγκλήματα παγκοσμιοποίησης, ανθρώπινα δικαιώματα και Οργανωμένο Έγκλημα

Ο συστημικός χαρακτήρας του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος και η σύνδεση του με τη συσσώρευση του κεφαλαίου καθιστούν δύσκολη την οριοθέτηση των κινήτρων του και παραβιάζουν τα ανθρώπινα δικαιώματα (Green & Ward, 2004: 2; Γεωργούλας, 2019: 50). Οι παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων περιέχουν τρία σημαντικά χαρακτηριστικά, τα οποία καλύπτουν κάθε αποκλίνουσα συμπεριφορά. Περιλαμβάνουν τους κρατικούς φορείς ως παραβάτες, τις παραβιάσεις των κανόνων του διεθνούς δικαίου, του δικαίου της εσωτερικής έννομης τάξης και του ηθικού κανόνα και σχετικές κυρώσεις, οι οποίες παραπέμπουν συχνά στο ποινικό, αστικό ή διοικητικό δίκαιο και σε διατάξεις δημόσιου διεθνούς δικαίου (Green & Ward, 2004: 4-5; Βασιλαντωνοπούλου, 2014: 251). Η αφανή εγκληματικότητα σε βάρος της ανθρωπότητας προκαλεί μεγάλες κοινωνικές βλάβες και τελείται με παραλείψεις ή

βαριά αμέλεια από τα κράτη και είναι αποτέλεσμα συναυτουργίας των εκπροσώπων του κράτους και των πολυεθνικών εταιρειών (Βασιλαντωνοπούλου, 2014: 239). Αναδύεται, συνεπώς, ο καταλυτικός ρόλος των πολυεθνικών εταιρειών, των υπερεθνικών οργανισμών και των Μ.Κ.Ο..

Εγκλήματα παγκοσμιοποίησης και ανθρώπινα δικαιώματα

Τα εγκλήματα της παγκοσμιοποίησης αφορούν κοινωνικά βλαπτικές δράσεις σε βάρος ανθρώπινων πληθυσμών από πλευράς των υπερεθνικών οργανισμών (όπως για παράδειγμα το Δ.Ν.Τ. και η Παγκόσμια Τράπεζα). Τα εγκλήματα, δηλαδή, της παγκοσμιοποίησης περιλαμβάνουν τις επιπτώσεις των πολιτικών αποφάσεων, των διεθνών οικονομικών θεσμών και των κυβερνητικών θεσμών που επιδιώκουν μετρήσιμα αποτελέσματα (Γεωργούλας, 2019: 51). Οι πολιτικές των ανωτέρω φορέων μολονότι δεν έχουν σκοπό να προκαλέσουν κάποια κοινωνική βλάβη, έμμεσα προκαλούν οικονομικές και ανθρώπινες απώλειες κυρίως σε ευάλωτες κοινωνικές ομάδες (Γεωργούλας, 2019: 51). Η παγκοσμιοποίηση προσφέρει απελευθέρωση των αγορών, οικονομική ανισότητα και έλλειμμα δημοκρατίας, όταν επιτρέπει τους υπερεθνικούς οργανισμούς να παρέχουν στα κράτη δάνεια με αντάλλαγμα την επιβολή αυστηρών δανειοληπτικών πολιτικών, πρόκληση οικολογικών και περιβαλλοντικών καταστροφών, επίκληση στην οικονομική ανάπτυξη με όρους «άχρωμης» τεχνογνωσίας (Γεωργούλας, 2019: 51-52). Η προφανή σύνδεση των κρατικών-εταιρικών εγκλημάτων με τις παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων λόγω της δομικής βίας και της κοινωνικής αδικίας που επιφέρουν υπαινίσσεται την υποταγή της πολιτικής στην παγκόσμια οικονομία αγοράς και την αλλοίωση της δημοκρατίας (Γεωργούλας, 2019: 52; Χουλιάρας, 2019: 79). Παρά την έντονη διεθνή και εγχώρια πίεση για συμμόρφωση των κρατικών υπηρεσιών στα δικαιώματα των ανθρώπων, υπάρχει χάσμα ανάμεσα στη κανονιστική συμμόρφωση προς τα ανθρώπινα δικαιώματα και της επιλεκτικής προώθησης τέτοιων δικαιωμάτων από διεθνείς οργανισμούς, όπως το Δ.Ν.Τ..

Οι πολυεθνικές εταιρείες παρεμβαίνουν στην κυβερνητική πολιτική και στις διαδικασίες νομοθέτησης μέσω του «lobbying» ή μέσω της επιρροής στις αντιλήψεις των πολιτών με την χρήση των Μ.Μ.Ε. ή μέσω της διαφθοράς των πολιτικών αξιωματούχων ή μέσω της χρηματοδότησης των πολιτικών κομμάτων και

μεμονωμένων πολιτικών υποψηφίων (Τεχνίτης, 2016: 2016). Στις διαδικασίες της παγκοσμιοποίησης τα κράτη συνεργάζονται και είναι φιλικά υπό καθεστώς εξάρτησης προς τις πολυεθνικές εταιρείες και τα διεθνή χρηματοπιστωτικά ιδρύματα παρέχοντας οικονομικές παροχές, ευέλικτο νομοθετικό πλαίσιο, ρυθμιστικές διευκολύνσεις, προωθώντας από κοινού πολιτικές ελεύθερης αγοράς και ενεργώντας με σκοπό την ιδιωτικοποίηση της αγοράς και τη συσσώρευση του κεφαλαίου (Βασιλαντωνοπούλου, 2014: 366). Οι πολιτικές αυτές προκαλούν οικονομικές ανισότητες, φτώχεια, περιβαλλοντολογικές καταστροφές, ασитία, ασθένειες και ανθρώπινες απώλειες (Michalowski & Kramer, 2007: 207; Tombs, 2012:175).

Η παγκοσμιοποίηση δεν αναφέρεται μόνο σε υπερεθνικούς οργανισμούς, αλλά και σε Μ.Κ.Ο.. Τα δυσδιάκριτα όρια επιχειρήσεων, κράτους και κοινωνίας, η εκτεταμένη συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα, η συρρικνωμένη λειτουργία του κράτους ενισχύουν το νομιμοποιητικό και επεμβατικό χαρακτήρα των Μ.Κ.Ο. (Γεωργούλας, 2019: 55). Η οικονομική κρίση επηρέασε αρνητικά το είδος των παρεχόμενων από τις Μ.Κ.Ο. υπηρεσιών. Αυτό έγινε γιατί ο ρόλος τους περιορίζεται, πλέον, σε ένα είδος παροχής κοινωνικών υπηρεσιών, με την εγγύτητα για την οποία διακρίνονταν με τις τοπικές κοινωνίες να υπονομεύεται και μαζί με αυτήν η κινητοποίηση των πολιτών ως μορφής άσκησης πίεσης να μην λαμβάνει τις ίδιες (σε σχέση με το παρελθόν) διαστάσεις (Γεωργούλας, 2019: 55).

Οργανωμένο Έγκλημα

Γίνεται λόγος, επιπλέον, για παγκοσμιοποίηση του εγκλήματος (ως προς το οργανωμένο έγκλημα και τα οικονομικά εγκλήματα), όταν αυτό αποτελείται από διάφορα στάδια και διαπράττεται σε περισσότερες χώρες. Η διαδρομή, δηλαδή του εγκλήματος, περιλαμβάνει περισσότερες χώρες, όταν για παράδειγμα το αντικείμενο του εγκλήματος (τα κέρδη) επενδύεται μέσω εταιρειών offshore σε διάφορες χώρες καταργώντας ουσιαστικά τα σύνορα (Βιδάλη, 2014: 41; Βιδάλη, 2017: 46). Οι συμμαχίες ανάμεσα στις εγκληματικές οργανώσεις, στη νόμιμη οικονομία και την πολιτική εξουσία περιπλέκουν τους δεσμούς μεταξύ της συμβατικής εγκληματικότητας και της εγκληματικότητας του λευκού περιλαίμιου καθώς και τις κοινωνικές και οικονομικές σχέσεις (Ruggiero, 2012: 8; Βιδάλη, 2017: 164). Το Ο.Ε. (ως επιχείρηση και κοινωνικό φαινόμενο) προσαρμόζεται στις μεταβολές της οικονομίας και της

αγοράς εργασίας και βρίσκεται σε συμβιωτική σχέση με το κράτος και τη νόμιμη οικονομία, με τη διαφθορά να αποτελεί κύριο μέσο για την εξάπλωση του και να γίνεται συστατικό στοιχείο της οργάνωσης σχέσεων σε ένα καπιταλιστικό σύστημα, όπου η κοινωνική οργάνωση του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος, είτε περιλαμβάνει είτε όχι τον εγκληματικό υπόκοσμο, οργανώνονται με τον ίδιο τρόπο (Βιδάλη, 2009; Βιδάλη, 2017: 156). Η οργανωμένη εγκληματική δράση είναι αποτέλεσμα δυνάμεων που διέπουν την αγορά και αποτελεί προϊόν της πολιτικής οικονομίας του καπιταλισμού (Σταμούλη, 2019: 214). Οι οργανωμένες εγκληματικές δραστηριότητες αποτελούν επιχειρηματικές δραστηριότητες, περιλαμβάνουν ως συστατικά στοιχεία την οργάνωση (καταμερισμός εργασίας, διακριτοί ρόλοι, δομή) και το κέρδος (Σταμούλη, 2019: 215). Η σχέση ανάμεσα στο κρατικό-εταιρικό έγκλημα και στο Ο.Ε. επικεντρώνεται στα μέσα που χρησιμοποιούνται για την τέλεση τους και στην αμοιβαιότητα των υπηρεσιών και των παροχών (Βιδάλη, 2017: 164). Το Ο.Ε. με τη σύγχρονη μορφή του αναπτύσσεται στην παράνομη αγορά και διεισδύσει στους τομείς της οικονομικής εγκληματικότητας, όταν τα έσοδα των παράνομων δραστηριοτήτων του επενδύονται και εν τέλει αναμειγνύονται στη νόμιμη οικονομία, ο ρόλος του επεκτείνεται στην παραγωγή και διακίνηση παράνομων αγαθών και υπηρεσιών σε συμπληρωματική σχέση με αυτά του κράτους και η μορφή που λαμβάνει είτε έρχεται βρίσκεται σε ευθεία σχέση με το κράτος και τις αγορές (ενίσχυση επιχειρηματικής του διάστασης) είτε βασίζεται στις αδυναμίες, στις ανορθόδοξες πρακτικές και στις λειτουργίες των αγορών και του κράτους ως οικονομίες παράλληλες ή συμπληρωματικές (Ruggiero, 2012: 8; Βιδάλη, 2014: 119; Βιδάλη, 2017: 52; Χουλιάρης, 2019: 80). Για το λόγο οι μεταβολές που λαμβάνουν το Ο.Ε. και το κρατικό-εταιρικό έγκλημα κατανοούνται ως οικονομίες συνεργαζόμενες και παράλληλες ή συμπληρωματικές προς τη νόμιμη οικονομία (Βιδάλη, 2017: 165).

Οι επιλεκτικές νομοθετικές διαφοροποιήσεις στον ποινικό χαρακτηρισμό ανάμεσα στο Ο.Ε. και το κρατικό-εταιρικό έγκλημα δεν φανερώνουν την εγκληματογόνο δράση και τις συνέπειες των πράξεων που δεν έχουν τυποποιηθεί ως εγκλήματα και τελούνται από τους ισχυρούς (Κουρούτζας, 2019: 137). Ο επίσημος κοινωνικός έλεγχος μονόπλευρα «καταδιώκει» την εγκληματική θεατότητα και φαινομενικά στρέφεται κατά των εγκλημάτων των ισχυρών επιτρέποντας τη διοχέτευση μεγάλων ποσών στους φορολογικούς παραδείσους (Κουρούτζας, 2019: 137). Η ταύτιση του Ο.Ε. με τον

εγκληματικό υπόκοσμο διακρίνει το Ο.Ε. και το κρατικό-εταιρικό έγκλημα στις κοινωνικές αναπαραστάσεις της πραγματικότητας με το πρώτο να προκαλεί μικρότερο κοινωνικό στιγματισμό, ήπια κοινωνική αποδοκιμασία ως παθολογικής εξαίρεσης και ατομικής επιλογής και να αντιμετωπίζεται με περισσότερη ανοχή σε σχέση με το δεύτερο, το οποίο προκαλεί μεγαλύτερη κοινωνική αντίδραση και διεγείρει αισθήματα κοινωνικής συνοχής και μη ανοχής στα εγκλήματα αυτά (Ruggiero, 2012: 14). Διαπιστώνει κανείς μια αντίφαση ανάμεσα στα ανωτέρω φαινόμενα, όταν οι πολιτικές αντιμετώπισής τους είναι διαφορετικές, ενώ η έρευνα, η θεωρία και η πραγματικότητα φανερώνουν ότι ανήκουν στον ίδιο πυρήνα ως προς τις δομικές τους αιτίες (Βιδάλη, 2017: 240).

3. Ελλάδα και κρατικό-εταιρικό έγκλημα

3.1. Μελέτη της ελληνικής περίπτωσης

Στην Ελλάδα από το 1974 προκειμένου ορισμένες εταιρείες να διασωθούν από την πτώχευση, το κράτος προέβη στην κρατικοποίηση τους (Lambropoulou, 2016: 353). Η διάσωση αυτή δε συνέβαλε στον ανταγωνισμό μεταξύ των επιχειρηματικών οντοτήτων, αλλά αντίθετα στη δημιουργία διαπλεκόμενων σχέσεων ανάμεσα στο κράτος, στις τράπεζες και στις επιχειρηματικές οντότητες (Lambropoulou, 2016: 353). Αρχές του 1990, η μεταρρύθμιση του δημόσιου τομέα, η δημοσιονομική ακαμψία, η απελευθέρωση των αγορών και οι ιδιωτικοποιήσεις αποτέλεσαν δομικές αλλαγές για το ελληνικό κράτος και την εγχώρια οικονομία (Lambropoulou, 2016: 355). Παράλληλα, ορισμένοι τομείς, όμως, παρουσίαζαν μονοπωλιακό τρόπο δράσης και καταχράστηκαν την κυρίαρχη θέση τους ενίοτε και μέσω των συμπαιγνιών, με αποτέλεσμα το κράτος να συμμορφώνεται σε αυτές (Lambropoulou, 2016: 356). Οι κρατικές αυτές αντιδράσεις δημιούργησαν ένα επιχειρηματικό περιβάλλον αποτελούμενο από «δημόσιες» επιχειρήσεις, οι οποίες δραστηριοποιούνταν σε ένα ασφαλές περιβάλλον χωρίς να αναπτύσσουν ανταγωνιστικότητα. Συνεπώς, σε περιόδους κρίσιμων κοινωνικών και πολιτικών μεταβολών (π.χ. διεθνείς οικονομικές κρίσεις), οι επιχειρήσεις αυτές ήταν ευάλωτες (Lambropoulou, 2016: 354). Η ανάγκη του κράτους για γρήγορη αποκόμιση εσόδων μέσα από επενδύσεις, δημιούργησε πρόσφορο έδαφος για δημόσιες συμβάσεις, οι οποίες αναθέτονταν σε ιδιωτικές εταιρείες. Αμφισβητήθηκαν η νομιμότητα των δημοσίων συμβάσεων ανάμεσα στο κράτος και στις ιδιωτικές εταιρείες, η νομιμότητα των επενδύσεων των οικονομικών δαπανών της χώρας σε επενδυτικά προγράμματα των τραπεζών και οι όροι με τις οποίους αλλοτριώθηκε το οικονομικό σύστημα της χώρας από το κρατικό-εταιρικό έγκλημα κατά τις μεταβάσεις σε νέους τύπους οικονομίας (Βιδάλη, 2014: 142).

Την ίδια περίοδο υπήρχαν συγκυρίες, όπου η πολιτική και γενικότερα οι δημόσιες λειτουργίες υποτάχθηκαν στα συμφέροντα των ιδιωτών υπό την επιδίωξη ιδιωτικών συμφερόντων (Βούλγαρης, 2019: 277). Οι οικονομικά ισχυροί μπορεί να δημιούργησαν κέντρα επηρεασμού και διαπλοκής με τους πολιτικούς ωστόσο στην Ελλάδα δεν αναπτύχθηκε μια ισχυρή καπιταλιστική τάξη που να λειτουργεί σε βάρος

της πολιτικής ηγεσίας και στις αποφάσεις αυτών (Βούλγαρης, 2019: 274). Η οικονομική κρίση στη χώρα αποκάλυψε τις εκτεταμένες λεηλασίες στο δημόσιο πλούτο, την απουσία ρύθμισης των αγορών, τη χρήση των αναπτυξιακών εργαλείων υπό την κομματική εκμετάλλευση, την εμφάνιση διάφορων μορφών δωροδοκίας και εμπορίας επιρροής συχνά χρησιμοποιούμενων στις διαπλοκές δημοσίου και ιδιωτικού τομέα (Βιδάλη, 2017: 141). Η πολιτική διαφθορά δημιούργησε «αμφιθυμική» στάση στις συνειδήσεις των πολιτών. Πράγματι, από την πλευρά τους οι πολιτικοί θέσπιζαν θεσμούς που επιφανειακά εξυπηρετούσαν το δημόσιον συμφέρον και από την πλευρά τους οι πολίτες εφάρμοζαν τον νόμο επιλεκτικά αξιοποιώντας τις αδυναμίες των μηχανισμών ελέγχου. Η έντονη κοινωνική κινητικότητα των πολιτών δεν αποτέλεσε εμπόδιο στην επικράτηση των αμετάβλητων δομών των πολιτικών και των οικονομικών ελίτ (Lambropoulou, 2016: 375). Απόρροια μιας τέτοιας κατάστασης ήταν η μακροσκοπική ζημία που υπέστη το δημόσιο συμφέρον εξαιτίας των οικονομικών ελλειμμάτων και η ακατάπαυστη δανειοδότηση για την κάλυψη αυτών (Μαντζούφας, 2021: 4). Συνέπεια του τελευταίου γεγονότος αποτέλεσε η κρίση του τραπεζικού συστήματος, η οποία οφείλονταν σε χορηγήσεις επισφαλών δανειοδοτήσεων και σε μεθοδεύσεις του κυβερνητικού χρέους και ελλείμματος (Βιδάλη, 2014: 141). Η διαφθορά, συνεπώς, δεν είναι ένα πρόσκαιρο φαινόμενο για την Ελλάδα ούτε είναι ελάχιστα διαδεδομένη στις αντιλήψεις των πολιτών, διότι τόσο η μικρή (και καθημερινή) διαφθορά όσο και η μεγάλη (και πολιτική) διαφθορά είναι διαδεδομένες στην κοινωνική πραγματικότητα και συνιστούν γενεσιουργικούς παράγοντες οικονομικών και θεσμικών κρίσεων (Καλλίρης, 2016: 823). Η εξωθεσμική συναίνεση στο πολιτικό σύστημα μέσω του δημόσιου τομέα για αθέμιτο ανταγωνισμό και για αδρανοποίηση των φορέων του επίσημου κοινωνικού ελέγχου έθεσε τις βάσεις για εγκαθίδρυση πολλών εξω-θεσμικών οικονομικών δικτύων και υποσυστημάτων μεταφοράς κεφαλαίου υπέρ φορέων πολιτικής και οικονομικής εξουσίας στην Ελλάδα (Βιδάλη, 2017:142-143). Με τα κρατικά-εταιρικά εγκλήματα στην Ελλάδα να δομούνται από δίκτυα οριζόντιων σχέσεων ανάμεσα στις κυβερνήσεις και εταιρικές οντότητες (ή άλλης μορφής νομικών προσώπων), τα εγκλήματα αυτά απαιτούν σχεδιασμό με όρους που ξεπερνούν τα τοπικά όρια ή συνηθισμένους νομικούς και τραπεζικούς κανόνες (Βιδάλη, 2017: 144).

Η αύξηση των οικονομικών αδικημάτων αιτιολογείται είτε λόγω της ραγδαίας άσκησης ποινικής δίωξης τέτοιων εγκλημάτων είτε λόγω της μεταβολής στην στάση του κοινού εξαιτίας της οικονομικής κατάστασης που επικρατεί στη χώρα (Μιχαλοπούλου, 2018: 308). Η οικονομική εγκληματικότητα γενικά εκφυλίζει την κρατική λειτουργία, διαβρώνει την κοινωνική αρμονία και οξύνει τις συνέπειες της οικονομικής κρίσης (Παπανδρέου, 2022: 591). Η οικονομική κρίση ήταν παράλληλη με τις αντιδράσεις της κρατικής γραφειοκρατίας στις μεταβολές που πίεζαν το υφιστάμενο πολιτικό και κρατικό σύστημα και εκδηλώνονταν είτε με τη μορφή της προσκόλλησης στις παλιότερες μεθόδους των κομματικών πελατειών είτε με τη μορφή της καινοτομικής προσαρμογής, η οποία καλλιέργησε τεχνικές διαφθοράς (Βιδάλη, 2014: 143-144; Βιδάλη, 2017: 141). Αναγκαίες προϋποθέσεις της καινοτομικής προσαρμογής αποτέλεσαν η έλλειψη των κανόνων ρύθμισης των κεφαλαίων, η μετατροπή των μηχανισμών του κράτους από κομματικούς μηχανισμούς και πελατειακές σχέσεις, η απουσία εσωκομματικής δημοκρατίας και διαφάνειας, ο αθέμιτος ανταγωνισμός των πολυεθνικών εταιρειών, η επεκτατική πολιτική της αγοράς της χρηματοπιστωτικής οικονομίας και η αλλοίωση των προϋποθέσεων ιδιωτικοποίησης και συνεργασίας των κρατών με τους ιδιώτες (Βιδάλη, 2017: 142).

Η επικράτηση των πολυεθνικών εταιρειών, των βιομηχανιών και των ομίλων στην πρωτογενή παραγωγή και στους πόρους ενέργειας ενίσχυσαν την κρίση, η οποία ξεπέρασε τις οικονομικές διαστάσεις και επεκτάθηκε και σε άλλους τομείς της καθημερινότητας (Πετρούλια, 2016: 942). Κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα στα πλαίσια των προγραμμάτων «διάσωσης» που της επιβλήθηκαν από τους διεθνείς οργανισμούς, υποβαθμίστηκαν οι συνθήκες ζωής των πολιτών και προσβλήθηκαν η κοινωνική δικαιοσύνη, η δημοκρατία, η κοινωνική συνοχή και τα ανθρώπινα δικαιώματα (στην εργασία, στη δημόσια υγεία, στη δικαιοσύνη) (Γεωργούλας, 2018: 299). Απόρροια της ανωτέρω κατάστασης ήταν η όξυνση της κρίσης σε πολλά επίπεδα και η εκδήλωση της διαφθοράς με ενδημικό και συστημικό χαρακτήρα (Πετρούλια, 2016: 942). Το κρατικό-εταιρικό έγκλημα έπαιρνε την μορφή του κρατικά οργανωμένου εγκλήματος υπό την ανοχή ή και την εμπλοκή των εξουσιαστικών δικτύων (Βιδάλη, 2014: 141). Οι τρόποι προσαρμογής των ομάδων επιρροής στις απαιτήσεις της οικονομίας της ελεύθερης αγοράς δεν μπόρεσαν να υπερβούν το πλαίσιο της παρανομίας που άλλοτε είχαν βασιστεί (Βιδάλη, 2014: 141).

Η στελέχωση των κρατικών μηχανισμών και φορέων από τα εκάστοτε κομματικά στελέχη δημιούργησε «εστίες» διαφθοράς, ενίσχυσε την κρίση και υπερστελέχωσε τον δημόσιο τομέα (Πετρούλια, 2016: 943). Ταυτόχρονα, τα δύο ισχυρότερα πολιτικά κόμματα με τη συμβολή των Μ.Μ.Ε. εμφανίζονταν ως υπερασπιστές της διαφάνειας στην πολιτική και μεταφέραν το ενδιαφέρον του κοινού προς αυτήν την κατεύθυνση δημιουργώντας σύγχυση, πόλωση και σενάρια σκανδάλων και απειλών (Lambropoulou, et. al, 2007: 18). Στην Ελλάδα τα κρατικά-εταιρικά εγκλήματα τελούνται συνεπεία κατάχρησης της νόμιμα θεσμοθετημένης διαδικασίας αναδιανομής του πλούτου, των συμπράξεων του δημόσιου και ιδιωτικού τομέα και της εκμετάλλευσης του ανενεργού επίσημου κοινωνικού ελέγχου (αποδεικτικές δυσχέρειες, μη υπαγωγή πραγματικών γεγονότων στις διατάξεις του ποινικού κώδικα, χειραγωγή ερευνητικών διαδικασιών) με αποτέλεσμα να εκδηλώνεται συγκεκριμένη πολιτική κουλτούρα και θεσμική ανομία, ειδικότερα, όταν συνδέονται με εγκλήματα της παγκοσμιοποίησης (ενδεικτικά μπορούμε να αναφέρουμε το ανωτέρω παράδειγμα της οικονομικής κρίσης) (Βιδάλη, 2017: 143, Κουρούτζας, 2019: 124). Η εξάπλωση του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος στην Ελλάδα οφείλεται σε παράγοντες που ευνοούν τη διάρκεια και την κοινωνική συγκάλυψη αυτής της μορφής εγκληματικότητας και σε συστήματα αξιών των ομάδων εξουσίας που μεταφέρονται από γενιά σε γενιά (Βιδάλη, 2017: 144). Επιβεβαιώνεται, έτσι, ο καθοριστικός ρόλος των παραδοσιακών πελατειακών σχέσεων και η μεταβολή τους σε συνάρτηση με τις νέες ανάγκες (Βιδάλη, 2017: 144). Οι όροι της παγκοσμιοποίησης έφεραν στη χώρα τις offshore εταιρείες, οι οποίες χρησιμοποιούνται για την αγορά ακίνητης περιουσίας, την συγκάλυψη των πραγματικών δικαιούχων και την πραγματοποίηση συναλλαγών προκειμένου αποφευχθεί η φορολόγηση και η αποκάλυψη των πραγματικών δικαιούχων των τραπεζικών συναλλαγών και διευκολυνθεί το ξέπλυμα βρώμικου χρήματος (Ριζάβα, 2012: 179; Καϊάφα-Γκμπάντι, 2015: 255).

Μετά την οικονομική κρίση οι πολίτες ευαισθητοποιήθηκαν και αντιμετώπισαν με καχυποψία τα εγκλήματα αυτά (Κουράκης, 2022: 631). Το κρατικό-εταιρικό έγκλημα ενώ θέτει σε κίνδυνο την κοινωνική συνοχή, το κοινό εξακολουθεί να φοβάται το συμβατικό έγκλημα με αποτέλεσμα να εντείνονται οι κοινωνικές και οικονομικές ανισότητες και να επιβεβαιώνεται το ελληνικό «παράδοξο» (Βιδάλη, 2014: 61). Το ελληνικό «παράδοξο» βασίζεται στο γεγονός ότι στην χώρα διαδραματίζονται

παράλληλα δυο εγκληματικές καταστάσεις που αφορούν τις επιδράσεις της οικονομίας της ελεύθερης αγοράς και τις κοινωνικές σχέσεις, με το κράτος να δίνει έμφαση στην επίλυση της μιας μορφής εγκληματικότητας (αυτής των εγκλημάτων του δρόμου) περιορίζοντας τις διαστάσεις της άλλης (Βιδάλη, 2017: 76). Οι οικονομικές επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης και το ελληνικό χρέος έφερε στο προσκήνιο τους συνεκτικούς δεσμούς ανάμεσα στα πολιτικά κόμματα, τις πολιτικές αυστηροποίησης και μηδενικής ανοχής στην κοινή εγκληματικότητα και της ανοχής στα εγκλήματα των ισχυρών (Βιδάλη, 2019: 101). Το διάστημα από το 2000 έως και το 2011, η εγκληματικότητα στην Ελλάδα μετατοπίστηκε και ποιοτικά εξελίχθηκε καθώς η εγκληματικότητα αυτής της μορφής αποτέλεσε την αφανή εγκληματικότητα, ενώ η εγκληματικότητα του δρόμου συνέχισε να αποτελεί το επίκεντρο του δημόσιου ενδιαφέροντος (Βιδάλη, 2014: 84-85).

3.2. Ποινικό Δίκαιο & Αντεγκληματική Πολιτική: αιτήματα εκσυγχρονισμού

3.2.1. Καινοτομίες του ποινικού δικαίου

Από την εποχή που αναπτύχθηκε η θεωρία του Sutherland έγινε αντιληπτή η διαφορετική αντιμετώπιση (με αστικές και διοικητικές κυρώσεις) του εγκληματία του λευκού κολάρου σε σχέση με τους δράστες του συμβατικού εγκλήματος (ποινικές κυρώσεις) (Βασιλαντωνοπούλου, 2014: 61). Για αρκετό διάστημα, ενώ η αντεγκληματική πολιτική μονόπλευρα «καταδίωκε» τα εγκλήματα του δρόμου ή τη συμβατική εγκληματικότητα, από την άλλη πλευρά αντιμετώπιζε με όρους «από-εγκληματοποίησης» τα κρατικά-εταιρικά εγκλήματα (όπως και άλλες μορφές εγκλημάτων των ελίτ) συνεπικουρώντας στην ατιμωρησία των εγκλημάτων αυτών και υπαινίσσοντας ένα διαφοροποιημένο σύστημα πρόληψης ανάλογα με την κοινωνική και οικονομική προέλευση του δράστη (Βιδάλη, 2014: 60; Βιδάλη, 2019: 96). Οι παράγοντες που συνέβαλλαν σε αυτό είναι η δυσκολία προσαρμογής των μηχανισμών ελέγχου και επιβολής του νόμου στα σύγχρονα συστήματα, οι πελατειακές σχέσεις εξάρτησης κράτους, κομμάτων και ιδιωτικού τομέα και οι πεποιθήσεις των κομματικών στελεχών για υπερίσχυση του κομματικού συμφέροντος έναντι του κρατικού (Βιδάλη, 2014: 138). Τα εγκλήματα των ανώτερων τάξεων δεν καταλήγαν σε κάποια επίσημη ενέργεια ή καταλήγαν σε αγωγές αποζημίωσης στα δικαστήρια ή διώκονταν από

διοικητικά συμβούλια ή επιτροπές με αποτέλεσμα να διαχωρίζονται από τους υπόλοιπους εγκληματίες (Βιδάλη, 2019: 41). Παράτυπες δραστηριότητες του χρηματοπιστωτικού συστήματος είχαν καταστεί ως μη εγκληματικές, ενώ παράλληλα καθημερινές επιχειρηματικές πρακτικές αντιμετωπίζονταν από την αντεγκληματική πολιτική ως θυσία της οικονομικής ασφάλειας προς όφελος της ατομικής επιλογής, με αποτέλεσμα οι πολιτικές ελέγχου του εγκλήματος να παραπέμπουν σε πολιτικές ελέγχου της ζημίας (Βασιλαντωνοπούλου, 2016: 995-996).

Το ενδιαφέρον για τα εγκλήματα των πολιτικών, του κράτους και των ισχυρών, η προσθήκη του ενδιαφέροντος αυτού στις πολιτικές ατζέντες και η παγκοσμιοποίηση τόσο των αγορών της οικονομίας όσο και του ίδιου του εγκλήματος εξώθησε την αντεγκληματική πολιτική στην μελέτη των εγκλημάτων αυτών (Βιδάλη, 2014: 22). Η νεοφιλελευθεροποίηση του ποινικοκατασταλτικού εγκλήματος ως αποτέλεσμα της κοινωνίας της ελεύθερης αγοράς θα οδηγήσει σε εγκληματοποιήσεις πολλών κοινωνικών ζητημάτων (Κουρούτζας, 2019: 177). Οι ανταποδοτικές ποινές, οι οποίες σταθμίζουν τη βαρύτητα της ποινής σε αναλογία με την ένταση της βλάβης που προξενεί η αξιόποινη πράξη, έρχονται στο προσκήνιο (Κουρούτζας, 2019: 117-118). Η ανάγκη παροχής πλήρους προστασίας στο κοινό και η προσαρμογή στα σύγχρονα δεδομένα αναδύουν τον εκσυγχρονισμό του ποινικού δικαίου ως υποχρέωση της πολιτείας και ως υπερατομική λειτουργία του σύγχρονου δικαίου (Χουλιάρας, 2019: 80). Το νέο ποινικό δίκαιο επεκτείνεται σε νέα πεδία ποινικής παρέμβασης με την ένταξη νέων πεδίων που ενέχουν το στοιχείο της διακινδύνευσης ή βλάβης, τη μεταστροφή ρύθμισης συμπεριφορών από το διοικητικό δίκαιο στο ποινικό δίκαιο, την εξέλιξη βασικών αρχών και εννοιών του, τη βαθμιαία εισαγωγή της ποινικής ευθύνης των νομικών προσώπων, τη διεθνική διάσταση των υπό εξέταση νέων εγκλημάτων κάνοντας λόγο για διακρατική συνεργασία σε διεθνές επίπεδο ή για θέσπιση διεθνών οργανισμών και οργάνων (Χουλιάρας, 2016: 1162; Χουλιάρας, 2019: 83-84).

Αντίθετα προσκείμενοι με τα παραπάνω, μερίδα θεωρητικών υποστηρίζει ότι ο ανωτέρω εκσυγχρονισμός ταυτίζεται με την επαύξηση της ποινικής καταστολής και της τιμωρητικής εκτροπής σε ευθεία σύγκρουση με τις ελευθερίες των κατηγορουμένων (Χουλιάρας, 2019: 82). Η οικονομική κρίση ως τρόπος οικονομικής διακυβέρνησης αποπροσανατολίζει το ποινικό δίκαιο είτε προς την κατεύθυνση της νομοθεσίας είτε προς αυτορρυθμιστικά συστήματα συμμόρφωσης, με αποτέλεσμα το

ποινικό δίκαιο να συμβάλλει στον νομικό αποπροσανατολισμό και στην επιλεκτική εφαρμογή του (Βασιλαντωνοπούλου, 2016: 997). Η ενίσχυση του νομικού πλαισίου για την αντιμετώπιση της διαφθοράς ήταν επιστέγασμα της οικονομικής και κοινωνικής κρίσης που ξέσπασε στη χώρα μας (Πετρούλια, 2016: 946). Οι παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και οι επερχόμενες κοινωνικές συνέπειες συνεπεία των συμφωνηθέντων με τους διεθνούς οργανισμούς μέτρων δεν επιφέρουν συνέπειες στους φορείς της πολιτικής καθώς προστατεύονται υπό το πέπλο του εκ των προτέρων αποκλεισμού της ποινικής δίωξης (Γεωργούλας, 2019: 54).

3.2.2 Η αντεγκληματική πολιτική

Η κινητοποίηση γύρω από αυτήν την κατηγορία εγκλημάτων ώθησε την αντεγκληματική πολιτική στη θέσπιση νέων μεθόδων και στην ταυτόχρονη διατήρηση παραδοσιακών μεθόδων γενικοπροληπτικής και ειδικοπροληπτικής αντίδρασης σε αυτά (ποινές στερητικές της ελευθερίας, χρηματικές ποινές, δήμευση, στέρηση αδειών επιχειρηματικής λειτουργίας) (Σπινέλλη, 2014: 83).

Οι τρομοκρατικές επιθέσεις του 2001, τα σκάνδαλα διαφθοράς και η επεκτατική δράση του Ο.Ε. σε επιμέρους τομείς δραστηριοποίησης επανέφεραν το πρόσταγμα για «ασφάλεια» και «φόβο του εγκλήματος» (Βιδάλη, 2017: 44). Ο «φόβος του εγκλήματος» θα οδηγήσει με τη σειρά του στην άμυνα της κοινωνίας απέναντι στο έγκλημα και θα περιλάβει το σύνολο των κατασταλτικών μέτρων πρόληψης της εγκληματικότητας (Κουρούτζας, 2019: 118). Η λειτουργία της ποινής επιτάσσει την ανταπόδοση ίδιας ποινής ανάλογης της βλάβης που προκλήθηκε (τιμωρητικό-ανταποδοτικό πρότυπο, ωφελιμιστικό-αποτρεπτικό πρότυπο) (Βιδάλη, 2017: 19, 20). Η αποτρεπτική αντεγκληματική πολιτική εστιάζει σε κατηγορίες εγκλημάτων ανάλογα με το είδος του ένομου αγαθού που προσβάλλεται, τη μορφή των εγκλημάτων και τα κοινωνικά χαρακτηριστικά των δραστών (Βιδάλη, 2014: 11). Η αντεγκληματική πολιτική αντιμετωπίζει το έγκλημα ως μια προσβολή προς την κοινωνία και το θεσμικό πλαίσιο (Βιδάλη, 2017: 240). Ο προσανατολισμός, όμως, αυτός εγείρει ζητήματα δικονομικών εγγυήσεων και διασφάλισης των δικαιωμάτων των εμπλεκομένων και υπογραμμίζει την αυταρχική τροπή της ποινικής καταστολής και τον επιλεκτικό χαρακτήρα του ποινικοκατασταλτικού συστήματος (Βιδάλη, 2017: 241). Η νεοσυντηριτική προσέγγιση και η τεχνοκρατική αντιμετώπιση του οικονομικού

εγκλήματος οδήγησε στην αυστηροποίηση του νομικού πλαισίου (Μιχαλοπούλου, 2018: 315). Η αυστηρή τροπή του νόμου, όμως, συμβάλλει στη διατήρηση των ανισοτήτων (Βιδάλη, 2019: 63). Η αντεγκληματική πολιτική προσκολλημένη στο δόγμα «περί άμυνας της κοινωνίας από το έγκλημα» ταυτίζεται με το προληπτικό-αποτρεπτικό πρότυπο (Βιδάλη, 2014: 223). Η ιδεολογία της «άμυνας από το έγκλημα» αποτελεί κύρια αιτία για τη μη συμπερίληψη αυτού του είδους των εγκλημάτων από τις πολιτικές που αναπτύσσονται στα πλαίσια της κοινωνικής προληπτικής παρέμβασης (Βιδάλη, 2014: 224). Αυτό συμβαίνει γιατί εξ' αντιδιαστολής θέτει στο προσκήνιο τον όρο «πόλεμος στο έγκλημα» με αποτέλεσμα στην εστιασμένη αντιμετώπιση στα εγκλήματα του δρόμου. Το αίσθημα της απειλής επιτάσσει τη νομιμοποίηση της έκτακτης νομοθεσίας ως ανάγκη επιβολής παγκοσμιοποιημένων εξαρτήσεων και δομών (Βασιλαντωνοπούλου, 2018: 178). Αυτό που παρατηρείται είναι η υπέρμετρη ποινική καταστολή, η μετάθεση και διεύρυνση του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος σε άλλα πεδία νόμιμης οικονομίας, με τους «αδύναμους» στο τέλος να χάνουν (Βιδάλη, 2017: 241). Αντ' αυτού η αντεγκληματική πολιτική οφείλει να υπερβεί την αντίληψη της άμυνας της κοινωνίας από το έγκλημα και να αποδεχτεί τη συμβιωτική σχέση νομιμότητας και παρανομίας (Βιδάλη, 2017: 241). Μια τέτοια κατάσταση συσκοτίζει το δομικό χαρακτήρα και τις πραγματικές διαστάσεις του φαινομένου καθώς αντιμετωπίζονται μόνο ορισμένες πτυχές και δεν λαμβάνονται υπόψη μακροχρόνιες πολιτικές παρεμβάσεις (Βιδάλη, 2014: 224). Ωστόσο, στα εγκλήματα αυτού του είδους οι ποινές ξεπερνούν τη λειτουργία τους ως ανταποδοτικές ή προληπτικές και συνδέονται με τη συμβολική αξία των δικαστικών κρίσεων, της εκφραστικότητας της ποινής και του στιγματιστικού χαρακτήρα αυτών (Παπαχαλαράμπους, 2019: 152). Η αναλογιστική δικαιοσύνη και το προληπτικό-αποτρεπτικό πρότυπο είναι πολιτικές που εφαρμόζονται τα τελευταία χρόνια και στρέφονται κυρίως γύρω από την προσαρμογή της συμπεριφοράς στην κοινωνία και την αποτελεσματικότητα των μηχανισμών της δικαιοσύνης με ποσοτικούς όρους (Βιδάλη, 2014: 225). Η αναλογιστική δικαιοσύνη, όμως, λειτουργεί ως ένα είδος μέτρησης των πιθανοτήτων και των βλαβών και δεν ενδιαφέρεται για τις αιτίες των εγκλημάτων και τη δικαιοσύνη (Βασιλαντωνοπούλου, 2014: 316). Η τιμωρητική τάση με την συνύπαρξη των οικονομικών κριτηρίων στον κοινωνικό έλεγχο είναι αποτελεσματική και οδηγεί στην ποιοτική μετατόπιση της εγκληματικότητας και στην

αλλοίωση του χαρακτήρα κάθε ατομοκεντρικής αντεγκληματικής πολιτικής (Βιδάλη, 2019: 109).

Ως προς τα κρατικά-εταιρικά εγκλήματα η κοινωνική θέση των δραστών διασφαλίζει το επίπεδο αδράνειας του επίσημου κοινωνικού ελέγχου (δικαιοσύνη), την αναποτελεσματική εφαρμογή του νόμου και την ανεπίσημα θεσμοθετημένη ατιμωρησία τους συμβάλλοντας στην «κανονικοποίηση» των εγκλημάτων του κράτους (Βιδάλη, 2015: 28; Βιδάλη, 2017: 143). Η αντεγκληματική πολιτική προσανατολίζεται στην εγκληματοποίηση και στην (ποινική) αντιμετώπιση των εγκλημάτων αυτών, στους προληπτικούς ελέγχους, στη συνεχόμενη βελτίωση και συνεργασία των θεσμών, στον περιορισμό των επιπτώσεών τους και στην ποινική μεταχείριση των δραστών (Βιδάλη, 2017: 169).

3.3. Μεταρρυθμίσεις στην εγχώρια νομοθεσία

Όπως θα δούμε παρακάτω, το κρατικό-εταιρικό έγκλημα στα κείμενα των διεθνών ή εγχώριων νομοθεσιών απουσιάζει. Τα νομικά κείμενα αντιμετωπίζουν το κρατικό-εταιρικό έγκλημα στο δόγμα της διαφθοράς και υπό το πρίσμα της εγκληματικής οργάνωσης. Ως εκ τούτου η αντεγκληματική πολιτική δεν αναφέρεται στο κρατικό-εταιρικό έγκλημα αυτό καθ' αυτό, αλλά μελετάται υπό το πρίσμα της διαφθοράς και τις ειδικότερες κατηγορίες που αυτή περιλαμβάνει (για παράδειγμα υπό τις διαστάσεις των δημοσίων συμβάσεων, των ιδιωτικών χρηματοδοτήσεων των πολιτικών κομμάτων, των ποινικών ευθυνών των δημόσιων αξιωματούχων και των νομικών προσώπων και τις δωροδοκίες στις σχέσεις του δημόσιου και ιδιωτικού τομέα).

3.3.1. Μεταρρυθμίσεις στο ποινικό και δικονομικό ποινικό δίκαιο

Η Ελλάδα στην προσπάθειά της να ανταποκριθεί στα διεθνή κείμενα προέβη σε ορισμένες μεταρρυθμίσεις τόσο στις διατάξεις του Π.Κ. όσο και στις διατάξεις του Κ.Π.Δ.. Το νομικό πλαίσιο διευρύνθηκε μέσω της ανάλυσης των ποινικά κολάσιμων πράξεων και της αποκάλυψης των σχέσεων διαπλοκής ανάμεσα στην πολιτική εξουσία και στην οικονομία (Πετρούλια, 2016: 946). Οι μεταρρυθμίσεις στις διατάξεις του Π.Κ. και του Κ.Π.Δ. επέφεραν καθοριστικές αλλαγές. Πράγματι, διευρύνθηκε ο κύκλος των υπό εξέταση υποκειμένων, ενισχύθηκε η εξειδίκευση των κρατικών φορέων και ο ποινικός έλεγχος με άλλους φορείς διευκολύνοντας την επέμβαση των αρχών στις

κινήσεις λογαριασμών και στα οικονομικά στοιχεία των υπό διερεύνηση προσώπων, εισήχθη η ποινική διαμεσολάβηση, ενισχύθηκε το ανακριτικό και προανακριτικό έργο με την ψηφιοποίηση και την τεχνικοποίηση και στο βωμό της επιτάχυνσης και της αποτελεσματικής διαδικασίας και κάμφθηκαν δικονομικές εγγυήσεις και δικλείδες (Παπαχαράλαμπος, 2019: 146-147). Στα άρθ. 159 και 159^A του Π.Κ. ορίστηκαν η δωροληψία και η δωροδοκία των πολιτικών προσώπων αντίστοιχα (και ειδικότερα του Πρωθυπουργού, των μελών της Κυβέρνησης, των Υφυπουργών, των βουλευτών, των περιφερειάρχων, των δημάρχων και των λοιπών πολιτικών αξιωματούχων) προβλέποντας ποινές που επισύρουν κάθειρξη και χρηματική ποινή (Μαργαρίτης & Μαργαρίτη: 2020: 431,434).

Στην ενίσχυση του παραπάνω έργου δημιουργήθηκαν νέοι θεσμοί, Ανεξάρτητες Αρχές και υπηρεσίες (όπως του Εισαγγελέα Οικονομικού Εγκλήματος, του Εισαγγελέα Διαφθοράς, της Υπηρεσίας Εσωτερικών Υποθέσεων, της Ενιαίας Ανεξάρτητης Αρχής Δημοσίων Συμβάσεων, του Γενικού Επιθεωρητή Δημόσιας Διοίκησης, του Εθνικού Συντονιστή για την καταπολέμηση της διαφθοράς, της Αρχής καταπολέμησης της Νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες, του Σώματος Δίωξης Οικονομικού Εγκλήματος, της Οικονομικής Αστυνομίας) και εισήχθησαν νέοι ανακριτικοί μέθοδοι έρευνας (διακρίβωση πόθεν έσχες, άρσεις τραπεζικού και φορολογικού απορρήτου, άρση απορρήτου των επικοινωνιών, ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης, προστασία μαρτύρων, ανακριτική των υπολογιστών και χρηματοοικονομική έρευνα) (Ζιούβας, 2018: 191; Βιδάλη, 2019: 311-313). Οι Εισαγγελείς Οικονομικού Εγκλήματος και Διαφθοράς (άρθ. 33-36 του Κ.Π.Δ.) δεν υπόκεινται στους περιορισμούς περί τραπεζικού, φορολογικού, χρηματιστηριακού και κάθε άλλου απορρήτου (με την εξαίρεση του δικηγορικού) μπορούν να προβούν σε άρσεις τραπεζικού απορρήτου χωρίς την ύπαρξη σχετικού βουλεύματος, του φορολογικού απόρρητου, του χρηματιστηριακού απορρήτου, των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, συνεπικουρούνται από ειδικούς επιστήμονες και μπορούν να δεσμεύσουν κινητές και ακίνητες περιουσίες (Μιχαλοπούλου, 2019: 347, 349, 351). Εξίσου και ο ανακριτής στα εγκλήματα διαφθοράς μπορεί να προβαίνει στις παραπάνω ανακριτικές πράξεις και να συνεπικουρείται προς αυτό τόσο από τους ειδικούς επιστήμονες όσο από εγχώριες ελεγκτικές αρχές και αλλοδαπούς οργανισμούς (Τσιρώνης, 2019: 363-364, 371).

3.3.2. Ποινική ευθύνη Υπουργών

Η στενή ερμηνεία των διατάξεων περί ευθύνης των Υπουργών δε συμπεριλαμβάνει στα εγκλήματα που τελούνται κατά την τέλεση των υπουργικών καθηκόντων το αδίκημα της δωροληψίας καθώς τελείται μεν στα πλαίσια αυτών ως μέσο δεν τελείται δε κατά την άσκηση των καθηκόντων τους και ως εκ τούτου ισχύει το ισχύον θεσμικό πλαίσιο (Χρυσίκος, 2022: 451). Αναλυτικότερα, στις οριοθετήσεις του άρθ. 86 του Σ., τα εγκλήματα που σχετίζονται με την άσκηση των υπουργικών καθηκόντων είναι εκείνα που ανάγονται σε πράξεις άσκησης δημόσιας πολιτικής εξουσίας και που τελούνται κατά την άσκηση των υπουργικών καθηκόντων (όπως για παράδειγμα η σύναψη συμβάσεων δανειοδότησης της χώρας με δυσμενείς όρους, η σύναψη συμβάσεων παροχής υπηρεσιών του δημοσίου σε ιδιωτικές εταιρείες σε πολύ χαμηλότερες τιμές) (Συμεωνίδου-Καστανίδου, 2011: 500).

Η ποινική ευθύνη των Υπουργών περιλαμβάνει την άσκηση της δίωξης από τη Βουλή, τη σύσταση ειδικού Δικαστηρίου για την εκδίκαση τέτοιων υποθέσεων, την παραπομπή από το δικαστικό συμβούλιο και την απαγόρευση ιδιώνυμων υπουργικών αδικημάτων (Χρυσίκος, 2022: 425). Ειδικότερα, η προκαταρκτική εξέταση διενεργείται από την κοινοβουλευτική Επιτροπή, η οποία διαβιβάζει αιτιολογημένο πόρισμα στο Κοινοβούλιο, το οποίο αποφαινεται για την άσκηση ή μη της ποινικής δίωξης με απόλυτη πλειοψηφία του όλου αριθμού των βουλευτών (Ζαχαριάδης, 2014: 967-968). Στην ενδιάμεση διαδικασία περιλαμβάνεται η παραπομπή ή μη του υπό έρευνα προσώπου στο ακροατήριο από το Ειδικό Δικαστήριο. Η παραγραφή των εγκλημάτων των Υφυπουργών και Υπουργών υπόκειται σε αποσβεστική προθεσμία, η οποία σε ορισμένες περιπτώσεις αναστέλλεται. Οι πρόσφατες προτάσεις σχετικές με την ευθύνη των Υπουργών καταργούν τις σύντομες προθεσμίες παραγραφής (μέγιστο διάστημα έξι έτη και ελάχιστο διάστημα δύο έτη), προβλέπουν περιοριστικούς όρους, κατασχέσεις και σύσταση ενός τριμελούς γνωμοδοτικού συμβουλίου, το οποίο αποφαινεται για την παραπομπή ή μη σε επιτροπή (Μαντζούφας, 2021: 5; Ζιούβας, 2022: 719).

Οι επικρίσεις των συνταγματικών ρυθμίσεων περί της ευθύνης των Υπουργών περιλαμβάνουν την αδυναμία της παραπομπής ενός Υπουργού που ανήκει στο κόμμα με την μεγαλύτερη πλειοψηφία μιας και η αρμοδιότητα του άρθ. 86 παρ. 1 του Σ.

έγκειται αποκλειστικά στη Βουλή, τις περίπλοκες διαδικασίες με τις προθεσμίες που ευνοεί τους πολιτικούς, την πλήρη απεμπλοκή του Κοινοβουλίου, την ανάθεση της άσκησης της δίωξης στο Εφετείο Αθηνών και, τέλος, στις σύντομες αποσβεστικές προθεσμίες της Βουλής για την άσκηση της δίωξης (Χατζηκώστας, 2014: 880-881; Μαντζούφας, 2021: 6-7). Ο Ν. 4022/2011 προσδιόρισε ζητήματα δίωξης κακουργηματικών πράξεων διαφθοράς (εκτός των περιπτώσεων που ρυθμίζονται από το άρθ. 86 παρ. 1 του Σ.) των κρατικών και πολιτικών αξιωματούχων καθώς και κακουργημάτων (με μεγάλο δημόσιο συμφέρον και αριθμό θυμάτων), την προκαταρκτική εξέταση, την έρευνα και την ανάκριση των οποίων αναλαμβάνει ο Εισαγγελέας Διαφθοράς (Βιδάλη, 2014: 222; Βιδάλη, 2017: 224). Η λειτουργία του άρθ. 86 του Σ. έγκειται στην προστασία των πολιτικών από άσκοπες πολιτικές διώξεις που σκοπό έχουν περισσότερο να προκαλέσουν πολιτικό στιγματισμό και αντεκδίκηση των πολιτικών αντιπάλων και λιγότερο να προβάλλουν τη διαφάνεια και την ακεραιότητα ορίζοντας σύντομη προθεσμία για τη διευκόλυνση του έργου της εκάστοτε κυβέρνησης (Συμεωνίδου-Καστανίδου, 2011: 502, 504). Η απόδοση ευθύνης σε πολιτικά πρόσωπα μέσω των κυβερνητικών επιτροπών ή της ποινικής δικαιοσύνης επέδωσε τα αντίστροφα αποτελέσματα και προκάλεσε την αντίδραση των πολιτών στους πολιτικούς θεσμούς (Βιδάλη, 2014: 107-108). Στην Ελλάδα όσον αφορά την ποινική ευθύνη των μελών της κυβέρνησης, το Κοινοβούλιο έχει παραπέμψει πέντε φορές πολιτικό σε ποινική δίκη, εκ των οποίων οι τρεις ήταν καταδικαστικές (Μαντζούφας, 2021: 5).

3.3.3. Χρηματοδότηση πολιτικών κομμάτων

Οι τροποποιήσεις για τη χρηματοδότηση των πολιτικών κομμάτων (Ν. 3023/2002 και Ν. 4304/2014) προβλέπουν την κρατική ενίσχυση για τα πολιτικά κόμματα και τους συνδυασμούς, την υπό προϋποθέσεις ιδιωτική χρηματοδότηση (περιορισμοί στα ανώτερα όρια, υποχρεωτική αναγραφή στοιχείων ταυτότητας), την απαγόρευση της χρηματοδότησης από ορισμένα πρόσωπα (από φυσικά πρόσωπα χωρίς ελληνική ιθαγένεια, από νομικά πρόσωπα του δημόσιου τομέα, από φυσικά πρόσωπα που είναι ιδιοκτήτες τηλεοπτικών, ραδιοφωνικών σταθμών και του Τύπου), το ανώτατο όριο των εκλογικών δαπανών, τη ρύθμιση της τραπεζικής δανειοδότησης, τον έλεγχο των οικονομικών των κομμάτων από την Επιτροπή Ελέγχου των Δηλώσεων Περιουσιακής κατάστασης και την επιβολή αντίστοιχων διοικητικών και ποινικών κυρώσεων

(Ράικος, 2006: 583-584; Καϊάφα-Γκμπάντι, 2015: 250-253; Γασπαρινάτου, 2019: 168-169).

3.3.4. Τα νομικά πρόσωπα ως φορείς ανάληψης δημοσίων συμβάσεων

Ο τομέας των δημοσίων συμβάσεων είναι από τους πιο ευάλωτους τομείς καθώς διαρκώς διακινούνται και επενδύονται μεγάλα χρηματικά ποσά (Ράικος, 2006: 83). Η ελεύθερη κυκλοφορία υπηρεσιών συνηγορεί υπέρ την ανοιχτής πρόσβασης στην αγορά των δημοσίων συμβάσεων και του ελεύθερου ανταγωνισμού (Ναζίρης, 2014: 1085). Οι δημόσιες αρχές συνάπτουν δημόσιες συμβάσεις ή συμβάσεις έργων με έναν ή περισσότερους οικονομικούς φορείς έχουν ως στόχο την εκτέλεση έργων, την εκπόνηση μελετών, την προμήθεια αγαθών ή την παροχή υπηρεσιών (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, 2023: 1). Κατά τη σύναψη δημοσίων συμβάσεων, οι συνήθεις τύποι (έκνομων) πρακτικών είναι η νόθευση διαγωνισμών, όταν δίνεται εκ των προτέρων δέσμευση ανάθεσης της σύμβασης σε ορισμένο ανάδοχο, οι μίζες (ή παράτυπες προμήθειες) προς όφελος του δημόσιου λειτουργού και διάφορες άλλες πρακτικές σκόπιμης απιστίας ή κακοδιαχείρισης (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2014a: 31-32). Συνήθεις λόγοι αποκλεισμού (προς όφελος μιας οργανικής οντότητας και εις βάρος μιας άλλης) από τις διαδικασίες των δημοσίων συμβάσεων αποτελούν η σύγκρουση συμφερόντων, ο αδικαιολόγητος αποκλεισμός και η αδικαιολόγητη χρήση των διαδικασιών έκτακτης ανάγκης (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2014a: 31). Η αρχή της διαφάνειας με απώτερο σκοπό την αποφυγή των συμπαιγνιών και τη διασφάλιση του ελεύθερου ανταγωνισμού, η αρχή της ίσης μεταχείρισης ή της απαγόρευσης των διακρίσεων με βάση την εθνικότητα, η αρχή της αντικειμενικότητας και της αμεροληψίας, η υποχρεωτικότητα αιτιολόγησης των αποφάσεων, η αρχή της αναλογικότητας και η αρχή της τυπικότητας στους αυστηρούς τυπικούς όρους του δημόσιου διαγωνισμού διατρέχουν το δίκαιο των δημοσίων συμβάσεων (Ράικος, 2019: 174-193). Η Ελλάδα στα πλαίσια της εφαρμογής μέτρων δημοσιονομικής πολιτικής (κατά την περίοδο εφαρμογής των Μνημονίων) προέβη στη θέσπιση ενός νομοθετικού πλαισίου μεταρρυθμίσεων και αλλαγών στον τομέα των δημοσίων συμβάσεων, στην αποφυγή χρήσης αναθετουσών αρχών με τη χρήση κεντρικής αρχής προμηθειών και στη δημιουργία ενιαίας ηλεκτρονικής πλατφόρμας για τις συμβάσεις (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2014b: 13). Προς υποβοήθηση των ανωτέρω και προς διασφάλιση ενός αποτελεσματικού και διαφανούς συστήματος δημοσίων συμβάσεων και ενός ορθού συστήματος κατανομής των δαπανών στα

πλαίσια των δημόσιων συμβάσεων συστήθηκε και ενδυναμώθηκε η Ενιαία Ανεξάρτητη Αρχή Δημοσίων Συμβάσεων (Ράικος, 2019: 571).

Τα έργα των δημοσίων συμβάσεων συχνά αναλαμβάνονται από νομικά πρόσωπα. Η αποτελεσματική αντιμετώπιση των πράξεων διαφθοράς των νομικών προσώπων διασφαλίζεται με τη στοιχειοθέτηση διοικητικών και αστικών κυρώσεων (Ζιούβας, 2022: 708-709). Η ποινική ευθύνη των νομικών προσώπων από πλευράς του ποινικού δικαίου είναι αντίθετη με τις επιταγές του Συντάγματος και τις βασικές αρχές του ποινικού δικαίου (Ριζάβα, 2012: 580, 584). Η τάση απόδοσης ποινικής ευθύνης σε νομικά πρόσωπα μετατόπισε το βάρος της ευθύνης στον προϊστάμενο ή στον νόμιμο εκπρόσωπο ή σε στελέχη του νομικού προσώπου (Ριζάβα, 2012: 586, 605). Τέλος, η αναποτελεσματική επιβολή των διοικητικών κυρώσεων συνδέεται τόσο από το ύψος επιβολής αυτών όσο και από τη διαδικασία επιβολής λόγω των καθυστερήσεων και των αναβολών της διοικητικής διαδικασίας (Καϊάφα-Γκμπάντι, 2015: 83).

3.4. Κριτική αξιολόγηση

Οι ποινικές κυρώσεις στα εγκλήματα διαφθοράς είναι αυστηρές και δυσανάλογες του άδικου που προξενούν. Αυτή η αυστηρότητα στις ποινές τις καθιστά αβέβαιες στερώντας την γενικοπροληπτική λειτουργία τους. Το θεσμικό πλαίσιο των διατάξεων του Π.Κ. καλύπτει επαρκώς τις αξιόποινες πράξεις, πλην όμως τα προβλήματα αφορούν την εφαρμογή του με την πολυνομία να οδηγεί σε αντιφατικές ερμηνείες, σε ατιμωρησία και σε δυσαναλογία στη συνοχή των προβλεπόμενων κυρώσεων (Καϊάφα-Γκμπάντι, 2015: 24-25). Οι δυσλειτουργίες των διατάξεων του Κ.Π.Δ. σχετίζονται με τον μεγάλο αριθμό αλλαγών και αλληλοκαλυπτόμενων ρυθμίσεων, τη λειτουργία πολλών εισαγγελικών θεσμών, την πρόβλεψη ειδικών διαδικασιών για τα μέλη της κυβέρνησης και την πρόβλεψη πολλών ένδικων μέσων (Καϊάφα-Γκμπάντι, 2015: 26, 28). Ενώ, δηλαδή, το ποινικό οπλοστάσιο είναι ποσοτικά ισχυρό, τα αποτελέσματα βρίσκονται σε δυσαναλογία προς τις αναμενόμενες επιδιώξεις (Πετρούλια, 2016: 947-948). Παρατηρείται, δηλαδή, αναντιστοιχία ανάμεσα στην νομοθεσία που θεσπίζεται και στο κοινωνικό και οικονομικό περιβάλλον της κοινωνίας. Συνεπώς, η νομοθεσία δεν επηρεάζει εκείνες τις ομάδες ατόμων που αυτή στοχεύει και η θέσπιση νόμων αποπροσανατολίζεται οριστικά από το πραγματικό πρόβλημα (Lambropoulou et. al, 2007: 5).

Η ύπαρξη πολλών υπηρεσιών με το σκεπτικό της αποκέντρωσης των ελέγχων αποτελεί μέτρο αντιδιαφθοράς στο πλαίσιο της περιστασιακής πρόληψης, αλλά δημιουργεί ανομοιογενή επίπεδα παρεμβάσεων, τα οποία είναι αυτονομημένα μεταξύ τους και δεν μπορούν να ελεγχθούν (Βιδάλη, 2017: 239). Η Ελλάδα έχει θεσπίσει πολλαπλές στρατηγικές και πολλαπλά προγράμματα δράσης, τα οποία σε συνδυασμό με την απουσία ενός ανεξάρτητου οργάνου και την έλλειψη της χρονικής διάρκειας στους φορείς δράσης, στερούν αποτελεσματικές πολιτικές αντιμετώπισης της διαφθοράς (Ζιούβας, 2022: 717). Στο παραπάνω συνηγορούν και οι συνεχείς τροποποιήσεις των διατάξεων και ο ρόλος των ελεγκτικών οργάνων με διασταυρωμένες αρμοδιότητες και ελλιπή αποτελεσματική συνεργασία (Ναζίρης, 2014: 1039; Ζιούβας, 2022: 727). Ενδεικτικές αιτίες αναποτελεσματικής λειτουργίας αποτελούν η έλλειψη ανθρώπινου δυναμικού, η υπερβολική έμφαση της νομοθεσίας στη φοροδιαφυγή, οι επικαλύψεις αρμοδιοτήτων, η έλλειψη ενιαίας και πλήρους ανταλλαγής πληροφοριών, οι καθημερινές άτυπες πρακτικές, οι επιδράσεις εξω-νομικών παραγόντων (πίεσεις από πολιτικούς, εσωτερικές διαρροές), η απρόθυμη στάση του προσωπικού, ο υπέρογκος φόρτος εργασίας, η έλλειψη επαρκούς συστήματος αξιολόγησης και τεχνικής κατάρτισης, τα φαινόμενα διαφθοράς και οι συχνές επανατοποθετήσεις των υπαλλήλων (Καϊάφα-Γκμπάντι, 2015: 35; Βιδάλη, 2019: 328-329).

Η απουσία μακροπρόθεσμης αντεγκληματικής πολιτικής και η έλλειψη ενός αποτελεσματικού πλαισίου δημιουργούν ένα γόνιμο περιβάλλον για πρακτικές διαφθοράς (Stamouli et. al, 2023: 270). Οι εκθέσεις αξιολόγησης από την GRECO στην Ελλάδα υπογραμμίζουν την απουσία στατιστικών στοιχείων, την οπισθοδρόμηση σε θέματα ακεραιότητας των πολιτικών (έλλειψη κωδίκων δεοντολογίας), την πολυνομία, τον περιορισμένο αριθμό εφαρμογής του νόμου, τις καθυστερήσεις των διώξεων και των εκδικάσεων συναφών αδικημάτων, την ανεπαρκή συνεργασία ανάμεσα στις πολυάριθμες υπηρεσίες και θεσμούς, την επιβολή κυρώσεων (συνήθως εξω-ποινικών) σε αιρετούς αξιωματούχους και τη γραφειοκρατική δομή των ελεγκτικών μηχανισμών και φορέων (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2014b: 5; Ρακιντζής, 2022: 692).

Η αντιμετώπιση της διαφθοράς μπορεί να επιτευχθεί μέσω μιας ενιαίας, πολυεπίπεδης, εθνικής στρατηγικής, η οποία θα συνοδεύεται από ενεργή πολιτική βούληση, από ενεργή συμμετοχή της κοινωνίας των πολιτών και από ενεργή δράση ενός ανεξάρτητου θεσμού (Τέντες, 2016: 722). Ο συνδυασμός των παραπάνω στοιχείων θα πρέπει να

συνοδεύονται περισσότερο από προληπτικά μέτρα και λιγότερο από κατασταλτικά (Τέντες, 2016: 723). Τα μέτρα του Έλληνα νομοθέτη στην προσπάθειά του να ανταποκριθεί στις διεθνείς του υποχρεώσεις στα πλαίσια των διεθνών και ευρωπαϊκών συμβάσεων είναι ανεπαρκή, αποσπασματικά, αναποτελεσματικά και στερούνται εμπειρικής εγκληματολογικής και ποινικής τεκμηρίωσης (Αλεξιάδης, 2011: 266). Όσον αφορά τη χώρα μας, οι δράσεις γύρω από τους οποίες κινείται η εθνική στρατηγική οφείλει να περιλαμβάνει ένα νομοθετικό πλαίσιο προσαρμοσμένο στις διεθνείς απαιτήσεις και στις σύγχρονες αντιλήψεις, μέτρα που ενισχύουν τους θεσμικούς φορείς καταπολέμησης της διαφθοράς, απλοποιημένες διοικητικές διαδικασίες, ευαισθητοποίηση και απαίτηση για άμεση συμμετοχή του κοινού και ανανέωση της νοοτροπίας και της στάσης του κοινού απέναντι σε τέτοια φαινόμενα (Τέντες, 2016: 724-725).

4. Παραδείγματα στην Ελλάδα

4.1. Ευάλωτοι τομείς κρατικού-εταιρικού εγκλήματος

Ανάμεσα στους ευάλωτους τομείς που εκδηλώνονται περιπτώσεις κρατικού-εταιρικού εγκλήματος συγκαταλέγονται η εκπαίδευση, η δημόσια υγεία, η άμυνα, η ενέργεια, η τοπική αυτοδιοίκηση, το περιβάλλον, οι μεταφορές, τα δημόσια έργα, οι φορείς δικαιοσύνης και οι εκλογικές διαδικασίες (Bakowski & Voronova, 2017: 12). Οι εντάσεις μεταξύ ιδιωτικών εταιρειών και οι εσωτερικοί πολιτικοί ανταγωνισμοί προσφέρουν ευκαιρίες στην κριτική κοινωνική έρευνα (Αλοσκόφης, 2019: 106). Ενδεικτικά παραδείγματα μεταξύ άλλων ελληνικών υποθέσεων αποτελούν η υπόθεση του Χρηματιστηρίου, της Μονής Βατοπεδίου, της δανειοδότησης των πολιτικών κομμάτων, των εξοπλιστικών προγραμμάτων και της Novartis (Βιδάλη, 2017: 74).

4.2. Υπόθεση Siemens

Η αντικατάσταση των εθνικών μονοπωλίων με ανοιχτές αγορές, η εισροή νέων ανταγωνιστών λόγω της παγκοσμιοποίησης, η μετατροπή των αναλογικών τεχνολογικών συστημάτων σε ψηφιακά και η άνοδος του διαδικτύου οδήγησαν σε ανασχηματισμό των εταιρειών που δραστηριοποιούνταν στις τηλεπικοινωνίες (μεταξύ αυτών και η Siemens) (Berghoff, 2018: 426). Η Siemens στην προσπάθειά της να προσαρμοστεί στα νέα δεδομένα ενστερνίστηκε μεθόδους αντίστοιχες μιας χρηματοοικονομικής εταιρείας, η οποία πιάζει τα αδύναμα τμήματα της για ανταγωνισμό και κέρδη (Berghoff, 2018: 426). Η περίοδος κρίσης που ακολουθείται για την εταιρεία οδήγησε σε συνεχείς αναθεωρήσεις και αναδιαρθρώσεις, με τη διαφθορά να γίνεται μέσο επιβίωσης (Berghoff, 2018: 427). Η εταιρεία στα πλαίσια της γενικότερης επέκτασης των συμφερόντων της σε διάφορες χώρες, διέθετε χρηματικά ποσά για τη δωροδοκία των πολιτικών και οικονομικών παραγόντων εκάστοτε χώρας. Συγκεκριμένα, η εταιρεία δαπάνησε σε αμφιλεγόμενες πληρωμές την περίοδο 1999-2006 το χρηματικό ποσό των 1,3 δις. ευρώ σε διάφορες χώρες με σκοπό να προωθήσει τα δικά της συμφέροντα (Χουλιάρας, 2016: 1125). Ένα εκτεταμένο δίκτυο off-shore εταιρειών αποτελούμενα από στελέχη της εταιρείας Siemens κατέβαλε πληρωμές από κρυφούς λογαριασμούς off-shore εταιρειών (εγκατεστημένων

στο Χονγκ Κονγκ, στο Ντουμπάι, στο Λιχτενστάιν και στην Ελβετία) σε κυβερνητικούς αξιωματούχους και πολιτικά κόμματα (υπόγειες χρηματοδοτήσεις). Οι πληρωμές αυτές στόχευαν στη διαμεσολάβηση των ανωτέρω αξιωματούχων για την παραχώρηση των συμβάσεων στην εταιρεία, την ελλιπή εποπτεία ως προς την εκτέλεση των έργων και την εδραίωση της στη χώρα μας (Βιδάλη, 2017: 146). Η «εκκαθάριση» τέτοιων ανταποδόσεων και η κάλυψη των ιχνών διαφθοράς γίνονταν με τη χρήση λογιστικών τεχνικών, τις οποίες χρησιμοποιούσαν και οι πολιτικοί και τα πολιτικά κόμματα (Antonopoulos & Tagarov, 2012: 140).

Η εταιρεία μέσω των υπόγειων πληρωμών και χρηματοδοτήσεων κατάφερε να διεισδύσει στην Ελλάδα στον τομέα των τηλεπικοινωνιών (ψηφιοποίηση ΟΤΕ), των μεταφορών (σύμβαση με ΟΣΕ), της δημόσιας ασφάλειας (εγκατάσταση συστήματος ασφαλείας ενόψει των Ολυμπιακών Αγώνων στη χώρα μας), της δημόσιας υγείας (εφοδιασμός δημόσιων νοσοκομείων) και του πολιτισμού (Βιδάλη, 2017: 145; Γασπαρινάτου, 2019: 159). Οι χρηματοδοτήσεις αυτές αποσκοπούσαν στην παγίωση ενός συστήματος παράλληλης εξουσίας με τη συμμετοχή ανώτατων κυβερνητικών και εταιρικών στελεχών, κατέλυσαν τον ελεύθερο ανταγωνισμό, τη διαδικασία διεξαγωγής των δημοσίων συμβάσεων και συνέβαλαν στην επικράτηση της εταιρείας μέσω της ανάληψης συμβάσεων (Γασπαρινάτου, 2019: 159). Οι εξαγγελίες για παράνομη χρηματοδότηση των πολιτικών κομμάτων στην Ελλάδα αφορά τις παράνομες πληρωμές από την εταιρεία σε στελέχη των δύο μεγαλύτερων για εκείνη την εποχή (1996-2009) πολιτικών κομμάτων με αντάλλαγμα την παροχή δημοσίων συμβάσεων. Οι συμβάσεις συνάπτονταν με υπερτιμολογήσεις 10% επί του πραγματικού κόστους τους με αποτέλεσμα το ελληνικό δημόσιο να καταβάλει τις δωροδοκίες των στελεχών της εταιρείας. Στα πλαίσια αυτής της δραστηριότητας διαπράττονταν και άλλα εγκλήματα, όπως απάτες, ξέπλυμα βρώμικου χρήματος, διαφθορά και κατάχρηση εξουσίας. Η αποκάλυψη της υπόθεσης έγινε μετά από έρευνες στις Η.Π.Α. και στη Γερμανία.

Μία εκ των περιπτώσεων (όπως αναφέρθηκε και παραπάνω) επεκτατικής πολιτικής της εταιρείας στην χώρα μας ήταν η εγκατάσταση των συστημάτων ασφαλείας. Οι Ολυμπιακοί Αγώνες του 2004 ήταν το σημαντικότερο διεθνές γεγονός μετά την τρομοκρατική επίθεση της 9/11 στους δίδυμους πύργους στις Η.Π.Α.. Οι νέες καταστάσεις έκτακτης ανάγκης και η κατασκευή νέων εχθρών στο παγκόσμιο

νεοφιλελεύθερο πλαίσιο, είχαν ως αποτέλεσμα να καταστήσουν τη βιομηχανία της ασφάλειας στα πλαίσια διεξαγωγής σημαντικών γεγονότων «βιτρίνα» για την προώθηση συστημάτων ασφαλείας (Samatas, 2013: 18). Για το λόγο αυτό δόθηκε ιδιαίτερη προσοχή στα συστήματα ασφαλείας που θα υλοποιούνταν (Samatas, 2013: 9). Το Υπουργείο Άμυνας της χώρας, μετά και τη συμβολή του πρέσβη των Η.Π.Α. στην Ελλάδα, προχώρησε σε συμφωνία με την εταιρεία SAIC, η οποία είχε και αποδεδειγμένα εμπειρία στην τοποθέτηση τέτοιων συστημάτων σε Ολυμπιακούς Αγώνες (Samatas, 2013: 9). Για το σύστημα ασφαλείας C4I που προμηθεύτηκε η Ελλάδα ενόψει των Ολυμπιακών Αγώνων, στην προμήθεια του οποίου συμμετείχε η Siemens ως υπεργολάβος της εταιρείας SAIC (σημερινή ονομασία εταιρείας Leidos Holdings Ing) για το χρηματικό ποσό των #259.032.250# ευρώ (Giosa, 2020: 1). Η συμφωνία βασίζονταν στην πλήρη παράδοση των συστημάτων ασφαλείας εντός δώδεκα μηνών από την έναρξη ισχύος της σύμβασης (Giosa, 2020: 1). Το σύστημα C4I εγκαταστάθηκε καθυστερημένα και χωρίς δοκιμές και εν τέλει δεν λειτούργησε αποδοτικά (Samatas, 2013: 10). Λόγω του περιορισμένου χρόνου εκπόνησης του έργου, ο Μ. Χριστοφοράκος επέσπευσε την παραλαβή μέσω κομματικών στελεχών ώστε να πείσουν τους διορισμένους από το κόμμα δημοσίους λειτουργούς να παραλάβουν το έργο έναντι χρημάτων προς τα δύο κόμματα. Εν τέλει το σύστημα ήταν ελαττωματικό, με την Ελλάδα να ζημιώνεται και οικονομικά. Η διαφωνία που υπήρχε με την ελληνική πλευρά (όσον αφορά το υποσύστημα ασφαλείας Tetra) οδήγησε το ελληνικό δημόσιο σε εν μέρει καταγγελία της σύμβασης (Giosa, 2020: 1). Για τον λόγο αυτό η εταιρεία ξεκίνησε διαδικασία διαιτησίας. Το διαιτητικό δικαστήριο αποφάσισε ότι το ελληνικό κράτος έπρεπε να καταβάλει το ποσό των 40 εκ. ευρώ περίπου ως μη καταβληθέντα στην εταιρεία (Giosa, 2020: 1). Όταν εξελίσσονταν οι διαπραγματεύσεις, η μητρική εταιρεία (Siemens Hellas SA) δωροδόκησε μέλη της ελληνικής κυβέρνησης για την ανάθεση της σύμβασης (Giosa, 2020: 1). Μετά από αρκετές τροποποιήσεις της αρχικής συμφωνίας, το συνολικό ποσό μειώθηκε στα #245.640.871# ευρώ, από τα οποία το 75% είχε ήδη καταβληθεί από το ελληνικό δημόσιο προς την εταιρεία (Samatas, 2013: 11). Το ελληνικό δημόσιο άσκησε έφεση σε βάρος της διαιτητικής απόφασης και το Εφετείο αναγνώρισε τις διεφθαρμένες πρακτικές της μητρικής εταιρείας. Το Ανώτατο Δικαστήριο, όμως, άσκησε έφεση κατά της απόφασης του Εφετείου. Παράλληλα, οι διεθνείς έρευνες για τη διεφθαρμένη

δράση της εταιρείας, αποκάλυψαν ότι η εταιρεία ότι το διάστημα 1999 έως 2006 δαπάνησε 1,6 δις. ευρώ σε αμφίβολες πληρωμές και ενόψει του διακανονισμού με τις αρχές των Η.Π.Α., η εταιρεία ομολόγησε την ενοχή της (Giosa, 2020: 2). Επιπλέον, ο διευθυντής της εταιρείας στην Ελλάδα συνελήφθη στη Γερμανία το 2009, αφού είχε προηγουμένως αποδειχθεί (ομολογίες μαρτύρων) ότι χρηματοδοτούσε τα δύο ισχυρότερα πολιτικά κόμματα της χώρας μας (Giosa, 2020: 2). Σύμφωνα με καταθέσεις, η ελληνική εταιρεία της Siemens δωροδότησε το ποσό των 100 εκ. ευρώ σε Έλληνες πολιτικούς των δύο κομμάτων για την εξασφάλιση της σύμβασης για τα συστήματα ασφαλείας (όπως και για άλλες συμβάσεις) με τον υπεύθυνο της Siemens Hellas να καταβάλει το ποσό των 10 εκ. ευρώ σε πρόσωπα του Υπουργείου Άμυνας και του Ελληνικού Στρατού (Samatas, 2013: 13). Παρά τα ανωτέρω αποδεικτικά στοιχεία, το διαιτητικό δικαστήριο δεν αποδέχθηκε τις πράξεις διαφθοράς με τις οποίες ο δημόσιος διαγωνισμός της σύμβασης ανατέθηκε στην εταιρεία και η ελληνική πλευρά άσκησε έφεση σε βάρος της ανωτέρω απόφασης (Giosa, 2020: 2).

Η δικαστική διερεύνηση της υπόθεσης Siemens ξεκίνησε το 2008 από την ελληνική δικαιοσύνη και από την Εξεταστική Επιτροπή της Βουλής. Η υπόθεση αφορά τις συμβάσεις έργων που συνάπτονταν από την εταιρεία με το ελληνικό δημόσιο. Οι συμβάσεις γίνονταν μέσω πρακτικών δωροδοκίας αξιωματούχων και πολιτικών, χρηματοδότησης πολιτικών κομμάτων και αλλοίωσης διαδικασιών ανάληψης έργου. Η Επιτροπή διερεύνησε τον τρόπο με τον οποίο το ελληνικό κράτος ανέθετε στην εταιρεία τις συμβάσεις. Η Εξεταστική Επιτροπή κατέδειξε τη δράση των εκπροσώπων της Siemens με τους πολιτικούς προβάλλοντας παράλληλα ένα δίκτυο σχέσεων στη διάρθρωση του κρατικού μηχανισμού και της δικαιοσύνης, το οποίο λειτούργησε ανασταλτικά στην ταχεία και αποτελεσματική έρευνα και δίωξη της υπόθεσης (Βιδάλη, 2017: 149). Η Επιτροπή αποφάσισε ότι η εταιρεία είχε διαμορφώσει συγκεκριμένη οργανωτική δομή από ανώτερα στελέχη, τα οποία ενεργούσαν από κοινού ως εγκληματική οργάνωση και εξασφάλιζαν τις υπόγειες μυστικές πληρωμές στους αποδέκτες τους (δωροδοκίες κρατικών υπαλλήλων), οι οποίοι προέρχονταν από τον ευρύτερο δημόσιο και κρατικό τομέα, ώστε να αποκτήσουν προβάδισμα έναντι των υπόλοιπων εταιρειών στη διεκδίκηση των δημοσίων συμβάσεων και να αυξήσουν τα κέρδη της εταιρείας με παράνομα μέσα (Χουλιάρας, 2016: 1126, 1128). Οι πορισματικές αναφορές της εν λόγω Επιτροπής ανέφεραν μεταξύ άλλων τις

παραλείψεις του εισαγγελέα, τις ροές χρημάτων προς τις υπεράκτιες εταιρείες, την ανάγκη της συμβολής της Eurorol των πραγματικών δικαιούχων των τραπεζικών λογαριασμών που ενεπλάκησαν στο σκάνδαλο, την άσκηση αγωγών και συμπληρωματικών ασφαλιστικών μέτρων σε βάρος της εταιρείας και των στελεχών της, την παραβίαση των κανόνων του ελεύθερου ανταγωνισμού, την επιβολή κυρώσεων και τον προσδιορισμό της οικονομικής ζημίας που υπέστη το ελληνικό δημόσιο (Χουλιάρης, 2016: 1126-1127).

Ως κατηγορούμενοι για την υπόθεση ψηφιοποίησης του Ο.Τ.Ε. οι Α. Μαντέλης και Θ. Τσουκάτος (ένας εκ των κατηγορούμενων για τη δωροδοκία από την γερμανική εταιρεία ώστε να δωροδοκήσει πολιτικά στελέχη για την υπογραφή της σύμβασης ψηφιοποίησης του Ο.Τ.Ε. προς όφελος της εταιρείας), ο πρώτος αρνήθηκε τις κατηγορίες και υποστήριξε ότι τα χρήματα ήταν προεκλογική χορηγία προς το ΠΑ.ΣΟ.Κ., ενώ ο δεύτερος παραδέχτηκε ότι έλαβε το ποσό του ενός (1) εκ. ευρώ και το προώθησε για την εκλογική αναμέτρηση του ΠΑ.ΣΟ.Κ.. Ειδικότερα, ο Θ. Τσουκάτος (πρώην υπουργός Επικρατείας του ΠΑ.ΣΟ.Κ.), αναφέρθηκε στις ιδιωτικές χρηματοδοτήσεις των κομμάτων ως χορηγίες της εταιρείας προς το εκάστοτε πολιτικό κόμμα που κυβερνούσε για την ενίσχυση των δημοσίων σχέσεων και τη δημιουργία ευνοϊκού κλίματος (Γασπαρινάτου, 2019: 158). Ο Μ. Χριστοφοράκος κατέθεσε ότι δώδεκα (12) Υπουργοί και άλλοι 153 βουλευτές δωροδοκήθηκαν ή λάμβαναν «δώρα» από την εταιρεία για το διάστημα από το 1997 έως το 2007 (Samatas, 2013: 15). Όπως προέκυψε στο κατηγορητήριο, το δίκτυο εξασφάλιζε τη συμβολή των Μ.Μ.Ε. και τη χρηματοδότηση των προεκλογικών εκστρατειών των δύο ισχυρότερων κομμάτων (Βιδάλη, 2017: 146). Στα πλαίσια της προδικασίας, αρκετοί εμπλεκόμενοι διέφυγαν στο εξωτερικό (ο εκπρόσωπος της εταιρείας στην Ελλάδα Μ. Χριστοφοράκος διέφυγε στη Γερμανία και καταδικάστηκε για πολύ μικρές ποινές), ενώ ο αρμόδιος Εισαγγελέας αν και αρχικά κρίθηκε ένοχος για τον χειρισμό της υπόθεσης στη συνέχεια κρίθηκε αθώος (Βιδάλη, 2017: 146). Ως εκ τούτου αποκαλύφθηκαν μεθοδεύσεις στο ανώτατο επίπεδο της δικαστικής εξουσίας που αποσκοπούσαν στην ατιμωρησία δικαστικών λειτουργιών (Βιδάλη, 2019: 149).

Τον Ιανουάριο του 2011 η ελληνική κυβέρνηση ανακοίνωσε ότι επιδιώκει να εξασφαλίσει το ποσό των 200 εκ. ευρώ από την εταιρεία ως κυρώσεις στις δωροδοκίες (Samatas, 2013: 16). Το ελληνικό δημόσιο κατέληξε σε συμφωνία συμβιβασμού με τη

Siemens, και συγκεκριμένα σε παροχή ύψους 80 εκ. ευρώ σε συμψηφισμό εισπρακτέων απαιτήσεων της σε βάρος φορέων του δημοσίου, παροχή ύψους 90 εκ. ευρώ εντός πενταετίας για την υποστήριξη φορέων και δράσεων που υποστηρίζουν την καταπολέμηση της διαφθοράς και την ανάληψη επένδυσης ποσού 100 εκ. ευρώ στην Ελλάδα (Χουλιάρας, 2016: 1129). Από την πλευρά του, το ελληνικό δημόσιο δήλωσε ότι η εταιρεία είναι αξιόπιστη και φερέγγυα και ότι η εταιρεία θα λάβει την υποστήριξη της χώρας σε σχέση με τις ανωτέρω αξιώσεις και απαιτήσεις (Χουλιάρας, 2016: 1129). Στον συμβιβασμό που κατέληξε το ελληνικό δημόσιο παραιτήθηκε από οιαδήποτε μελλοντική απαίτηση αστικής ή διοικητικής φύσης και από περαιτέρω πρόστιμα πέραν των συμφωνηθέντων.

Η Siemens μετά την αποκάλυψη του σκανδάλου προέβη σε ορισμένες μεταρρυθμίσεις προκειμένου να αποδείξει τη ριζική ανανέωση της εταιρείας. Πράγματι, ενέκρινε τη διεξαγωγή λεπτομερής έρευνας, συνεργάστηκε με τις αρχές της Γερμανίας, όρισε νέο διευθυντικό στέλεχος, το οποίο δεν είχε οιαδήποτε εμπλοκή με το προηγούμενο καθεστώς δραστηριότητας και υιοθέτησε αυστηρό σύστημα αναφορών και επιβολής κυρώσεων μηδενικής ανοχής (Berghoff, 2018: 434-436). Σε διεθνές επίπεδο, η εταιρεία εκτός από τα πρόστιμα, κατέβαλε επιπλέον το ποσό των 1,8 δις. ευρώ στην έρευνα, στα δικαστικά και λοιπά έξοδα και συνολικά το ποσό των 3,4 δις. ευρώ (Berghoff, 2018: 425).

Πέραν του αδιαμφισβήτητου έντονου πολιτικού ενδιαφέροντος, οι επιπτώσεις του σκανδάλου αφορούσαν και την οικονομία. Υπόγεια λειτουργούσε ένας παρακρατικός μηχανισμός σε βάρος της ελληνικής οικονομίας καθώς τεράστια χρηματικά ποσά του δημοσίου μεταφέρονταν στα «μαύρα ταμεία» (Γιώτης, 2022: 2). Εταιρεία με την επωνυμία «Placid Blue Corporations» λάμβανε το 2% των ετήσιων εσόδων της Siemens Hellas, κυμαινόμενα από ένα (1) έως τέσσερα (4) εκ. ευρώ, τα οποία κατέληγαν στα κυβερνώντα πολιτικά κόμματα της χώρας μας (Samatas, 2013: 13-14). Η ζημία που υπέστη το ελληνικό δημόσιο από τη δράση της εταιρείας ανέρχονταν το ποσό των 2 δις ευρώ καθώς υπολογίστηκε ότι η ζημία ξεπερνούσε το 10% επί του τζίρου κάθε σύμβασης (Χουλιάρας, 2016: 1129). Μετά από εφέσεις, προέκυψε ότι τα κατηγορούμενα πρόσωπα θα δικάζονταν από το Τριμελές Εφετείο Κακουργημάτων Αττικής για τις κατηγορίες της ενεργητικής και παθητικής δωροδοκίας από κοινού κατ' εξακολούθηση και κατά μόνας, των οποίων η ζημία υπερβαίνει το ποσό των 150.000

ευρώ και της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες. Βέβαια, οι καταδικαστικές αποφάσεις θα αφορούν τα φυσικά πρόσωπα που κατηγορούνται και όχι την ίδια την εταιρεία, καθώς αυτή θα συνεχίσει να δραστηριοποιείται στον ελλαδικό χώρο (Χουλιάρας, 2016: 1130). Τελικά, η εταιρεία συνέχισε να διεκδικεί δημόσιες συμβάσεις, δεν αποδέχτηκε τις κατηγορίες περί διαφθοράς και συνέχισε να αναπτύσσει τη δραστηριότητά της παρουσιάζοντας ένα ανανεωμένο και άσπιλο προφίλ (Berghoff, 2018: 438-439).

4.3. Εξόρυξη μετάλλων

Το 1995 τα μεταλλεία της Κασσάνδρας στην Χαλκιδική πωλήθηκαν έναντι του χρηματικού ποσού των έντεκα (11) εκ. δραχμών στην εταιρεία TVX HELLAS A.E., η οποία ελέγχονταν από την εταιρεία με επωνυμία TVX Gold Inc. του ομίλου εταιρειών Kingross Gold Corp.. Οι κοινωνικές δράσεις κινημάτων ήταν ενάντια της εξόρυξης, διότι υπήρχε φόβος για τις περιβαλλοντικές συνέπειες του έργου στην ευρύτερη περιοχή. Οι κάτοικοι δικαιώθηκαν σύμφωνα με την υπ' αριθ. 613/2002 απόφαση του ΣτΕ, η οποία ακύρωσε τις άδειες εξόρυξης και επεξεργασίας των μεταλλείων στην περιοχή της Κασσάνδρας (Κουρούτζας, 2019: 125). Επιπλέον, τον Δεκέμβριο του 2002, η διαρροή υγρών βιομηχανικών αποβλήτων στη θάλασσα ανάγκασε (σε συνδυασμό και με τα παραπάνω) την εταιρεία (TVX HELLAS A.E.) να κηρύξει πτώχευση (Tsavdaroglou, Petrakos & Makrygianni, 2017: 437).

Το 2003 δημιουργήθηκε η εταιρεία Ελληνικός Χρυσός Α.Ε. (σήμερα το 95% ανήκει στην Eldorado Gold και το 5% στην ΕΛΛΑΚΤΩΡ) από στελέχη της εταιρείας ΑΚΤΩΡ Α.Ε. του ομίλου ΕΛΛΑΚΤΩΡ. Λίγο αργότερα, το ελληνικό δημόσιο αγόρασε τα μεταλλεία της Κασσάνδρας έναντι του χρηματικού ποσού των έντεκα (11) εκ. ευρώ από την εταιρεία TVX Hellas A.E. (Κουρούτζας, 2019: 125). Την ίδια ημέρα το ελληνικό δημόσιο πούλησε τα προαναφερόμενα μεταλλεία έναντι του ποσού της αγοράς τους (έντεκα (11) εκ. ευρώ) στην εταιρεία Ελληνικός Χρυσός Α.Ε., χωρίς να προηγηθεί κάποιος δημόσιος διαγωνισμός και χωρίς η χώρα να επωφεληθεί οικονομικά από την πώληση αυτή (Μπαζού, 2018: 2). Το ελληνικό δημόσιο λειτούργησε ως διαμεσολαβητής μεταβιβάζοντας όλα τα περιουσιακά στοιχεία της εξόρυξης από τη μία εταιρεία στην άλλη (Tsavdaroglou et. al, 2017: 437). Οι μετοχές της Ελληνικός Χρυσός Α.Ε. ανήκαν κατά 53,3% στην εταιρεία Ελληνικά Μεταλλεία Α.Ε., η οποία

ήταν θυγατρική της ΑΚΤΩΡ Α.Ε.. Παράλληλα, η εταιρεία TVX Hellas Α.Ε. αξίωνε από το ελληνικό δημόσιο το χρηματικό ποσό των 293,5 εκ. ευρώ. Στο τέλος των εξαγορών προέκυψε ότι η European Goldfields Greece BV κατέληξε να κατέχει το 65% των μετοχών, η Hellas Gold BV το 30% των μετοχών (από κοινού θυγατρικές της European Goldfields Greece Ltd) και η ΑΚΤΩΡ Α.Ε. το 5% των μετοχών. Το 2006 το σχέδιο μελέτης για υπαίθρια εξόρυξη στις Σκουριές υποβάλλεται από την εταιρεία Ελληνικός Χρυσός Α.Ε. στις ελληνικές αρχές. Τα έργα περιλάμβαναν την εξόρυξη (μόλυβδου, ψευδαργύρου, χαλκού και χρυσού) από το μεταλλείο της Ολυμπιάδας, του Στρατωνίου και Σκουριών (Κουρούτζας, 2019: 125). Αυτό το χρονικό σημείο συμπίπτει με την διεθνή τάση για επενδύσεις στις εξορύξεις. Θεσπίστηκε ο Ν. 3897/2010 για την επιτάχυνση και την εφαρμογή των στρατηγικών επενδύσεων ορίζοντας ότι κάθε δραστηριότητα που διαταράσσει τις διαδικασίες εξόρυξης απαγορεύεται (Tsavdaroglou et. al, 2017: 435). Η κοινωνική και οικονομική διαμάχη για την εκμετάλλευση των μεταλλείων επικεντρώνεται στην κρατική συνδρομή υπέρ του έργου, στην απόρριψη της επένδυσης από τους επιστημονικούς φορείς και τους πολίτες και στις υποσχέσεις της εταιρείας για απασχόληση και εργασία (Tsavdaroglou et. al, 2017: 438). Τον Ιούλιο του 2011 ο νέος Υπουργός Περιβάλλοντος εφοδίασε την εταιρεία Ελληνικός Χρυσός Α.Ε. με την άδεια εξόρυξης και υπό την πίεση της κυβέρνησης κάμφθηκε το εμπόδιο της Πολεοδομίας σχετικά με τον χαρακτηρισμό της περιοχής των Σκουριών ως μεταλλευτικής (Tsavdaroglou et. al, 2017: 438). Ο Ν. 4072/2012 θεσπίστηκε για την βελτίωση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος κατοχής δικαιωμάτων εκμετάλλευσης από την Eldorado Gold. Η εταιρεία προσλαμβάνει προσωπικό, επεμβαίνει στην κοινωνία (δωρεές και οικονομικές ενισχύσεις σε δημόσιες υπηρεσίες) και η ένταση ανάμεσα στους πολίτες και στις αστυνομικές αρχές κλιμακώνεται (Tsavdaroglou et. al, 2017: 435). Η επίσημη έρευνα ξεκίνησε, όταν υποβλήθηκε καταγγελία ενώπιον της Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, γιατί το ελληνικό δημόσιο είχε προχωρήσει σε δύο κρατικές ενισχύσεις προς την εταιρεία Ελληνικός Χρυσός Α.Ε.. Πρώτον, η οικονομική ζημία σε βάρος της ελληνικής πολιτείας αφορά την τιμή πώλησης προς την εταιρεία, η οποία ήταν χαμηλότερη σε σχέση με την αγοραία αξία, καθώς αυτή ανέρχονταν στα 411 εκ. ευρώ, πράγμα που σημαίνει ότι δεν λήφθηκαν υπόψη ο αριθμός ακινήτων που συμπεριλαμβάνονταν στην πώληση. Παράλληλα, το ελληνικό δημόσιο ενίσχυσε την εταιρεία με το χρηματικό

ποσό των 15,34 εκ. ευρώ. Δεύτερον, η εταιρεία απαλλάχθηκε από την υποχρέωση καταβολής φόρου και των δικηγορικών εξόδων και λοιπών αμοιβών (συγκεκριμένα ποσού ύψους 1,34 εκ. ευρώ) (Κουρούτζας, 2019: 126). Η Κομισιόν έκρινε ότι η πώληση πραγματοποιήθηκε χωρίς ανοιχτό δημόσιο διαγωνισμό και χωρίς προηγούμενη εκτίμηση των περιουσιακών στοιχείων των μεταλλείων από ανεξάρτητο εκτιμητή (Μπαζού, 2018: 3). Το Γενικό Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης αποφάνθηκε ότι η ελληνική δημοκρατία δεν προέβη στα απαραίτητα μέτρα για να ανακτήσουν από την εταιρεία Ελληνικός Χρυσός Α.Ε. τις χρηματικές ενισχύσεις που της χορηγήθηκαν. Το Γενικό Δικαστήριο, αφού απέρριψε τις προσφυγές του ελληνικού κράτους, επέβαλλε στο ελληνικό δημόσιο να εισπράξει από την εταιρεία Ελληνικός Χρυσός Α.Ε. το χρηματικό ποσό των 15,34 εκ. ευρώ μαζί με τους τόκους. Συνεπεία αυτής της κατάστασης, το ελληνικό δημόσιο έχασε πόρους και προέκυψε ο κίνδυνος αναστολής μιας επένδυσης (Κουρούτζας, 2019: 129). Πολίτες προσέφυγαν στο ΣτΕ, αλλά αυτό απέρριψε την προσφυγή (απόφαση 1492/2013) και συνηγόρησε υπέρ της εκμετάλλευσης των ορυχείων (Tsavdaroglou et. al, 2017: 436). Την επόμενη χρονιά θεσπίστηκαν τρεις νόμοι που διευκόλυναν την υλοποίηση οικονομικών έργων μεγάλης κλίμακας. Τεχνικές μελέτες, παράλληλα, εκφράζουν την ανησυχία των επιστημονικών φορέων για τις περιβαλλοντικές συνέπειες και τις απώλειες στην βιοποικιλότητα, καθώς η περιοχή είναι τουριστική και βρίσκεται σε κοντινή απόσταση από μεγάλες αστικές πόλεις (όπως η Θεσσαλονίκη) (Tsavdaroglou, Petrakos & Makrygianni, 2017: 439). Εκτός των ανωτέρω, έχουν εκφράσει τις ανησυχίες τους σχετικά με τις συμφωνημένες στη σύμβαση μεθόδους μεταλλουργίας (Μπαζού, 2018: 4). Το ΣτΕ (υπ' αριθ. 1492/2013 απόφαση) απέρριψε τους λόγους ακύρωσης της σύμβασης που είχαν προβάλλει οι κάτοικοι της περιοχής και συμφώνησε με τους περιβαλλοντικούς όρους της εταιρείας (Μπαζού, 2018: 6).

Η канаδική εταιρεία Eldorado Gold Corp. με τη χρήση εταιρειών-θυρίδων στην Ολλανδία δεν καταβάλλει τους απαιτούμενους φόρους στην Ελλάδα (Κουρούτζας, 2019: 129). Στην Ολλανδία εδρεύουν εννέα (9) θυγατρικές εταιρείες της. Οι εταιρείες αυτές δημιουργούνται προκειμένου χρησιμοποιηθούν ως μέσα μεταφοράς χρημάτων και κεφαλαίων διευκολύνοντας τις διαδρομές αυτών προς τις χώρες φορολογικών παραδείσων (Μπαζού, 2018: 6). Ειδικότερα, η Ολλανδία λειτουργεί ως ενδιάμεσος σταθμός και τα νησιά Μπαρμπάντος ως τελικός προορισμός (Κουρούτζας, 2019: 129).

Αν και η Ολλανδία δεν αποτελεί φορολογικός παράδεισος (σε σχέση με άλλες χώρες) αλλά λειτουργεί ως φορολογικός διαμεσολαβητής καθώς διευκολύνει τη φοροαποφυγή με τη χρήση εταιρειών-θυρίδων, οι οποίες μεταφέρουν κεφάλαια σε χώρες με χαμηλό ή μηδενικό φόρο εισοδήματος (Barnets et. al, 2014). Η έλλειψη φόρων παρακράτησης στις χώρες της Ε.Ε. διευκολύνει τη μεταφορά των κερδών χωρίς παρακράτηση φόρου στην Ολλανδία (Barnets et. al, 2014). Ακολούθως, η απουσία φόρου παρακράτησης στην Ολλανδία επιτρέπει στα κεφάλαια αυτά να μεταφέρονται από τη χώρα χωρίς να φορολογηθούν, μέσω δηλαδή μίας εταιρείας-θυρίδας (Barnets et. al, 2014). Έτσι, αποφεύγονται οι φόροι που θα οφείλονταν αν η μεταφορά κεφαλαίων γινόταν απευθείας προς τον φορολογικό παράδεισο καθώς οι εταιρείες αποκομίζουν εκατομμύρια και τα κράτη χάνουν χρήματα (Barnets et. al, 2014). Οι τακτικές αγοράς συμβάσεων και οι συμφωνίες για την αποφυγή διπλής φορολόγησης αποσκοπούν στην αποφυγή της φορολόγησης. Οι εταιρείες-θυρίδες επιτρέπουν στις πολυεθνικές εταιρείες να επωφελούνται από αυτές ακόμη και αν δεν αναπτύσσουν οικονομικές δραστηριότητες σε μία από τις δύο χώρες που υπογράφουν τις συμφωνίες. (Barnets et. al, 2014). Η European Goldfields από το 2001 είχε εγκαθιδρύσει στην Ολλανδία ένα πλέγμα εταιρειών για τις επενδύσεις της στην Ελλάδα σε μια περίοδο που δεν υπήρχε καμία διακρατική συμφωνία διπλής φορολόγησης μεταξύ Ελλάδας και Καναδά (Barnets et. al, 2014). Αυτό συνέβη λίγο καιρό αφότου η Ολλανδία μείωσε την παρακράτηση φόρου και παρείχε τη δυνατότητα για συμφωνίες προέγκρισης τιμολόγησης με τις οποίες δηλαδή οι φορολογικές αρχές προσυμφωνούν ένα καθεστώς τιμολόγησης των συναλλαγών που πραγματοποιούνται από εταιρείες που ανήκουν στον ίδιο όμιλο. Το 2011 συνάφθηκε η σύμβαση μεταξύ Καναδά και Ελλάδας, η οποία περιέλαβε συντελεστή της τάξης του 10%, όμως η χρήση ολλανδικών εταιρειών θυρίδων οδηγεί σε ακόμη μικρότερη φορολόγηση, γιατί το 2009 εφαρμόστηκε η ευρωπαϊκή οδηγία για τους τόκους και τα δικαιώματα και καταργήθηκε η παρακράτηση φόρων επί των τόκων και των δικαιωμάτων (Barnets et. al, 2014). Το 2013, ο φόρος καταργήθηκε με αποτέλεσμα οι τόκοι να είναι ουσιαστικά αφορολόγητοι και το ελληνικό δημόσιο να χάνει σχεδόν ένα (1) εκ. ευρώ από την Eldorado Gold τα τελευταία 5 χρόνια (Barnets et. al, 2014). Η ελληνο-ολλανδική σύμβαση αποφυγής διπλής φορολογίας προέβλεπε φορολόγηση αρκετά χαμηλότερη, ήτοι 10% επί των τόκων και 7% επί των δικαιωμάτων πράγμα που έδωσε στην European Goldfields

πλεονέκτημα της τάξης του 25% στους τόκους που έφευγαν από την Ελλάδα, παρότι δεν είχε υπαρκτή δραστηριότητα στην Ολλανδία (Barnets et. al, 2014). Η Eldorado Gold για είκοσι (20) χρόνια παράγει συμπυκνώματα από τα μεταλλεία της Κασσάνδρας, τα οποία μεταφέρονται στο εξωτερικό, όπου παράγεται το πολύτιμο μέταλλο (Βιλιάρδος, 2021: 5). Το καλοκαίρι του 2019 η εταιρεία Ελληνικός Χρυσός για λόγους αδυναμίας υλοποίησης της μονάδας μεταλλουργίας ζήτησε την μετατροπή της σύμβασης (Βιλιάρδος, 2021: 5). Μετά την απόφαση του ΣτΕ (υπ' αριθ. 223/2020) υπέρ του ελληνικού δημοσίου επιβεβαιώθηκε ότι η εταιρεία παραβιάζει τη σύμβαση. Το δημόσιο θα μπορούσε είτε να καταγγείλει τη σύμβαση και να λάβει αποζημιώσεις είτε να διεκδικήσει τη μεταλλουργία και να λάβει τα μέγιστα για το δημόσιο όφελος (Βιλιάρδος, 2021: 6). Αντ' αυτού, η κυβέρνηση υπέκυψε στις απαιτήσεις της εταιρείας, με αποτέλεσμα αυτή να απαλλάσσεται από την υποχρέωση κατασκευής μεταλλουργίας χρυσού και να λαμβάνει νομικές διασφαλίσεις για την συνέχιση της επένδυσης (Βιλιάρδος, 2021: 6). Παράλληλα, η κυβέρνηση και η εταιρεία επιχειρούν να πείσουν ότι η μη υλοποίηση της μεταλλουργίας εξισορροπείται από άλλα έσοδα, τα οποία όμως δεν προκύπτουν από πουθενά (Βιλιάρδος, 2021: 7).

Οι απώλειες των φορολογικών εσόδων ανέρχονται για την Ελλάδα στα 1,7 εκ. ευρώ σε φόρο εισοδήματος μέσα σε πέντε (5) έτη και οι καταδικαστικές αποφάσεις επιστροφής φόρων ύψους 12 εκ. ευρώ σε βάρος του ελληνικού δημοσίου (για το διάστημα 2017-2019) υπέρ της εταιρείας Ελληνικός Χρυσός Α.Ε. καθιστά το ελληνικό δημόσιο σε ακόμα δυσχερέστερη θέση σε σχέση με τη οικονομική ζημία που προκλήθηκε (Κουρούτζας, 2019: 132). Η Ελληνικός Χρυσός Α.Ε. εμφανίζει ζημιές 70 εκ. ευρώ και 38 εκ. ευρώ για τα έτη 2019 και 2018 αντίστοιχα (Βιλιάρδος, 2021: 4).

Πέραν των ανωτέρω επιβλαβών δράσεων, τα εγκλήματα αυτού του είδους επιφέρουν περιβαλλοντικές συνέπειες (εκχέρσωση μεγάλης έκτασης αρχέγονου δάσους, συγκέντρωση μόλυβδου στο ποτάμι της Ολυμπιάδας) και επιδράσεις στην υγεία και την καθημερινή ζωή των εργαζομένων και των κατοίκων. Παρά τη ζημιογόνο δράση της εταιρείας Ελληνικός Χρυσός Α.Ε. στην Χαλκιδική, η εταιρεία εκ των προτέρων εξασφάλισε απεμπλοκή της σε περίπτωσης κάποιας βλάβης στο περιβάλλον (Κουρούτζας, 2019: 135). Οι παραπάνω επιβλαβείς δραστηριότητες προκάλεσαν το ενδιαφέρον της κοινής γνώμης και οδήγησαν σε μαζικές κινητοποιήσεις σε όλη τη χώρα «ποινικοποιώντας» εν τέλει τα κοινωνικά κινήματα (Κουρούτζας, 2019: 136). Η

έντονη εμπλοκή της εταιρείας Ελληνικός Χρυσός Α.Ε. σε τοπικό και εθνικό επίπεδο ενισχύθηκε με το πρόσχημα παροχής θέσεων απασχόλησης και επιδεινώθηκε από την οικονομική κρίση.

4.4. Συμπεράσματα

Με μια γρήγορη ανασκόπηση των σκανδάλων που έχουν αποκαλυφθεί στην Ελλάδα, μπορεί κανείς να αντιληφθεί τη διεφθαρμένη δράση, τα κοινά μοτίβα και τις κανονικότητες (Chryssafis, 2017: 362). Αυτό που διακρίνει την ελληνική πραγματικότητα είναι ο ενδημικός και ολοκληρωμένος χαρακτήρας των διεφθαρμένων πρακτικών λόγω της εμφάνισης τους σε πολλά επίπεδα της δημόσιας ζωής και το ιστορικό βάθος τους ως «ριζωμένων» και «νόμιμων» στις κοινωνικές αναπαραστάσεις (Chryssafis, 2017: 362). Τα σκάνδαλα υπέδειξαν ως κύρια χαρακτηριστικά τους την ευρεία δημοσιότητα τους, τον ανενεργό προληπτικό ρόλο των μηχανισμών της δικαιοσύνης και της δημόσιας διοίκησης (ακόμα και όταν μπορούσαν να επέμβουν) και την ισχυρή παρέμβαση των Μ.Μ.Ε.. Στις περισσότερες περιπτώσεις θα μπορούσαν να αποδοθούν ευθύνες και διώξεις, ενώ όπως διαπιστώθηκε σε κάθε χρονική περίοδο πλήθος σκανδάλων βρίσκονται υπό έρευνα και κινούνται στη «σφαίρα της νομιμότητας», διότι κάθε διεφθαρμένη πράξη καταλήγει να «ακολουθείται» από μια κανονιστική πράξη, η οποία προσδίδει την αναγκαία νομιμότητα και κανείς δεν εισέρχεται στην καρδιά της ευθύνης, της λογοδοσίας και της ατομικής ηθικής (Chryssafis, 2017: 363). Η νομοθετική λειτουργία στην Ελλάδα λειτουργεί αφενός με τον εκ των προτέρων αποκλεισμό της ποινικής δίωξης για ορισμένες κατηγορίες ανθρώπων ή ομάδων ατόμων που εμπλέκονται στις σχέσεις εξουσίας και χρήματος αφετέρου με την παρέμβαση σε ήδη εκκρεμείς ποινικές δίκες επιφέροντας παραγραφή, αναστολή ή την παύση της ποινικής δίωξης (Στεργιούλας, 2018: 300). Επιπλέον, αυτό που διαπιστώθηκε στο εγχώριο παράδειγμα σε σχέσεις με άλλες χώρες είναι ότι ένα νέο σκάνδαλο δεν δημιουργεί την ανάγκη θέσπισης νέου νόμου καθώς αυτός ήδη προβλέπεται, απλά δεν τηρείται (Chryssafis, 2017: 364).

Η πολιτική διαφθορά χαρακτηρίζεται για τη διαχρονικότητα και την καθολικότητα (η Siemens κατέβαλε και στα δύο κυβερνώντα πολιτικά κόμματα χρηματικά ποσά για να τύχουν την εύνοιά της σε μελλοντικές δημόσιες συμβάσεις). Επιβεβαιώνεται ότι η διαφθορά στη χώρα μας δεν αποτελεί ένα πρόσκαιρο και μεμονωμένο φαινόμενο, αλλά

είναι ένα καθολικό φαινόμενο και λειτουργεί ως εναλλακτική κοινωνική δομή απέναντι στο σύστημα εξουσίας (Γασπαρινάτου, 2019: 182). Αυτή η εναλλακτική κοινωνική δομή εντοπίζεται στα δυσδιάκριτα όρια ανάμεσα στην νομιμότητα και στην παρανομία και στη δημόσια και ιδιωτική σφαίρα (Βιδάλη, 2019: 182). Τα ανωτέρω μαρτυρούν ένα δίκτυο με δομικά και συστημικά χαρακτηριστικά και όχι ένα μεμονωμένο περιστατικό (Γασπαρινάτου, 2019: 160). Οι τυπολογίες των κρατικών-εταιρικών εγκλημάτων στην Ελλάδα που αναλύθηκαν (στο 3^ο κεφάλαιο της παρούσας) επιβεβαιώνονται. Τα εγκλήματα αυτά εδραιώνονται, όταν ο δημόσιος τομέας χρησιμοποιείται για την επίτευξη αθέμιτου πλουτισμού και δημιουργεί εξω-θεσμικά οικονομικά δίκτυα μεταφοράς κεφαλαίων (Βιδάλη, 2017: 142-143). Ο ανενεργός ρόλος των μηχανισμών της δικαιοσύνης (πρακτικές υπονόμησης των δυνατοτήτων αποκάλυψης των εγκλημάτων, έλλειψη αποδείξεων, αντιπαραβολή των κατηγοριών σε βάρος των καταγγελλόντων), οι παραδοσιακές σχέσεις εξάρτησης κομματικών συμφερόντων και εταιρειών, η χρησιμοποίηση της σύγχρονης τεχνολογίας και το σύστημα των off-shore εταιρειών επαληθεύονται ως τυπολογίες κρατικών-εταιρικών εγκλημάτων στην Ελλάδα στα παραδείγματα που αναλύθηκαν (Βιδάλη, 2017: 142-143).

Διακρίνεται ο οργανωσιακός χαρακτήρας (οργανωτική θεωρία) τόσο από την πλευρά των εταιρικών σχημάτων που δραστηριοποιούνται για την επίτευξη των στόχων τους όσο από την πλευρά των πολιτικών συνδυασμών (Γασπαρινάτου, 2019: 172). Ειδικότερα, στην απολογία του (ο Θ. Τσουκάτος) για να υποστηρίξει τις πράξεις του, παραδέχτηκε την αποδοχή των χρημάτων σε λογαριασμούς συγγενών και φίλων του όχι για προσωπικό όφελος, αλλά προς όφελος του κόμματός του (Γασπαρινάτου, 2019: 173). Για να υποστηρίξει, δηλαδή, την ατομική του ακεραιότητα και ηθική προέβη σε χρήση κάποιων τεχνικών εξουδετέρωσης. Αρνήθηκε την ευθύνη τη ζημιάς ή της βλάβης που προκλήθηκε και επικαλέστηκε το «καλό» του κόμματος ενόψει των εκλογικών αναμετρήσεων. Η εταιρική κουλτούρα της Siemens επεξηγεί τους λόγους για επιθυμία των στελεχών να δωροδοκήσουν (Berghoff, 2018: 428). Οι περισσότεροι εμπλεκόμενοι ήταν στελέχη με αρκετά χρόνια απασχόλησης στην εταιρεία και δημιούργησαν πυκνά δεμένα δίκτυα που ευνοούσαν τη μυστικότητα και την εχεμύθεια ενισχύοντας τη διάθεση των στελεχών να αποδώσουν τα μέγιστα τόσο για την εταιρεία όσο για τα μέλη του δικτύου και πιστεύοντας ότι η ανάθεση της δωροδοκίας ήταν δείγμα εμπιστοσύνης και ενίσχυσης της εταιρικής απόδοσης (Berghoff, 2018: 428-429).

429). Τα παραπάνω μαρτυρούν την βαθιά πεποίθηση ότι η απότομη εγκατάλειψη των πρακτικών διαφθοράς θα οδηγούσε σε απώλειες, ότι η διαφθορά ήταν ευρέως αποδεκτή ως συστατικό μέρος της εταιρικής δραστηριότητας και ότι υπήρχε κουλτούρα σιωπηρής συναίνεσης (Berghoff, 2018: 433). Η θεωρία των διαφορικών συναναστροφών επεξηγεί τις συμπεριφορές αυτές και εντοπίζει τις δομικές ευκαιρίες που προσφέρονται για την τέλεση τέτοιων εγκλημάτων, όπου η εγκληματική συμπεριφορά μαθαίνεται στη συναναστροφή με άλλα πρόσωπα που ήδη εκδηλώνουν εγκληματική συμπεριφορά μέσω μιας διαδικασίας διαπροσωπικών επαφών. Ο συμβιωτικός χαρακτήρας του φαινομένου στα όρια της νομιμότητας και της παρανομίας είναι ένα πρόσθετο χαρακτηριστικό, το οποίο δεν πρέπει να περιθωριοποιείται, καθώς για αρκετά χρόνια η υπόγεια χρηματοδότηση των πολιτικών κομμάτων εξασφάλιζε οφέλη για το ιδιωτικό κεφάλαιο και την πολιτική υποστήριξη στα πολιτικά κόμματα (Γασπαρινάτου, 2019: 175, 181). Όπως συμπεραίνεται τόσο από τον ορισμό του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος όσο και από τις μορφές του (κρατικά υποκινούμενο-κρατικά υποβοηθούμενο), το κρατικό-εταιρικό έγκλημα είναι μια καθόλα κανονικοποιημένη πρακτική στο πλέγμα των σχέσεων του δημόσιου και ιδιωτικού τομέα που προστατεύεται από το νομοθετικό πλαίσιο και περιλαμβάνει χαρακτηριστικά νομιμότητας (Κουρούτζας, 2019: 123). Πώς να μην γίνεται αναφορά στα ρευστά όρια νομιμότητας και παρανομίας, όταν το θεσπιζόμενο από τα κράτη νομοθετικό πλαίσιο προσαρμόζεται στις ανάγκες επεκτατικής πολιτικής των πολυεθνικών εταιρειών; Όταν, δηλαδή, το ελληνικό κράτος διευκόλυνε τις διαδικασίες ανάθεσης των δημόσιων έργων στην εταιρεία Siemens ή όταν η ελληνική νομοθεσία προσαρμόστηκε στις ανάγκες γρήγορων ιδιωτικοποιήσεων ή όταν η χώρα προέβαινε σε διακρατικές συμφωνίες υπέρ των πολυεθνικών εταιρειών για την αποφυγή της διπλής φορολόγησης. Μεταξύ των άλλων θεωριών επιβεβαιώνεται και η μερτονική θεωρία, σύμφωνα με την οποία υπάρχει διάσταση ανάμεσα στους στόχους προς επίτευξη και στα μέσα που διαθέτει η κοινωνία (Green & Ward, 2004: 6; Αλεξιάδης, 2011: 76; Αγγελή, 2018: 137). Η ανομία αναπτύσσεται, όταν ανατραπεί η ισορροπία που υπάρχει ανάμεσα στους στόχους και στα κοινωνικά μέσα για την επίτευξή τους (Πιτσελά, 2010: 112). Η υπεροχή της οικονομίας έναντι των υπόλοιπων κοινωνικών δομών, η έλλειψη της κανονιστικής ρύθμισης των επιχειρήσεων, το πρόσταγμα της προόδου και η πρόκριση του ατομικού έναντι του συλλογικού συμφέροντος ευνοούν

την οικονομική ανομία (Βασιλαντωνοπούλου, 2014: 83). Μεταξύ των ανομικών τύπων συμπεριφοράς το κρατικό-εταιρικό έγκλημα ταυτίζεται με την καινοτόμηση καθώς ο πολιτισμικός στόχος της οικονομικής επιτυχίας και εξουσίας συνοδεύεται από μη υιοθέτηση των θεσμικών κανόνων και από έλλειψη των μέσων για την υλοποίησή τους (Βασιλαντωνοπούλου, 2014: 91). Η θεσμική ανομία επεξηγεί τα εταιρικά εγκλήματα και αποτελεί στοιχείο αυτών καθώς πηγάζει από την απορρύθμιση της οικονομίας και την αποδιοργάνωση των κοινωνικών σχέσεων, όπου τα κοινωνικά προβλήματα αντιμετωπίζονται ως τεχνικά ζητήματα και με τη χρήση αθέμιτων και παράνομων μέσων και πρακτικών (παράνομες και υπόγειες χρηματοδοτήσεις κομμάτων και πολιτικών αξιωματούχων) επιδιώκονται νόμιμοι στόχοι (επίτευξη μέγιστου κέρδους) (Χουλιάρας, 2016: 1154-1155).

Οι κρατικές λειτουργίες αποτελούν αναπόσπαστο μέρος τέτοιων δικτύων καθώς το κράτος λειτουργεί ως ένας μηχανισμός διευκόλυνσης του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος (Βιδάλη, 2017: 144, 150). Οι παραπάνω υποθέσεις λαμβάνουν τη μορφή του κρατικά υποβοηθούμενου εταιρικού εγκλήματος, διότι τόσο στην υπόθεση Siemens όσο και στην υπόθεση της εξόρυξης των μετάλλων δεν λήφθηκαν υπόψη οι διαδικασίες των δημοσίων διαγωνισμών ανάληψης δημοσίων συμβάσεων είτε λόγω των παράνομων χρηματοδοτήσεων πολιτικών αξιωματούχων ή ευνοϊκού κλίματος με κρατικούς αξιωματούχους είτε λόγω των συμπαιγνιών του κράτους (με την εταιρεία Siemens και Ελληνικός Χρυσός Α.Ε.) παραχωρήθηκαν πλήθος δημοσίων συμβάσεων στην πρώτη ή πουλήθηκαν τα μεταλλεία της Κασσάνδρας έναντι του χρηματικού ποσού της αγοράς τους χωρίς η χώρα να επωφεληθεί από την πώληση αυτή λειτουργώντας ως διαμεσολαβητής. Το κράτος, δηλαδή, είτε συνεπεία συμπαιγνιών με τις εταιρείες είτε λόγω αμφίδρομης επίτευξης στόχων με αυτές υποβοηθήσαν το εταιρικό έγκλημα. Παρά τις παράνομες πρακτικές του κράτους και των εταιρειών και τις κοινωνικές βλάβες που προκλήθηκαν στην ελληνική κοινωνία, η δικαιοσύνη δεν μπόρεσε να θέσει τις υποθέσεις σε πέρας και δεν κατόρθωσε να τις αναγάγει σε εγκλήματα καθώς παρέμειναν στις αντιλήψεις του κοινού περισσότερο ως σκάνδαλα (Βασιλαντωνοπούλου, 2016: 994). Οι υποθέσεις ήταν από τη φύση τους περίπλοκες καθώς προέβαλαν σκευωρίες που ενέπλεκαν κρατικούς αξιωματούχους και ιδιωτικούς φορείς, εκδικάστηκαν για μεγάλο χρονικό διάστημα ή αποκαλύφθηκαν όταν ήδη είχαν ολοκληρωθεί τα έργα που είχαν ανατεθεί, ενώ οι καταδικαστικές αποφάσεις ήταν ήπιες

και ελαστικές (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2014a: 40). Το ελληνικό δημόσιο στην υπόθεση Siemens κατέληξε σε συμφωνία συμβιβασμού με την εταιρεία, επισήμανε την αξιοπιστία της εταιρείας, υποστήριξε την εταιρεία σε ό,τι είχε να κάνει με τις αξιώσεις και τις απαιτήσεις του δημοσίου και παραιτήθηκε από οιαδήποτε απαίτηση μελλοντικής αστικής ή διοικητικής φύσης και από τα πρόστιμα πέραν των συμφωνηθέντων. Στην υπόθεση των μεταλλείων δημοσιεύθηκε απόφαση του ΣτΕ υπέρ του ελληνικού δημοσίου καθώς εξακριβώθηκε ότι η εταιρεία παραβιάζει τη σύμβαση. Η κυβέρνηση αντί να διεκδικήσει τις αξιώσεις της, υπέκυψε στις απαιτήσεις της εταιρείας. Πολυεθνικές εταιρείες βρίσκονται στην πλεονεκτική θέση να καταβάλουν πρόστιμα και να προβαίνουν σε διακανονισμούς και συμφωνίες χάρη στα έσοδα τους και να συνεχίζουν απρόσκοπτα τις επιχειρηματικές τους δραστηριότητες. Και τα δύο παραδείγματα αποκάλυψαν στρεβλώσεις του ελεύθερου ανταγωνισμού, των διαδικασιών ανάθεσης δημοσίων έργων και των σχέσεων αγοράς. Η πολιτική διαφθορά στην Ελλάδα εντοπίζεται στην προσωπική ηθική του πολιτικού, στην έλλειψη πολιτικής πρωτοβουλίας για μεταρρυθμίσεις, στην πολυνομία, η οποία αμβλύνει το χάσμα που υπάρχει ανάμεσα στον πνεύμα του νόμου και την εφαρμογή αυτού, στις δομικές ιδιαιτερότητες της ελληνικής κοινωνικής δομής, στα κενά ή στις ασάφειες των νομοθετικών προβλέψεων για τη χρηματοδότηση των πολιτικών κομμάτων (Lambropoulou et. al, 2008: 4-5, 9).

Οι υπερεθνικές και παγκόσμιες διαδρομές των χρηματικών ροών φανερώνουν τις ευρύτερες κοινωνικές και οικονομικές σχέσεις και τα άτυπα διεθνικά δίκτυα με off-shore εταιρείες και χρηματοπιστωτικές επιχειρήσεις που ελέγχονται και ρυθμίζονται από μικρό αριθμό ατόμων, ώστε να μην εντοπίζονται οι παγκόσμιες διαδρομές χρημάτων ή να αποφεύγεται η φορολόγηση. Τόσο στην υπόθεση Siemens όσο και στην υπόθεση των μεταλλείων χρησιμοποιήθηκαν (για διαφορετικούς λόγους βέβαια λόγους σε κάθε περίπτωση) off-shore εταιρείες. Στην υπόθεση Siemens, η οργάνωση του εγκλήματος αυτού έλαβε χώρα με τη μορφή άτυπων διεθνικών δικτύων, τα οποία περιλάμβαναν επιχειρησιακά τμήματα αποτελούμενα από εξωχώριες ή χρηματοπιστωτικές εταιρείες (Βιδάλη, 2017: 144). Βάσει κατηγορητηρίου και πορισματικής έκθεσης της Βουλής προέκυψε ότι το δίκτυο που είχε θεσπίσει η εταιρεία Siemens λάμβανε διαστάσεις εγκληματικής οργάνωσης καθώς μεγάλα χρηματικά ποσά διοχετεύονταν σε κυβερνητικούς αξιωματούχους και πολιτικά κόμματα με τη συμβολή

των εξωχώριων εταιρειών (Γασπαρινάτου, 2019: 159). Η εγκληματική οργάνωση ενός κρατικού-εταιρικού εγκλήματος, όπως αυτού της Siemens, φανερώνει ότι το κρατικό-εταιρικό έγκλημα αυτής της μορφής εκτός από το πρίσμα της διαφθοράς μπορεί να αντιμετωπίζεται και υπό τις διαστάσεις του Ο.Ε., όταν στοιχειοθετούνται οι υποστάσεις του άρθ. 187 του Π.Κ.. Η παγκοσμιοποίηση του εγκλήματος, πλέον περιλαμβάνει διάφορα στάδια, διαχωρίζεται επιμέρους τμήματα και διαπράττεται σε περισσότερες χώρες. Το κρατικό-εταιρικό έγκλημα στον τομέα του χρυσού και των μετάλλων ταυτίζεται με τα συμβιωτικά όρια νομιμότητας και παρανομίας και συνδυάζεται με τις διεθνείς διαδρομές χρήματος και τη συνεχή δημιουργία εταιρειών στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης (Κουρούτζας, 2019: 124). Η δραστηριοποίηση των πολυεθνικών εταιρειών στην εξόρυξη χρυσού φανερώνει τις παγκοσμιοποιημένες διαδρομές των κρατικών-εταιρικών εγκλημάτων (Κουρούτζας, 2019: 124).

Οι υποθέσεις αυτές βρίσκονταν σε συνάρτηση με τις κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες που επικρατούσαν. Η αδικαιολόγητη χρήση των διαδικασιών έκτακτης ανάγκης είτε υπό το φόβο των τρομοκρατικών απειλών για την εγκατάσταση των συστημάτων ασφαλείας ενόψει των Ολυμπιακών Αγώνων είτε υπό την ανάγκη επίσπευσης των οικονομικών επενδύσεων στη χώρα εξαιτίας της οικονομικής κρίσης στη χώρα μας, επιβεβαιώνουν την προσαρμογή του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος στις εκάστοτε οικονομικές και κοινωνικές μεταβολές. Οι συνέπειες των ανωτέρω εγκλημάτων στην ελληνική κοινωνία ήταν ολέθριες. Οι οικονομικές και πολιτικές συνέπειες της υπόθεσης Siemens έθραυσαν το οικονομικό και πολιτικό πεδίο της χώρας, καθώς το χρέος της χώρας ενισχύθηκε και η πολιτική ακεραιότητα αμφισβητήθηκε από την κοινωνία. Η αποκάλυψη της υπόθεσης Siemens χρονικά προηγείται της οικονομικής κρίσης που ξέσπασε, αλλά η οικονομική ζημία που υπέστη η χώρα μας εξαιτίας του εγκλήματος αυτού επιδείνωσε την ήδη δυσμενή οικονομική κατάσταση της χώρας. Κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης, πολυεθνικές εταιρείες ανέπτυσαν στρατηγικές επέκτασης των ορυχείων εξόρυξης χρυσού και στο πλαίσιο της κοινής επίτευξης συμφερόντων με τα κράτη καθιέρωναν στενές συμμαχίες με τις κρατικές εταιρείες υποδομής (Tsavdaroglou et. al, 2017: 438). Η συνεργασία ανάμεσα στο κεφάλαιο και στο χρεωμένο κράτος οδήγησε σε συνεχείς τροποποιήσεις της εγχώριας νομοθεσίας υπέρ των συμφερόντων της επενδυτικής πολιτικής της εταιρείας (Tsavdaroglou et. al, 2017: 444). Άλλωστε, ο καπιταλισμός που βασίζεται

στις εξορύξεις ως τρόπου συσσώρευσης κεφαλαίου έχει εφαρμοστεί σε διάφορες χώρες και εμπλέκεται στην κρίση χρέους της καπιταλιστικής οικονομίας (Tsavdaroglou et. al, 2017: 434). Υπό το πρίσμα της Κριτικής Εγκληματολογίας, η οικονομική απόδοση του εγκλήματος σχετίζεται με τον τρόπο συγκρότησης της κοινωνίας και αποτελεί δομικό της στοιχείο και όχι «παθολογική εξαίρεση», όπως επιβεβαιώνουν και τα αναλυθέντα παραδείγματα (Κουρούτζας, 2019: 137). Τα κρατικά-εταιρικά εγκλήματα (που αναλύθηκαν) προκάλεσαν οικονομικές ανισότητες, περιβαλλοντολογικές καταστροφές, ασθένειες και αποκάλυψαν τη στενή σύνδεσή τους στον νεοφιλελεύθερο καπιταλισμό με τα εγκλήματα της παγκοσμιοποίησης. Η υπόθεση Siemens ευαισθητοποίησε την κοινή γνώμη και αναθέρμανε το ενδιαφέρον της κοινής γνώμης για τα εγκλήματα αυτά, ενώ η υπόθεση της εξόρυξης μετάλλων στην Χαλκιδική διεγείρει την κοινωνική δράση για την προστασία του περιβάλλοντος (αλλά και για εθνικά, φυλετικά και πολιτιστικά ζητήματα) και προσέλκυσε το ενδιαφέρον της διεθνούς κοινής γνώμης (Tsavdaroglou et. al, 2017: 443). Ανέκυψαν, δηλαδή, ζητήματα περί δικαιωμάτων και εγγυήσεων, όταν συστηματικά παραβιάζονται δικαιώματα των πολιτών, ο ελεύθερος ανταγωνισμός και η ίδια η νομοθετική λειτουργία (Βιδάλη, 2019: 331).

Επίλογος

Η θεωρία του Edwin Sutherland έδωσε το έναυσμα για την ανάλυση και την ερμηνεία των εγκλημάτων του λευκού κολάρου. Έκτοτε η συνεχή κριτική της εγκληματολογικής θεωρίας στα εγκλήματα των ισχυρών σε συνδυασμό με τις οργανωσιακές παρεκκλίσεις που ήρθαν στο προσκήνιο, εξώθησαν την εγκληματολογική σκέψη σε βαθύτερη ανάλυση αναδεικνύοντας τις επιβλαβείς πρακτικές και τις κοινές συμπράξεις του δημόσιου και ιδιωτικού τομέα. Οι συνεχείς μεταβολές στην κοινωνική οργάνωση, οι αλλαγές στο οικονομικό σύστημα, η αξιοποίηση των εξωχώριων εταιρειών και των φορολογικών παραδείσων, η διασύνδεση του εγκλήματος με όρους παγκοσμιοποίησης καθιέρωσαν το κρατικό-εταιρικό έγκλημα με τη σημερινή μορφή του ως φαινόμενου αυτοτελούς, αλλά και συνάμα στενά συνδεδεμένου με άλλα εγκλήματα. Διαπιστώνουμε, λοιπόν, ότι το κρατικό-εταιρικό έγκλημα είναι αποτέλεσμα συμπράξεων, οι οποίες περιγράφουν μια σχέση ανάμεσα στο κράτος και τις εταιρείες και βρίσκονται στα όρια νομιμότητας και παρανομίας στα πλαίσια της επίτευξης των στόχων τους. Το έντονο ενδιαφέρον της αντεγκληματικής πολιτικής για τα εγκλήματα αυτά στις διαστάσεις της διαφθοράς εξώθησε σε νομοθετικές πρωτοβουλίες (από υπερεθνικούς οργανισμούς και φορείς) για την αντιμετώπιση των πρακτικών αυτών όχι μόνο με αστικές ή διοικητικές κυρώσεις, αλλά και με ποινικές κυρώσεις.

Στη χώρα μας από το παρελθόν είχαν αναπτυχθεί διαπλεκόμενες σχέσεις ανάμεσα στο κράτος, στις τράπεζες και στις επιχειρηματικές οντότητες. Σε περιόδους οικονομικών και κοινωνικών μεταβολών οι επιχειρήσεις που υποστηρίζονταν από την κρατική παροχή ήταν ευάλωτες. Τέθηκαν υπό αμφισβήτηση η νομιμότητα των συμβάσεων και των συμφωνιών ανάμεσα στο κράτος και σε ιδιωτικές εταιρείες, η νομιμότητα των επενδύσεων των οικονομικών δαπανών της χώρας σε επενδυτικά προγράμματα των τραπεζών. Η οικονομική κρίση στη χώρα αποκάλυψε φαινόμενα δωροδοκίας και εμπορίας επιρροής συχνά χρησιμοποιούμενων στις διαπλοκές δημόσιου και ιδιωτικού τομέα. Τα κρατικά-εταιρικά εγκλήματα φαίνεται να τελούνται συνεπεία συμπαιγνιών του δημόσιου και ιδιωτικού τομέα και της αναποτελεσματικής λειτουργίας επίσημου κοινωνικού ελέγχου, με αποτέλεσμα να εκδηλώνεται θεσμική ανομία, ειδικότερα όταν συνδέονται με εγκλήματα της παγκοσμιοποίησης. Στην Ελλάδα, πλέον, έχουν

επεκταθεί οι off-shore εταιρείες συχνά χρησιμοποιούμενων για την απόκρυψη των πραγματικών δικαιούχων και των συναλλαγών.

Τα παραδείγματα που αναλύθηκαν παρουσιάζουν κοινά μοτίβα και μοντέλα, έχουν αρκετές ομοιότητες και επιβεβαιώνουν αρκετές πτυχές της εγκληματολογικής θεωρίας (στον ορισμό, στις μορφολογίες, στις αιτιολογήσεις, στη φαινομενολογία) περί των κρατικών-εταιρικών εγκλημάτων. Ενδεικτικά, αποκαλύπτουν τα ρευστά όρια στις πρακτικές που αναπτύσσουν οι κυβερνήσεις με τις εταιρείες, τον ρόλο του κράτους στα εγκλήματα αυτά είτε ως υποκινητή είτε ως συμμετόχου, την συγκάλυψη και την απόκρυψη των επιβλαβών συμπράξεων, τον ρόλο των εξωχώριων εταιρειών και της παγκόσμιας φιλελεύθερης οικονομίας στην αποκόμιση και στη διανομή των κερδών, τις κοινωνικές και πολιτικές επιδράσεις στην κοινωνία (θίγοντας ενίοτε και βασικά υπερατομικά έννομα αγαθά και ανθρώπινα δικαιώματα), τις παραβιάσεις ποινικών-αστικών-διοικητικών διατάξεων, τις νοθεύσεις των δημόσιων διαγωνισμών και του ελεύθερου ανταγωνισμού. Η υπόθεση Siemens ήρθε στο προσκήνιο μετά από σχετικές καταγγελίες των αντίπαλων εταιρειών και αποκάλυψε «υπόγειες» χρηματοδοτήσεις κρατικών αξιωματούχων με «αντάλλαγμα» την ανάθεση στην εταιρεία δημόσιων έργων. Από την άλλη, η υπόθεση της εξόρυξης μεταλλείων στην Χαλκιδική επιβεβαίωσε τις νοθεύσεις στις διαδικασίες παραχώρησης δημόσιων έργων χωρίς τη διεξαγωγή δημόσιων διαγωνισμών και χωρίς εν τέλει να υλοποιηθούν τα συμφωνηθέντα με τις εταιρείες στις συμβάσεις. Από τον συγκερασμό των ανωτέρω διακρίνεται ο σύνθετος και πολυδιάστατος χαρακτήρας του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος, η διαρκή προσαρμογή του στις εκάστοτε μεταβολές στις κοινωνικές και οικονομικές δομές. Ένα φαινόμενο που χρήζει κριτική μελέτη και αντιμετώπιση.

Βιβλιογραφία

Ελληνική

Αγγελή, Στ. (2018). Κρατικό-εταιρικό έγκλημα, αντεγκληματική πολιτική και ο ρόλος της Υπερεθνικής Εγκληματολογίας. Στο Ε. Λαμπροπούλου, Σ. Παπαμιχαήλ & Π. Σχίζας (Επιμ.) *Σύγχρονες τάσεις αντεγκληματικής πολιτικής* (σ. 125-141). Αθήνα: Εκδόσεις ΠΑΠΑΖΗΣΗ ΑΕΒΕ.

Αλεξιάδης, Στ. (2011). *Εγκληματολογία* (Ε΄ Έκδοση). Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλα.

Αλοσκόφης, Ουίλ. (2019). Η κοινωνική έρευνα της εγκληματικότητας των ισχυρών. Στο Σ. Βιδάλη, Ν. Κουλούρης & Χ. Παπαχαράλαμπος (Επιμ.) *Εγκλήματα των Ισχυρών- Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα* (σ. 87-110). Αθήνα: Εκδόσεις ΕΑΠ.

Βασιλαντωνοπούλου, Β. (2014). «Λευκά κολλάρα» & Οικονομικό Έγκλημα. Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας.

Βασιλαντωνοπούλου, Β. (2016). Ποιοι είναι οι «εγκληματίες» στην εποχή μας;-Η διαχρονική απάντηση του εγκλήματος του λευκού κολάρου. Στο Μ. Γασπαρινάτου (Επιμ.) *Έγκλημα και Ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης: Τιμητικός Τόμος για τον καθηγητή Νέστορα Κουράκη* (Τόμος Α΄) (σ. 977-1004). Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλα.

Βασιλαντωνοπούλου, Β. (2018). Η επικινδυνότητα των ισχυρών και η ισχύς των επικίνδυνων: παραλλαγές μιας μη συμβατικής πραγματικότητας. Στο Β. Αρτινοπούλου, Σ. Βιδάλη, Σ. Γεωργούλας, Ό. Θεμελή, Ν. Κουλούρης & Γ. Παπανικολάου (Επιμ.) *Εξουσίες, επιστημονική ουδετερότητα και εγκληματολογικός λόγος: 50 χρόνια Howard Becker 'Whose side are we on': Συμβουλές στο 1^ο Συνέδριο της ΕΕΜΕΚΕ* (σ. 174-190). Αθήνα: Ελληνική Εταιρεία Μελέτης του Εγκλήματος και του Κοινωνικού Ελέγχου.

Βασιλαντωνοπούλου, Β. (2019). Η αντεγκληματική πολιτική για το ξέπλυμα «βρώμικου» χρήματος ως λανθάνουσα οικονομική διακυβέρνηση. Στο Σ. Βιδάλη, Ν. Κουλούρης & Χ. Παπαχαράλαμπος (Επιμ.) *Εγκλήματα των Ισχυρών- Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα* (σ. 255-278). Αθήνα: Εκδόσεις ΕΑΠ.

Βιδάλη, Σ. (2013). *Εισαγωγή Στην Εγκληματολογία*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Βιδάλη, Σ. (2014). *Αντεγκληματική Πολιτική-Από την Μικροεγκληματικότητα έως το Οργανωμένο Έγκλημα*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Βιδάλη, Σ. (2015). Εγκλήματα του Κράτους: Πολιτικές παραποίησης της πραγματικότητας και απάνθρωπη κρατική βία. Στο Β. Καρύδης & Θ. Χουλιάρης (Επιμ.) *Ηθικοί πανικοί, εξουσία και δικαιώματα-Σύγχρονες προσεγγίσεις* (σ. 209-231). Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα.

Βιδάλη, Σ. (2017). *Πέρα από τα όρια-Η αντεγκληματική πολιτική σήμερα*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

- Βιδάλη, Σ. (2019). *Έγκλημα και Κοινωνία*. Αθήνα: Εκδόσεις ΕΑΠ.
- Βιδάλη, Σ. (2019). Όψεις της ανάκρισης σε υποθέσεις εγκλημάτων των ισχυρών και οργανωμένου εγκλήματος. Στο Σ. Βιδάλη, Ν. Κουλούρης & Χ. Παπαχαραλάμπους (Επιμ.) *Εγκλήματα των Ισχυρών- Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα* (σ. 307-332). Αθήνα: Εκδόσεις ΕΑΠ.
- Βούλγαρης, Γ. (2019). *Ελλάδα: μια χώρα παραδόξως νεωτερική*. Αθήνα: Εκδόσεις ΠΟΛΙΣ.
- Γασπαρινάτου, Μ. (2019). Πολιτική διαφθορά και χρηματοδότηση των πολιτικών κομμάτων. Στο Σ. Βιδάλη, Ν. Κουλούρης & Χ. Παπαχαραλάμπους (Επιμ.) *Εγκλήματα των Ισχυρών- Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα* (σ. 157-184). Αθήνα: Εκδόσεις ΕΑΠ.
- Γεωργούλας, Στ. (2018). Κρατικό-Εταιρικό Έγκλημα: παραδείγματα στη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα. Στο Β. Αρτινοπούλου, Σ. Βιδάλη, Σ. Γεωργούλας, Ό. Θεμελή, Ν. Κουλούρης & Γ. Παπανικολάου (Επιμ.) *Εξουσίες, επιστημονική ουδετερότητα και εγκληματολογικός λόγος: 50 χρόνια Howard Becker 'Whose side are we on': Συμβουλές στο 1^ο Συνέδριο της ΕΕΜΕΚΕ* (σ. 295-305). Αθήνα: Ελληνική Εταιρεία Μελέτης του Εγκλήματος και του Κοινωνικού Ελέγχου.
- Γεωργούλας, Στ. (2019). Από το έγκλημα του λευκού κολάρου στο κρατικό-επιχειρηματικό έγκλημα. Στο Σ. Βιδάλη, Ν. Κουλούρης & Χ. Παπαχαραλάμπους (Επιμ.) *Εγκλήματα των Ισχυρών- Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα* (σ. 41-62). Αθήνα: Εκδόσεις ΕΑΠ.
- Ζαχαριάδης, Α. (2014). Δικονομικές αποκλίσεις στο χώρο των οικονομικών εγκλημάτων και της διαφθοράς στο δημόσιο τομέα. Στο Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι (Επιμ.) *Οικονομικό Έγκλημα & Διαφθορά στο δημόσιο τμήμα-Τόμος 1: Αξιολόγηση του ισχύοντος θεσμικού πλαισίου* (σ. 863-969). Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας.
- Ζιούβας, Δ. (2018). Προτάσεις για μία νέα ποινική πρακτική κατά της διαφθοράς στην Ελλάδα. Στο Ε. Λαμπροπούλου, Σ. Παπαμιχαήλ & Π. Σχίζας (Επιμ.) *Σύγχρονες τάσεις αντεγκληματικής πολιτικής* (σ. 176-193). Αθήνα: Εκδόσεις ΠΑΠΑΖΗΣΗ ΑΕΒΕ.
- Ζιούβας, Δ. (2022). *Οικονομικό Ποινικό Δίκαιο*. (Τόμος 4) Αθήνα: Κέντρο Ποινικών Επιστημών Παντείου Πανεπιστημίου.
- Ζιούβας, Δ. (2022). *Ποινικό Δίκαιο & Αντεγκληματική Πολιτική κατά της διαφθοράς*. (Τόμος 3) Αθήνα: Κέντρο Ποινικών Επιστημών Παντείου Πανεπιστημίου.
- Καϊάφα-Γκμπάντι, Μ. (2015). Η προστασία της περιουσίας του Ελληνικού Δημοσίου και η αντιμετώπιση της διαφθοράς στον δημόσιο τομέα με μέσα του διοικητικού δικαίου, καθώς και η εν γένει σχέση της διοικητικής και της ποινικής διαδικασίας στα πεδία των ερευνών, των κυρώσεων και των δικαιωμάτων. Στο Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι (Επιμ.) *Οικονομικό Έγκλημα & Διαφθορά στο δημόσιο τμήμα-Τόμος 1: Αξιολόγηση του ισχύοντος θεσμικού πλαισίου* (σ.1015-1096). Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας

Καλλίρης, Κ. (2016). Ο διαβρωτικός ρόλος της διαφθοράς σε περιόδους θεσμικής κρίσης. Στο Μ. Γασπαρινάτου (Επιμ.) *Έγκλημα και Ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης: Τιμητικός Τόμος για τον καθηγητή Νέστορα Κουράκη* (Τόμος Α') (σ. 797-827). Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλα.

Κουρούτζας, Χ. (2019). Το έγκλημα αποδίδει; Κρατικά-εταιρικά εγκλήματα στην Ελλάδα. Στο Σ. Βιδάλη, Ν. Κουλούρης & Χ. Παπαχαράλαμπος (Επιμ.) *Εγκλήματα των Ισχυρών- Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα* (σ. 111-138). Αθήνα: Εκδόσεις ΕΑΠ.

Κουτσαμάνη, Ε. (2016). Διαφθορά και Φοροδιαφυγή. Στο Μ. Γασπαρινάτου (Επιμ.) *Έγκλημα και Ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης: Τιμητικός Τόμος για τον καθηγητή Νέστορα Κουράκη* (Τόμος Α') (σ. 726-734). Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλα.

Μαργαρίτης, Μ. & Μαργαρίτη, Α. (2020). *Ποινικός Κώδικας-Ερμηνεία και Εφαρμογή*. (Εκδοση 4). Αθήνα: Π.Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑΣ.

Μιχαλοπούλου, Ε. (2018). Μία κριτική προσέγγιση του «οικονομικού εγκλήματος». Στο Β. Αρτινοπούλου, Σ. Βιδάλη, Σ. Γεωργούλας, Ό. Θεμελή, Ν. Κουλούρης & Γ. Παπανικολάου (Επιμ.) *Εξουσίες, επιστημονική ουδετερότητα και εγκληματολογικός λόγος: 50 χρόνια Howard Becker 'Whose side are we on': Συμβουλές στο 1^ο Συνέδριο της ΕΕΜΕΚΕ* (σ. 306-317). Αθήνα: Ελληνική Εταιρεία Μελέτης του Εγκλήματος και του Κοινωνικού Ελέγχου.

Μιχαλοπούλου, Ε. (2019). Το οικονομικό έγκλημα, σύγχρονες τάσεις εξάπλωσής του και όψεις της επίσημης κοινωνικής αντίδρασης. Στο Σ. Βιδάλη, Ν. Κουλούρης & Χ. Παπαχαράλαμπος (Επιμ.) *Εγκλήματα των Ισχυρών- Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα* (σ. 333-360). Αθήνα: Εκδόσεις ΕΑΠ.

Ναζίρης, Ι. (2014). Η προστασία της περιουσίας του Ελληνικού Δημοσίου και η αντιμετώπιση της διαφθοράς στον δημόσιο τομέα με μέσα του διοικητικού δικαίου, καθώς και η εν γένει σχέση της διοικητικής και της ποινικής διαδικασίας στα πεδία των ερευνών, των κυρώσεων και των δικαιωμάτων. Στο Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι (Επιμ.) *Οικονομικό Έγκλημα & Διαφθορά στο δημόσιο τμήμα-Τόμος 1: Αξιολόγηση του ισχύοντος θεσμικού πλαισίου* (σ.1015-1096). Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας

Παπαχαράλαμπος, Χ. (2019). Η εγκληματικότητα των ισχυρών και ο λόγος του ποινικού δικαίου. Στο Σ. Βιδάλη, Ν. Κουλούρης & Χ. Παπαχαράλαμπος (Επιμ.) *Εγκλήματα των Ισχυρών- Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα* (σ. 139-153). Αθήνα: Εκδόσεις ΕΑΠ.

Πετρούλια, Ν. (2016). Κρίση του κράτους και διαφθορά. Στο Μ. Γασπαρινάτου (Επιμ.) *Έγκλημα και Ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης: Τιμητικός Τόμος για τον καθηγητή Νέστορα Κουράκη* (Τόμος Α') (σ. 941-951). Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλα.

Πρόντζας, Δ. (2018). Κατανοώντας τη διαφθορά. Στο Ε. Λαμπροπούλου, Σ. Παπαμιχαήλ & Π. Σχίζας (Επιμ.) *Σύγχρονες τάσεις αντεγκληματικής πολιτικής* (σ. 382-407). Αθήνα: Εκδόσεις ΠΑΠΑΖΗΣΗ ΑΕΒΕ.

- Πιτσελά, Α. (2010). *Η εγκληματολογική προσέγγιση του οικονομικού εγκλήματος*. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Π.Ν. Σάκκουλας.
- Ράικος, Δ. (2006). *Δημόσια Διοίκηση και Διαφθορά από τη σκοπιά του Διοικητικού Δικαίου*. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα.
- Ράικος, Δ. (2019). *Δίκαιο Δημοσίων Συμβάσεων* (Γ' Έκδοση). Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα.
- Ριζάβα, Φ. (2012). *Οργανωμένο Έγκλημα-Θεωρητική προσέγγιση, κατ' άρθρον ερμηνεία και νομολογιακή αντιμετώπιση*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Σπινέλλης, Δ. (2013). *Η εγκληματικότητα των πολιτικών στην εξουσία (ή εγκληματικότητα του «ψηλού καπέλου»)* (Τεύχος 1) *Ποινικά Χρονικά* (σ. 4-13). Αθήνα: Εκδόσεις Π.Ν. Σάκκουλας.
- Σπινέλλη, Κ. (2014). *Εγκληματολογία-Σύγχρονες και παλαιότερες κατευθύνσεις*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Σταμούλη, Ε. (2019). Οργανωμένο έγκλημα, παράνομες αγορές και διαφθορά στην Ελλάδα. Στο Σ. Βιδάλη, Ν. Κουλούρης & Χ. Παπαχαράλαμπους (Επιμ.) *Εγκλήματα των Ισχυρών- Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα* (σ. 213-238). Αθήνα: Εκδόσεις ΕΑΠ.
- Συλίκος, Γ. (2021). *Οικονομικά Εγκλήματα* (Τόμος Πρώτος) Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλα.
- Συμεωνίδου-Καστανίδου, Ε. (2011) *Τα όρια της εφαρμογής των ειδικών διατάξεων για την ποινική ευθύνη των Υπουργών*. (Τεύχος 4) *Ποινική Δικαιοσύνη* (σ. 496-508). Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Τέντες, Ι. (2016). Η αναγκαιότητα μιας εθνικής στρατηγικής κατά της διαφθοράς. Στο Μ. Γασπαρινάτου (Επιμ.) *Έγκλημα και Ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης: Τιμητικός Τόμος για τον καθηγητή Νέστορα Κουράκη* (Τόμος Α') (σ. 721-725). Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλα.
- Τεχνίτης, Μ. (2016). Σκέψεις για τη Σχέση των Πολυεθνικών Εταιρειών με την Αντεγκληματική Πολιτική των Κρατών. Στο Μ. Γασπαρινάτου (Επιμ.) *Έγκλημα και Ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης: Τιμητικός Τόμος για τον καθηγητή Νέστορα Κουράκη* (Τόμος Α') (σ. 1069-1083). Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλα.
- Τσιρώνης, Ν. (2019). Τεχνικές ανίχνευσης των ύποπτων χρηματοοικονομικών ροών στο πλαίσιο της ανάκρισης. Στο Σ. Βιδάλη, Ν. Κουλούρης & Χ. Παπαχαράλαμπους (Επιμ.) *Εγκλήματα των Ισχυρών- Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα* (σ. 361-378). Αθήνα: Εκδόσεις ΕΑΠ.
- Χατζηκόστας, Κ. (2014). *Οικονομικό Έγκλημα & Διαφθορά στο δημόσιο τμήμα-Τόμος 3: Ένα συνεκτικό σχέδιο για την αντιμετώπιση του οικονομικού εγκλήματος και της διαφθοράς στο δημόσιο τομέα*. Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας.

Χουλιάρης, Αθ. (2016). *Societas delinquere non potest*; -Σκέψεις με αφορμή το «σκάνδαλο» Siemens. Στο Μ. Γασπαρινάτου (Επιμ.) *Έγκλημα και Ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης: Τιμητικός Τόμος για τον καθηγητή Νέστορα Κουράκη* (Τόμος Α') (σ. 1124-1165). Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλα.

Χουλιάρης, Αθ. (2019). Εγκληματικότητα των ισχυρών: εγκληματολογική θεωρία και ποινική προβληματική. Στο Σ. Βιδάλη, Ν. Κουλούρης & Χ. Παπαχαράλαμους (Επιμ.) *Έγκλήματα των Ισχυρών- Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα* (σ. 63-86). Αθήνα: Εκδόσεις ΕΑΠ.

Ξενόγλωσση

Antonopoulos, G. & Tagarov, N. (2012). Greece: the politics of crime. Στο P. Gounev & V. Ruggiero (Επιμ.) *Corruption and Organized Crime in Europe-Illegal partnerships* (σ. 125-143). London and New York: Routledge.

Berghoff, H. (2018). "Organised irresponsibility"? The Siemens corruption scandal of the 1990s and 2000s, *Business History*, Vol 60, 423-445, Ανακτήθηκε 23 Νοεμβρίου, 2023, <https://doi.org/10.1080/00076791.2017.1330332>.

Bernat, I. & Whyte, B. (2020). State-Corporate Crimes. Στο M. Rorie (Επιμ.) *The Handbook of White-Collar Crime* (First Edition) (127-138). New Jersey: Wiley Blackwell. Ανακτήθηκε 15 Νοεμβρίου, 2023 από <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/book/10.1002/9781118775004>.

Chambliss, W. (1988). *On the Take: From Petty Crooks to Presidents* (2^η Έκδοση). Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press.

Chambliss, W. (2004). On the symbiosis between criminal law and criminal behavior. *Criminology*, Vol 42 (No. 2), 241-251.

Chrysafis, G. (2017). Corruption in Greece: Empirical Evidence and Theoretical Implications. Στο G. Maggini, V. Solomou-Papanikolaou, H. Karabatzaki & K. Koskeridis (Επιμ.) *Philosophy and crisis responding to challenges to ways of life in the contemporary world* (Vol. 3) (355-370). Washington: Council for Research in Values and Philosophy.

Giosa, P. (2020). Corruption in Public Procurement: Siemens Greek Bribery Scandal, *SSRN*, 1-3. Ανακτήθηκε 11 Νοεμβρίου, 2023, από https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3577112.

Green, S. (2004). The Concept of White Collar Crime in Law and Legal Theory, *Buffalo Criminal Law Review*, Vol. 8 (No. 1), University of California Press, 1-34. Ανακτήθηκε 10 Νοεμβρίου, 2023 από <https://doi.org/10.1525/nclr.2004.8.1.1>.

Friedrichs, D. & Rothe, D. (2007). State-Corporate crime and major financial institutions: interrogating an absence, *State Crime Journal*, Vol 3 (No. 2), 146-162. Ανακτήθηκε 12 Νοεμβρίου, 2023, από <https://doi.org/10.13169/statecrime.3.2.0146>.

Green, P. & Ward, T. (2004). *State Crime: Governments, Violence and Corruption*. London: Pluto Press.

Della Porta, D. & Vannucci, A. (2012). *The Hidden Order of Corruption: An Institutional Approach*. London and New York: Routledge.

Ruggiero, V. (2012). The organization of crime. Στο P. Gounev & V. Ruggiero (Επιμ.) *Corruption and Organized Crime in Europe-Illegal partnerships* (σ. 3-14). London and New York: Routledge.

Lambropoulou, E., Ageli, S., Papamanolis, N., Bakali, E. (2007). The Construction of Corruption in Greece a Normative or Cultural Issue? *Crime and Culture: Crime as a Cultural Crime*, No 6, Ανακτήθηκε 11 Νοεμβρίου 2023, από <http://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:bsz:352-opus-46570>.

Lambropoulou, E., Iosifidis, T., Papamanolis, N., Bakali, E., Ageli, S., Bakirli, E., Massouri, G., (2008). Corruption in Greece or Corruption of Greece? The “Modern” Triumphalism. *Crime and Culture: Crime as a Cultural Crime*, No 23, Ανακτήθηκε 11 Νοεμβρίου 2023, από <http://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:bsz:352-opus-116542>.

Lambropoulou, E. (2016). Corruption discourse as a wild card: Politics and Media in Greece and the “modern” triumphalism of anti-corruption. Στο D. Tanzler, K. Maras & A. Giannakopoulos (Επιμ.), *Social Construction of Corruption in Europe* (333-396). Farnham: Ashgate.

Michalowski, R. & Kramer, R. (2007). State-Corporate Crime and Criminological Inquiry. Στο H. Pontell & G. Geis (Επιμ.) *International Handbook of White-Collar and Corporate Crime* (σ. 200-219). Boston: Springer.

Samatas, M. (2013). “The SAIC-Siemens ‘Super-panopticon’ in the Athens 2004 Olympics as a case of ‘McVeillance’: The Surveillance Industrial Complex’s unscrupulous global business”. Στο K. Ball & L. Snider (Επιμ.) *The Surveillance-industrial Complex: A political Economy of Surveillance* (61-77). London and New York: Routledge.

Sutherland, E. (1994). Is “White Collar Crime” Crime? *American Sociological Review*, Vol 10 (No 2), 132-139. Ανακτήθηκε 11 Απριλίου, 2019, από <https://www.jstor.org/stable/2085628>.

Stamouli, E, Gasparinatos, M. & Kouroutzas, C. (2023). Corruption as state-corporate crime: the example of the health sector in Greece. *Trends in Organised Crime*, Vol 26, 258-292. Ανακτήθηκε 17 Νοεμβρίου, 2023, από <https://doi.org/10.1007/s12117-022-09479-6>.

Tombs, S. & Whyte, D. (2007). Researching Corporate and White-Collar Crime in an Era of Neo-Liberalism. Στο H. Pontell & G. Geis (Επιμ.) *International Handbook of White-Collar and Corporate Crime* (σ. 125-147). Boston: Springer.

Tombs, S. (2012). State-corporate symbiosis in the production of crime and harm. *State Crime Journal*, Vol 1 (No. 2), 170-195. Ανακτήθηκε 11 Νοεμβρίου, 2023, από <https://www.jstor.org/stable/41937906>.

Tsavdaroglou, C., Petrakos, K. & Makrygianni, V. (2017). The golden 'salto miracle' in the era of crisis-Primitive accumulation and local and urban struggle in the case of Skouries gold mining in Greece, *City analysis of urban trends, culture, theory, policy, action*, Vol 21, 428-447. Ανακτήθηκε 21 Νοεμβρίου, 2023, από <https://doi.org/10.1080/13604813.2017.13311563>.

Whyte, D. (2014). Regimes of Permission and State-Corporate Crime, *State Crime Journal*, Vol 3 (No. 2), 170-195. Ανακτήθηκε 11 Νοεμβρίου, 2023, από <https://www.jstor.org/stable/10.13169/statecrime.3.2.0237>.

Zimring, F. & Johnson, D. (2007). On the Corporative Study of Corruption. Στο H. Pontell & G. Geis (Επιμ.) *International Handbook of White-Collar and Corporate Crime* (σ. 456-489). Boston: Springer.

Διαδικτυακές

Βιδάλη, Σ. (2009, 19 Ιουλίου). Η πορεία προς το οργανωμένο έγκλημα. *Το Βήμα*. Ανακτήθηκε 17 Ιανουαρίου, 2024, από <https://www.tovima.gr/2009/07/19/opinions/iporeia-pros-to-organwmeno-egklima/>.

Βιλιάρδος, Β. (2021, 15 Μαρτίου). Το θηριώδες σκάνδαλο της Eldorado Gold. *The Analyst*. Ανακτήθηκε 11 Νοεμβρίου, 2023, από <https://www.analyst.gr/2021/03/15/the-brutal-eldorado-gold-scandal/>.

Γιώτης, Μ. (2022, 9 Οκτωβρίου). Σκάνδαλο Siemens: Μια βαθιά οικονομική και ηθική πληγή της Ιστορίας. *Offlinepost*. Ανακτήθηκε 11 Νοεμβρίου, 2023, από <https://www.offlinepost.gr/2022/10/09/skandalo-siemens-mia-vathia-oikonomiki-kai-ithiki-pligi-tis-istorias/>.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2014a), *Έκθεση της Ε.Ε. για την καταπολέμηση της διαφθοράς*. (COM-38 final). Ανακτήθηκε 15 Νοεμβρίου, 2023, από <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52014DC0038&from=IT>.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2014b), *Παράτημα Ελλάδα-Έκθεση της Ε.Ε. για την καταπολέμηση της διαφθοράς*. (COM-38 final).

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (2023). *Δημόσιες Συμβάσεις*, Ανακτήθηκε 9 Ιανουαρίου, 2024, από https://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/el/FTU_2.1.10.pdf.

Μαντζούφας, Π. (2017). *Ο λόγος περί διαφθοράς και η ποινική ευθύνη των υπουργών*. Ανακτήθηκε 4 Οκτωβρίου, 2021, από <https://www.constitutionalism.gr/2154-o-logos-peri-diaftoras-kai-i-poiniki-eytyni-twn-yp/>.

Μπαζιού, Β. (2018, 3 Δεκεμβρίου). Το χρυσό σκάνδαλο στις Σκουριές. *Documento*. Ανακτήθηκε 11 Νοεμβρίου, 2023, από <https://www.documentonews.gr/article/to-xryso-skandalo-stis-skoyries/>.

Bakowski, P.& Voronova, S. (2017). *Corruption in the EU-Prevalence of corruption and anti-corruption efforts in selected EU members*, Brussels: European Parliamentary Research Service. Ανακτήθηκε 25 Οκτωβρίου, 2023, από <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/ccb3441e-d580-11e7-a5b9-01aa75ed71a1/language-en%20PDF%20978-92-846-16176%2010.2861/071091%20QA-04-17-757-EN-N>.

Barnets, N., Τσιραμπίδης, Ν., Λεοντόπουλος, Ν. (2014, 5 Δεκεμβρίου). Το ριφιφι της Eldorado Gold: Από την Ελλάδα στα Μπαρμπέιντος μέσω Ολλανδίας. *The Press Project*. Ανακτήθηκε 18 Ιανουαρίου, 2024, από <https://thepressproject.gr/to-rififi-tis-eldorado-gold/>.

Υπεύθυνη Δήλωση Συγγραφέα:

Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν.1599/1986, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής μου εργασίας, δεν προσβάλλει κάθε μορφής δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας, προσωπικότητας και προσωπικών δεδομένων τρίτων, δεν περιέχει έργα/εισφορές τρίτων για τα οποία απαιτείται άδεια των δημιουργών/δικαιούχων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον και πληρούν τους κανόνες της επιστημονικής παράθεσης.

Διπλωματική Εργασία